

Salman Rusbdie

I S T O K , Z A P A D

SALMAN RUSHDIE rođen je u Bombayu 1947. godine. Autor je šest romana: *Grimus*, *Djeca ponoći*, *Sram*, *Sotonski stihovi*, *Maurov posljednji uzdah* te *Tlo pod njezinim nogama*. Također je objavio dvije zbirke pripovijedaka - *Haroun i more priča* i *Istok, zapad*; knjigu putopisa *Jaguarov osmijeh: putovanje u Nikaragvu*; knjigu eseja *Izmaštane domovine*; knjigu o filmu *Čarobnjak iz Oza*. Za *Djecu ponoći* nagrađen je najuglednijom britanskom književnom nagradom, 'Booker Prize' te, 1993. godine, posebnim priznanjem 'Booker of Bookers' za najbolji roman kojem je u četvrt stoljeća postojanja dodijeljena ta nagrada. Knjige su mu prevedene na više od dvadeset svjetskih jezika.

D Ž E P N A

Salman Rusbdie

I S T O K , Z A P A D

SALMAN R U S H D I E rođen je u Bombayu 1 9 4 7 . godine.

Autor je šest romana: *Grimus*, *Djeca ponoći*, *Sram*, *Sotonski stihovi*, *Maurov posljednji uzdah* te *Tlo pod njezinim nogama*. Također je objavio dvije zbirke pripovijedaka - *Haroun i more priča* i *Istok, zapad*; knjigu putopisa *Jaguarov osmijeh: putovanje u Nikaragvu*; knjigu eseja *Izmaštane domovine*; knjigu o filmu *Čarobnjak iz Oza*. Za *Djecu ponoći* nagrađen je najuglednijom britanskom književnom nagradom,

'Booker Prize' te, 1993. godine, posebnim priznanjem

'Booker of Bookers' za najbolji roman kojem je u četvrt stoljeća postojanja dodijeljena ta nagrada. Knjige su mu prevedene na više od dvadeset svjetskih jezika.

I s t o k

DOBARS AVJET

ODRUBINA JERJEĐI

POSLJEDNJEGA UTORKA U MJESECU, PRVI JE JUTARNJI autobus, još upaljenih svjetala, dovezao gospođicu Rehanu pred ulaz Britanskog konzulata. Stigao je gurajući pred sobom oblak prašine, zastirući njezinu ljepotu pred pogledima stranaca dok je silazila. Autobus je bio vedro oslikan šarenim arabeskama, i sprijeda je pisalo 'PO-MAKNU SE DUŠO' zelenim i zlatnim slovima; straga se pridometnulo 'TATA-BATA' i također 'O.K. DOBAR-ZIVOT'. Gospođica Rehana rekla je vozaču da je autobus prekrasan, a on je iskočio i pridržao joj otvorena vrata, teatralno se klanjajući dok je silazila.

Oči gospođice Rehane bile su velike i crne, dovoljno sjajne i bez antimonske pomoći, pa kad ih je stručni savjetodavac Muhammad Ali vidio, osjetio je kako iznova postaje mlad. Promatrao ju je kako prilazi ulazu Konzulata dok se danilo, i pita bradatog *lalu*, koji ga je čuvao u kaki odori sa zlatnim pucetima i s urešenim turbanom na glavi, kada se otvara. *Lala*, inače vrlo otresit prema konzulatskim utorkašicama, odgovorio je gospođici Rehani razmjerno uljudno.

"Za pola sata", progundao je. "Možda za dva sata.

Tko će ga znati? Sahibi doručkuju."

Prašno naselje između stajališta autobusa i Konzulata već je bilo puno utorkašica, nekih s pokrivenim, nekih s izloženim licima poput gospođice Rehane. Sve su izgledale zastrašeno, teško se vješajući o ruke stričeva ili braće koji su nastojali odisati samopouzdanjem. No gospođica Rehana došla je sama, i uopće nije se doimala uznemirenom.

Muhammad Ali, kojemu je specijalnost bila pružanje savjeta onim tjeđnim moliteljicama koje su djelovale najbepomoćnije, shvatio je da ga noge vode prema toj čudnoj, samostalnoj djevojci velikih očiju.

"Gospođice", započeo je. "Došli ste po dozvolu za London, rekao bih?"

Stajala je uz kiosk s toplom hranom u maloj nakupini potleušica na rubu naselja, smireno žvačući pakore s čilijem. Okrenula se da ga osmotri, i izbliza su te oči imale loš utjecaj na njegov probavni trakt.

"Da, jesam."

"Onda, molim, dozvoljavate mi da pružim kakav savjet? Za sitne novce."

Gospođica Rehana se nasmiješila. "Dobar savjet od rubina je rjeđi", rekla je. "No, nažalost, ne mogu vam platiti. Ja sam siročče, ne spadam u te vaše bogatašice."

"Vjerujte mojim sjedinama", nagovarao ju je Muhammad Ali. "Iz mojih savjeta govori iskustvo. Svakako će vam dobro doći."

Odmahnula je glavom. "Kažem vam da sam crkveni miš. Ima ovdje žena s muškima iz obitelji, koji svi dobro zarađuju. Pođite njima. Dobar savjet trebao bi biti dobro plaćen."

Silazim s uma, pomislio je Muhammad Ali, jer je začuo svoj glas kako joj od vlastite volje govori: "Gospođice, Sudbina me privukla vama. Što ću? Naš susret je zapisan.

I ja sam vam samo običan siromah, ali za vas su moji savjeti besplatni."

Ponovno se nasmiješila. "Onda svakako moram poslušati. Kada Sudbina pošalje dar, čovjeka snalazi sreća."

Odveo ju je do niskog drvenog stola u njegovom zasebnom kutku naselja. Slijedila ga je, i dalje jedući pakore zamotane u novine. Nije ga ponudila.

Muhammad Ali stavio je jastučić na prašnjavo tlo.

"Molim sjesti." Poslušala je. On je sjeo prekrštenih nogu za stol nasuprot njoj, svjestan da ga dvadesetaktridesetak pari muških očiju zavidno promatra, da svi ostali muškarci iz naselja mjerkaju najnoviju ljupku djevojku koja će pasti na šarm starog sijedog varalice. Duboko je udahnuo da se pribere.

"Ime, molim."

"Gospođica Rehana", rekla mu je. "Zaručnica Mustafe Dara iz Bradforda u Londonu."

"Bradford je u Engleskoj", obazrivo ju je ispravio.

"London je samo grad, poput Multana ili Bahawalpura.

Engleska je velika zemlja puna najhladnije ribe na svijetu."

"Shvaćam. Hvala vam", odgovorila mu je ozbiljno, pa mu nije bilo jasno ruga li mu se.

"Ispunili ste obrazac za prijavu? Dajte da ga vidim, molim."

Pružila mu je uredno presavijen dokument u smeđoj omotnici.

"Je li OK?" Po prvi puta u njezinom je glasu bilo prizvuka strepnje.

Potapšao je stol posve blizu mjesta na kojem je počivao njezin dlan. "Siguran sam", rekao je. "Pričekajte i provjerit ću."

Dovršila je pakore dok je on pregledavao papire.

"Tiptop", objavio je napokon. "Sve u redu."

"Hvala vam na savjetu", rekla je, spremajući se ustati.

"Idem sada čekati kraj ulaza."

"Što vam pada na pamet?" glasno je zavapio, plješćući se po čelu. "Vama je ovo jednostavna rabota? Samo im date obrazac i puf, pruže vam dozvolu sa širokim osmijehom? Gospođice Rehana, kažem vam, dolazite na mjesto koje je gore od bilo koje policijske postaje."

"Baš je tako, zbilja?" Njegovo govorništvo postiglo je cilj. Stala ga je pozorno slušati, pa će ju moći gledati par trenutaka dulje.

Nakon još jednog smirujućeg uzdaha, započeo je sa svojim razrađenim govorom. Rekao joj je da sahibi smatraju sve žene koje dolaze utorkom, i tvrde da su u vezi sa vozačima autobusa u Lutonu ili javnim bilježnicima u Manchesteru, pokvarenjakinjama i lažljivicama i prevaranticama.

Pobunila se: "Ali onda ću im jednostavno reći da ja, barem, nisam uopće takva!"

Zbog njezine nevinosti stresao se od suosjećajnog straha. Ona je vrabac, rekao joj je, a oni su muškarci zakrivenih očiju, poput jastreba. Objasnio je da će joj postavljati pitanja, osobna pitanja, pitanja kakva bi se i rođeni brat odviše stidio postaviti jednoj dami. Pitat će ju je li djevica, te, ako nije, o načinima na koje njezin zaručnik vodi ljubav, i koje su tajne nadimke dali jedno drugome.

Muhammad Ali govorio je grubo, namjerno, ne bi li joj umanjio šok koji će doživjeti kad se to, ili takvo što, odista i zbude. Oči su joj ostale mirne, no ruke su joj počele titrati po rubovima stola.

Nastavio je:

"Pitat će vas koliko soba ima u vašem obiteljskom domu, i koje su boje zidovi, i u koje dane iznosite smeće.

Pitat će vas koje je srednje ime pokćerke ujne nećaka iz drugog koljena vaše buduće svekrve. A sve su to već pitali vašeg Mustafu Dara u njegovom Bradfordu. I ako u jednom pogriješite, s vama je svršeno."

"Da", rekla je, i čuo je kako si obuzdava glas. "I što mi vi savjetujete, starce?"

Na ovom bi mjestu Muhammad Ali obično započinjao žurno šaptati, spominjući kako znade jednog čovjeka, vrlo dobroga, koji radi u Konzulatu, a preko kojega se, uz naknadu, može doći do potrebnih papira, sa svim propisanim službenim pečatima. Posao je dobro išao jer bi mu žene često plaćale po petsto rupija ili davale zlatnu narukvicu za trud, i odlazile sretne.

Prelazile su stotine milja do ovamo - uvijek bi to provjerio prije nego što ih je počinjao varati - tako da čak i kad su otkrile da im je podvalio nije bilo vjerojatno da će se vratiti. Otišle bi sve do Sargodhe ili Lalukheta i počele se pakirati, i tko zna u kojem bi trenu otkrile da su nasamarene, ali taj tren bi svakako stizao prekasno.

Život je težak, a jedan starac mora živjeti od svoje snalažljivosti. Nije bilo na Muhammadu Aliju da suosjeća s tim utorkašicama.

No glas ga je iznova izdao, i umjesto da započne svoj uobičajeni govor, počeo joj je odavati njegovu najveću tajnu.

"Gospođice Rehana," rekao je njegov glas, dok ga je zaprepašteno slušao, "vi ste rijetka osoba, dragulj, i za vas ću napraviti nešto što ne bih napravio ni za vlastitu kćer, možda. Došao sam do jednog dokumenta koji vas može jednim potezom riješiti svih briga."

"A koji je to čarobnjakov spis?" upitala je, sad ga već neskriveno ismijavajući očima.

Glas mu je postao tiši od tihog.

"Gospođice Rehana, radi se o britanskoj putovnici.

Potpuno originalna i *pukka* roba. Imam dobrog prijatelja koji će staviti vaše ime i fotografiju, i onda, *hejpresto*, odoste vi u Englesku!"

Rekao joj je!

Sve je sad bilo moguće, ovoga dana kad je sišao s uma.

Vjerojatno će joj to dati besplatno, gratis, i zatim se godinama udarati po čelu.

Budalo stara, kleo je samoga sebe. Najstarije budale padaju pod čini najmlađih djevojaka.

"Da se razumijemo", govorila mu je. "Vi mi predlažete da počinim zločin . . ."

"Ne zločin", upao joj je u riječ. "Da si olakšate."

" . . . i otiđem u Bradford, u Londonu, ilegalno, i time opravdam nisko mišljenje koje sahibi iz Konzulata imaju o svima nama. *Babuji stari*, to nije dobar savjet."

"Bradford je u *Engleskoj*", ispravio ju je žalobno. "Ne biste smjeli primiti moj dar u takvom duhu."

"Onda u kakvom?"

"*Bibi*, ja sam siromah, i ponudio sam vam ovu na-Kradu jer ste tako lijepi. Ne pljujte po mojoj velikodušnosti. Uzmite to. Ili pak nemojte uzeti, idite kući, zaboravite Englesku, samo nemojte otići u onu zgradu i i/gubiti dostojanstvo."

No ona je već ustala, okrećući mu leđa, i krenula prema ulazu, gdje su se žene počele gurati a *lala* ih je psovao govoreći da će ili biti strpljive ili nijedna neće biti puštena unutra.

"Pa budi glupa", viknuo je Muhammad Ali za njom.

"Briga mog oca ako i jesi!" (Što je značilo, briga njega samog.)

Nije se osvrnula.

"Tako su prokleti naši ljudi", izderao se. "Siromašni smo, ništa ne znamo, i potpuno odbijamo išta naučiti."

"Hej, Muhammade Ali", zazvala ga je prodavačica betelovih oraha preko puta. "Šteta, njoj se sviđaju mladi." Ioga dana Muhammad Ali samo se motao oko dveri Konzulata. Često bi se korio, *Idi odavde, glupane stari, dama više uopće ne želi razgovarati s tobom*. No kad je Izašla, zatekla ga je kako čeka.

"*Salaam*, savjetodavni *wallab*", pozdravila ga je.

Djelovala je smireno, i iznova pomireno s njim, pa je pomislio, *Bože moj, ya Allab, uspjelo joj je. I britanski su se sabibi utapali u njezinim očima pa je dobila put u Englesku*.

Nasmiješio joj se pun nade. Ona mu je posve neusiljeno uzvratila osmijeh.

"Gospođice Rehana, *begum*", rekao je. "Svaka sreća, kćeri, u ovom času vašeg očitog uspjeha."

Nenadano, uhvatila se za njegovu podlakticu.

"Dođite", rekla mu je. "Častit ću vas pakorom u zahvalu za vaš savjet i, također, da bih vam se ispričala zbog moje nepristojnosti."

Stajali su u popodneвноj prašini naselja pokraj autobusa koji se spremao poći. Kuliji su privezivali hasure za krovove. Neki piljar vikao je pred putnicima, trudeći se prodati im ljubavne romane i

biljne preparate, oboje kao lijek za tugu. Gospođica Rehana i ozareni Muhammad Ali jeli su pakore sjedeći na 'prednjem blatobranu', odnosno na braniku autobusa. Stari stručni savjetodavac počeo je tiho pjevušiti melodiju iz nekog filma. Podnevne vreline je nestalo.

"Zaruke su bile ugovorene", iznenada je rekla gospođica Rehana. "Imala sam devet godina kad su to moji roditelji sredili. Mustafa Dar tada je već imao trideset, ali moj otac je htio nekoga tko bi se brinuo za mene jednako dobro kao on, a Mustafu je tata znao kao solidnog čovjeka.

Zatim su mi roditelji umrli, a Mustafa Dar je otišao u Englesku i rekao da će poslati po mene. To je bilo prije puno godina. Imam njegovu fotografiju, ali meni je on stranac. Čak i njegov glas, ne prepoznajem ga na telefonu.

Ispovijed je iznenadila Muhammada Alija, no kimao je glavom nastojeći djelovati mudro.

"Ipak i napokon", kazao je, "roditelji žele ono što je djetetu najbolje. Našli su vam dobra i pouzdana čovjeka koji je održao riječ i poslao po vas. A sad imate cijeli život da ga upoznate, i volite."

Sada ga je pak zbunila gorčina kojom se zarazio njezin osmijeh.

"Ali, starce," upitala ga je, "zašto ste me već spakirali i poslali u Englesku?"

Ustao je, u šoku.

"Izgledali ste sretno - pa sam uzeo zdravo za gotovo . . . oprostite, ali vas su odbili ili što?"

"Na sva sam njihova pitanja pogrešno odgovorila", objasnila mu je. "Stavila sam mu madeže na pogrešne obraze, potpuno mu preuredila ukrase u kupaonici, potpuni darmar, znate."

"Ali, što sad? Kako ćete otići?"

"Vraćam se u Lahore svom poslu. Radim u jednoj velikoj kući, kao *ayah* trojici dobrih dječaka. Bili bi tužni kad bih im otišla."

"Ali to je tragedija!" jadikovao je Muhammad Ali. "Oh, kako bih volio da ste prihvatili moju ponudu! Sada, opet, to više nije moguće, žao mi je što vam moram reći. Sada kad imaju vaš obrazac u dosjeu, mogu vas provjeriti, čak ni putovnica neće biti dovoljna.

"Propalo je, sve je propalo, a moglo je biti tako lako da jc savjet na vrijeme bio prihvaćen."

"Ne bih htjela," rekla mu je, "zaista ne bih htjela da budete tužni."

Njezin posljednji osmijeh, koji je promatrao iz naselja dok ga autobus nije zakrio oblakom prašine, bio je nešto najsretnije što je vidio u svom dugom, sparnom, teškom životu bez ljubavi.

BESPLATNIRADIO

SVI SMO ZNALI DA MU SE NIŠTA DOBRA NEĆE DOGODITI dokle god mu pandže lopovske udovice budu zarivenc u meso, no dečko je bio nevinašce, pravo magareće dijete, takve se ne da ničemu naučiti.

Taj dečko je mogao steći dobar život. Bog ga je blagoslovio božanskim izgledom, i otac je otišao u grob zbog njega, no nije li ostavio dečku posve novu prvoklasnu rikšu s pedalama i plastificiranim sjedištima i svime?

Dakle: dobrog izgleda, s vlastitim zanatom, s vremenom bi se domogao i dobre žene, trebao je samo u par godina prištedjeti nešto r upija; ali ne, mora on pasti na lopovsku udovicu prije nego mu prve malje na bradi stignu izbiti, prije nego mu ispadnu mliječni zubi, što bi se reklo.

Bilo nam je krivo zbog njega, no tko još danas sluša mudre riječi starih?

Kažem: tko sluša?

Upravo tako; nitko, svakako ne bandoglavac poput Ramanija, *wallaha* s rikšom. Ali ja krivim udovicu. Vidio sam kako je bilo, znate, promatrao sam ja većinu toga sve dok više nisam mogao izdržati. Sjedio sam pod ovim ovdje banjanom, pušeći ovu navlastitu nargilu, i nije mi baš puno toga promaklo.

A ima jednom da sam ga pokušao spasiti od njegove sudbine, ali nije išlo . . .

Udovica je svakako bila privlačna, nema smisla poricati, na neki tvrdi opaki način bila je ona u redu, ali karakter joj je bio kvaran. Deset godina starija od Ramanija sigurno je bila, s petoro žive djece i dvoje mrtve; što je taj lopov radio osim što je krao i pravio djecu sam Bog znade, ali nije joj ostavio nijednu novu *paisu*, tako da se, naravno, zanimala za Ramanija. Ne kažem ja da *wallah* s rikšom zarađuje mnogo u ovome gradu, ali bolje je pojesti dva zalogaja nego vjetar. A neće se mnogi dvaput okrenuti za udovicom jednog propalice.

Upoznali su se upravo ovdje.

Jednog se dana Ramani dovezao bez putnika u grad, ali isceren kao i uvijek kao da mu je netko dao desetaču za napojnicu, pjevušeći neku glazbu s radija, kose nauljene kao za svadbu. Nije on bio tolika budala da ne bi primijetio kako ga djevojke cijelo vrijeme gledaju i između sebe pričaju o njegovim dugim i mišićavim nogama.

Lopovska udovica bila je došla kupiti neke tri mjerice *dala* u smokvarnici, a ja ne bih znao otkud joj novac, ali ljudi su vidjeli muške noću pokraj njezine skrpljene stračare, čak mi je i smokvar osobno nešto pričao ali ja neću ništa komentirati.

Imala je svih svojih petero deriščadi sa sobom i baš je tada, hladna kao lepeza, pozvala: "*Hej! Rikšaaa!*", glasno, znate, kako to rade najgore škrstice. Da nam pokaže kako si ona može priuštiti vožnju rikšom, kao da je ikoga bilo briga. Djeca su joj sigurno gladovala da bi se platila ta vožnja ali ja mislim da je za nju to bila investicija, jer očigledno je tad već odlučila zakačiti Ramanija.

Tako su se svi zajedno utrpali u rikšu i on ju je odvezao, a s udovicom i petero klinaca pride bilo mu je prilično teško, pa je naporno otpuhivao, i žile su mu iskočile na nogama, a ja sam mislio, oprezno, sine, ili ćeš taj teret morati vući ostatak života.

No nakon toga, Ramanija i lopovsku udovicu viđalo se svuda, bestidno, na javnim mjestima, i drago mi je da mu je mater umrla jer da je ona to doživjela lice bi joj otpalo od stida.

Ponekad bi u to vrijeme Ramani navečer došao u ovu ulicu naći se s nekim prijateljima, i mislili su da su jako pametni jer bi odlazili u stražnju prostoriju Iranijeve kantine i pili ilegalna pića, što su naravno svi znali, ali tko bi prstom mrdnuo, ako si dečki uništavaju život nek im se rodbina brine.

Bilo mi je žao što je Ramani upao u to loše društvo.

Znao sam mu roditelje dok su bili živi. No kad sam rekao Ramaniju da se kloni tih usijanih glava iscerio se krotko i rekao mi da nemam pravo, da se tu ništa loše ne zbiva.

Pusti, mislio sam si.

Znao sam ja te njegove pajdaše. Svi su nosili na nadlakticama vrpce novog Pokreta mladih. To je bilo u vrijeme Izvanrednog stanja, a ti prijatelji nisu bili miroljubive osobe, pripovijedalo se da mlate, pa sam mirno sjedio pod svojim drvetom. Ramani nije nosio vrpce ali je išao s njima jer su ga se dojmili, tikvan.

Ti mladi s vrpcama stalno su laskali Ramaniju. Baš si zgodan dečko, govorili bi mu, u usporedbi s tobom Shashi Kapoor i Amitabh su čisti gubavci, trebaš ti otići u Bombay da te stave na film.

Laskali bi mu tim snovima jer su znali da mu mogu izvući novac na kartama a on će im još pritom plaćati piće, makar nije bio ništa bogatiji od njih. Tako se sad Ramanijeva glava ispunila tim snovima o filmu, jer unutra nije bilo ničeg drugog što bi zauzelo mjesta, a to je još jedan od razloga zbog kojih krivim tu udovicu, jer ona je bila starija i trebala je biti pametnija. U dva poteza mogla ga je natjerati da se toga okani, ali ne, čuo sam je jednog dana kako mu govori tako da svi čuju: "Zbilja izgledaš kao sam gospodin Krishna, samo što nisi plav po cijelom tijelu." Na ulici! Tako da svi znaju da su ljubavnici! Od toga sam dana bio siguran da će biti nesreće.

Sljedeći put kad je lopovska udovica izašla na ulicu do smokvarnice odlučio sam nešto poduzeti. Ne zbog mene samog, nego zbog dječakovih mrtvih roditelja izložio sam se riziku da me postidi jedna . . . ne, neću je tako nazvati, ona sad živi negdje drugdje i tamo znaju kakva je.

"Lopovska udovice!" viknuo sam.

Ukopala se na mjestu, ružno trznuvši licem, kao da sam je ošinio bičem.

"Dođi ovamo da popričamo", rekao sam joj.

Ona me sad nije mogla odbiti jer ja nisam bez ugleda u gradu i možda je računala da će se ljudi, ako nas vide kako pričamo, prestati praviti da je ne vide, pa je došla kako sam i očekivao.

"Imam ti samo ovo za reći", kazao sam joj dostojanstveno. "Mali Ramani s rikšom meni je drag, a ti si moraš naći nekoga svojih godina, ili, još bolje, otići u udovički ašram u Benaresu i tamo provesti ostatak života u svetoj molitvi, zahvalna Bogu što je sad zabranjeno spaljivati udovice."

•i 6

I tako me u tom trenutku pokušala postidjeti vrišteći i psujući me, govoreći da sam otrovni starac koji je još davnih godina trebao umrijeti, a zatim je rekla: "Da ja tebi kažem nešto, gospodine učitelju sahibe *umirovljeni*, tvoj me Ramani zaprosio a ja sam mu rekla ne, jer ja neću više djece, a on je mlad i treba imati vlastitu. Reci ti to tako cijelome svijetu i prekini više s tim kobrinim otrovom."

Neko vrijeme nakon toga zatvarao sam oči pred tom vezom Ramanija i lopovske udovice, jer sam učinio sve što sam mogao, a u gradu je bilo puno drugih stvari koje bi zanimale osobu poput mene. Primjerice, mjesni je povjerenik za zdravstvo dovezao veliki bijeli karavan na ulicu i dobio dozvolu parkirati ga ispod banjana gdje neće smetati; i svake su noći dovodili muškarce u taj kombi na izvjesno vrijeme i radili im neke stvari.

Nije mi bilo stalo biti u blizini kad bi se to zbivalo, jer su mladići s vrpcama bili uvijek prisutni, pa sam uzimao svoju nargilu i sjedao drugamo. Čuo sam glasine o tome što se zbivalo u karavanu, ali zatvorio sam uši.

No baš dok je taj karavan, koji je smrdio po eteru, bio u gradu, razmjeri udovičine zloće postali su očigledni; jer tada je Ramani iznenada počeo govoriti o svojoj novoj tlapnji, pričajući svima do kojih bi došao da će vrlo skoro dobiti vrlo jedinstven i osoban dar od središnjih vlasti u samome Delhiju, a taj će dar biti posve novi prvoklasni tranzistorski radio na baterije.

E sada: uvijek smo mi smatrali našega Ramanija malo udarenim, s obzirom da se smatrao filmskom zvijezdom i sve tako; stoga smo uglavnom snošljivo kimali glavama i govorili: "Da, Ram, baš ti je to dobro", i: "Kakva je to samo brižna, velikodušna vlast kad daje radije ljudima koji tako vole pratiti popularnu glazbu."

No, Ramani nas je uvjeravao kako je to istina; i doimao se sretnijim no ikad u životu, sretan zbog razloga koji se nisu mogli jednostavno svesti na očekivano skori dolazak tranzistora.

Ubrzo nakon što je radio iz snova prvi put spomenut, Ramani i lopovska udovica vjenčali su se, i tada mi je sve postalo jasno. Nisam prisustvovao piru - svi kažu da je bilo oskudno - no nedugo potom razgovarao sam s Ramom kad je jednoga dana prošao kraj banjana vozeći praznu rikšu.

Došao je sjesti do mene i ja sam ga upitao: "Sine, jesi li išao u karavan? Što si im dao da ti naprave?"

"Ne brini", odvratio je. "Sve je izvanredno prekrasno."

Zaljubljen sam, učitelju sahibe, i omogućio sam si vjenčanje sa svojom ženskom."

Priznajem da sam pobjesnio; doista, skoro sam se rasplakao kad sam shvatio da se Ramani od svoje volje otišao izložiti poniženju na

koje su silili druge muškarce odvedene u karavan. Spočitnuo sam mu s gorčinom: "Sine moj maloumni, dao si da ti ta žena oduzme muškost!"

"Nije to tako loše", rekao je Ram, misleći na *nasbandi*. "Mogu ja i dalje voditi ljubav i sve, oprostite, učitelju sahibe, što govorim o takvim stvarima. To samo sprečava bebe a moja žena nije htjela više djece, pa je sada sve sto posto OK. Također, to je u državnom interesu", istaknuo je. "I uskoro mi stiže besplatni radio."

"Besplatni radio", ponovio sam.

"Da, sjećate se, učitelju sahibe," povjerio mi se Ram,

"prije par godina, dok sam bio klinac, kada je krojač

Laxman otišao na tu operaciju? Radio mu je stigao začas i ljudi su se skupljali iz čitavog grada da bi ga slušali. Tako vlasti kažu hvala. Bit će izvrsno kad ga dobijem."

"Idi, gubi se od mene", viknuo sam u očaju, i nisam imao srca reći mu ono što su svi ostali u zemlji već znali, da je program besplatnih radija bio mrtva patka; davno završen, davno zaboravljen. Toga nije bilo - *otperjalo!* - već godinama.

Nakon tih događaja lopovska udovica, koja je sada bila Ramova supruga, nije često išla u grad; bez sumnje se odviše stidjela što ga je natjerala na ono, no Ramani je radio dulje no ikada prije, i svaki puta kad bi vidio nekoga od desetina ljudi kojima je rekao za radio pridigao bi jednu ruku do uha kao da već drži prokletu napravu u njoj, i oponašao emisije s nekom žustrom vještinom.

"*Ye Akasbvani hai*", obznanjivao bi ulicama. "Ovdje Sveindijski radio. Slijedi emisija vijesti. Glasnogovornik Vlade danas je objavio da je radioprijamnik Ramanija, *wallaba* s rikšom, na putu i trebao bi biti isporučen svakoga časa. A sad poslušajmo glazbu s ploča." Potom bi pjevao pjesme Ashe Bhonsle ili Late Mangeshkar visokim, smiješnim falsetom.

Ram je oduvijek imao rijetku sposobnost potpunog vjerovanja u svoje snove; i bilo je dana kad bi nas njegova vjera u izmišljeni radio gotovo zarazila, pa bismo bili napola uvjereni da je stvarno na putu, ili čak da je već i stigao, da mu je nevidljivo načuljen uz uho dok vozi svoju rikšu gradskim ulicama. Već smo se i naviknuli čuti Ramanija, iza ugla ili na suprotnom kraju ulice, kako zvoni zvoncem i vedro više:

"Sveindijski radio! Ovdje Sveindijski radio!"

Prolazilo je vrijeme. Ram je nastavio nositi nevidljivi radio po gradu. Prošla je godina dana. Još su njegove karikature radijskog programa odzvanjale ulicama. No kad bih ga sada viđao, na licu mu je bilo nečeg novog, neke nategnutosti, kao da se mora tjerati na izvanredan napor, koji ga daleko više iscrpljuje od vožnje rikše, iscrpljuje više čak i od vuče rikše u kojoj su lopovska udovica i njezinih petero žive djece i duhovi dvoje mrtve; kao da sva energija njegova mladog tijela otječe u taj utvarni prostor između njegova uha i njegova dlana, pa se trudi natjerati radio da postane stvaran moćnim, a možda i kobnim, naporom volje.

Osjećao sam se posve bespomoćnim, mogu vam reći, zato što sam dokučio da je Ram uložio u zamisao tog radija sve svoje brige i kajanja zbog svog čina, pa ako taj san umre morat će se suočiti sa svom težinom svojeg zločina protiv vlastitoga tijela, shvatiti da ga je lopovska udovica pretvorila, prije no što se udala za njega, u glupog i užasnog lopova, jer ga je natjerala da opljačka samoga sebe.

A zatim se bijeli kara van vratio na svoje mjesto pod banjanom i ja sam znao da se više ne može ništa, jer će Ram neizbježno doći po svoj poklon.

Nije se pojavio jedan dan, zatim dva, a poslije sam saznao da nije htio ispasti pohlepan; nije htio da povjerenik za zdravstvo misli kako mu je radio panično potreban.

Uostalom, napola se nadao da će oni sami doći predati mu ga u stanu, možda uz nekakvu malu, formalnu ceremoniju primopredaje. Tupan je tupan i tko će znati što mu sve može pasti na pamet. zo

Došao je trećega dana. Zvoneći biciklističkim zvoncem i oponašajući prognozu vremena, čuleći uho kao i obično, stigao je do karavana. A u rikši iza njega sjedila je lopovska udovica, vještica, koja nije mogla odoljeti doći da vidi propast svojega supruga.

Nije trebalo dugo.

Ram je ušao u karavan vedro, domahujući svojim pajdašima s vrpcama oko ruku koji su štitili vozilo od bijesa građana, i kažu mi - jer sam otišao odanle da se poštedim boli - da mu je kosa bila dobro nauljena a odjeća svježije uškrobljena. Lopovska udovica nije se ni pomakla iz rikše, već je sjedila u njoj crnog sarija navučenog preko

glave, grčevito se držeći svoje djece kao da su joj ona zadnja slamka.

Nakon kraćeg vremena iz karavana se začula svađa, potom i glasno vikanje, napokon su i mladići s vrpcama ušli vidjeti što će to biti, i ubrzo potom Rama su za ruke i noge iznijeli pajdaši s kojima je pio, a ulje za kosu bilo mu je razmazano po licu dok mu je krv curila iz nosa.

Dlanom više nije čulio uho.

A crna se lopovska udovica - vele mi - ipak nije pomakla sa svog sjedala u rikši, premda su joj muža bacili u prašinu.

Da, znam, star sam, moji su se nazori naborali s godinama, i u zadnje mi vrijeme govore da su sterilizacija i Bog zna što još neophodni, pa možda i nemam pravo kad krivim udovicu - zašto ne? Možda se danas mogu odbaciti svi nazori starijih, pa ako je tako, neka. Ali ja pričam ovu priču i još nisam završio.

Nekoliko dana nakon događaja u karavanu, vidio sam kako Ramani prodaje svoju rikšu onom starom pokvarenom Muslimanu, vlasniku radionice za popravak bicikala. Kad je vidio da ga gledam, Ram mi je prišao i rekao: "Zbogom, učitelju sahibe, ja ću u Bombay, gdje ću postati veća filmska zvijezda od Shashija Kapoora ili čak Amitabha Bachhana."

"Ja ću', veliš?" upitao sam ga. "Putuješ li možda sam?"

Ukrutio se. Lopovska udovica već ga je naučila da ne bude ponizan u društvu starijih.

"Ići će i moja supruga s djecom", rekao je. Tada smo posljednji puta razgovarali. Otišli su vlakom onamo toga istog dana.

Pošto je prošlo nekoliko mjeseci dobio sam njegovo prvo pismo, kojeg nije napisao on sam, jasno, jer usprkos mojim davnašnjim naporima jedva da je znao pisati. Platilo je profesionalnog pisca pisama, što ga je zacijelo koštalo puno rupija, jer sve u životu košta, a u Bombayu košta dvostruko. Ne pitajte me zašto mi je pisao, ali jest. Imam ta pisma i mogu vam dati neporeciv dokaz, tako da možda ipak još ima neke koristi od staraca, ili je možda znao da sam ja jedini kojeg će zanimati što ima nova s njim.

Uglavnom: u pismima je sve bilo puno njegove nove karijere, javljala su mi kako su ga smjesta otkrili, kako je bio na audiciji u velikom studiju, sada ga pripremaju za slavu, provodi vrijeme u

hotelu *Sun'n'Sand* na plaži Juhu u društvu najboljih mladih umjetnica, kupuje veliku kuću na brijegu Pali, izgrađenu na dvije razine i opremljenu najsuvremenijim protuprovalnim sustavom da ga štiti od ljubitelja filma, lopovska udovica je dobro i sretna je i deblja se, a život je pun svjetlosti i uspjeha i alkohola koliko ti srce ište.

ZZ

Bila su to predivna pisma, prepuna samopouzdanja, ali kad god bih ih čitao, a katkada ih još uvijek čitam, sjetio bih se izraza njegova lica par dana prije nego što je saznao istinu o svom radiju, i goleme lude energije koju je unosio u čin dočaravanja stvarnosti, snagom veličanstvene vjere, iz sparne praznine između njegova dlana i njegova načuljenog uha.

PROROKOVLAS

POČETKOM GODINE 1957 —, KAD JE SRINAGAR OKOVALA zima tako svirepa da je ljudima lomila kosti kao da su od stakla, jedan mladić čiju je kožu, rumenu od studeni, poput mraza prekrivao bjelodani sjaj bogatstva, mogao se vidjeti kako ulazi u najbjedniji i najzloglasniji dio grada, gdje su se kuće od drveta i valovitog lima vječno doimale kao da će se upravo srušiti, i pita dubokim, ozbiljnim glasom gdje može zatražiti usluge nekog pouzdanog profesionalnog provalnika. Mladićevo ime bilo je Atta, i protuhe iz toga dijela grada zjurado su ga upućivale u sve iunnije i skrovitije uličice, sve dok ga u jednom dvorištu mokrom od krvi zaklanog pileta nisu zaskočila dvojica kojima nije uspio vidjeti lica, otela mu pozamašni svežanj novčanica koji je suludo ponio na svoj samotni izlet, i prebila ga tako da mu je duša umalo izašla na nos.

Pala je noć. Bezimene ruke odnijele su njegovo tijelo do ruba jezera, odakle je *shikarom* prevezeno preko puta i Ostavljeno, izranjavano i krvavo, na opustjeloj obali kanala koji je vodio do vrtova Shalimara. U zoru narednoga dana jedan je prodavač cvijeća veslao u svom čamcu vodom kojoj je hladnoća noći dala mutnu žitkost divljega meda kada je ugledao prostrto obličje mladoga Atte, koji se baš počinjao pomicati i stenjati, i na čijoj se sada mrtvački blijedoj koži sjaj bogatstva još jedva mogao vidjeti pod zbiljskim slojem mraza.

Prodavač cvijeća privezao je svoju brodicu i, nagnuvši se nad usta ranjenika, uspio saznati nesretnikovu adresu, promumljanu kroz usne koje su se jedva micale; potom je, nadajući se zamašnoj nagradi, piljar odvezao Attu kući u veliku vilu na obalama jezera, gdje su jedna lijepa djevojka puna neobjašnjivih modrica i njezina zdvojna, no jednako privlačna majka, obje, vidjelo im se jasno po očima, bez trunke sna od brige, vrisnule pri pogledu na svog Attu -

starijeg brata lijepe djevojke - gdje leži nepokretan među žalobno kržljivim zimskim laticama nadobudnog cvjećara.

Prodavač cvijeća doista je pozamašno nagrađen, u dobroj mjeri i zato da bi se zajamčila njegova šutnja, te u našoj priči više ne igra nikakvu ulogu. Sam je Atta, u vrlo lošem stanju od studeni kao i od razbijene lubanje, pao u komu pred kojom su najbolji liječnici u gradu mogli samo bespomoćno slijegati ramenima. Bilo je stoga tim izuzetnije što je već naredne večeri najbjedniji i najzloglasniji dio grada primio drugog neočekivanog posjetitelja. Ovo je bila Huma, sestra nesretnoga mladića, a njezino je pitanje bilo jednako bratovom, i postavljeno istim dubokim, ozbiljnim tonom:

"Gdje bih mogla unajmiti tata?"

Priča o bogatome idiotu koji je došao tražiti provalnika već je postala opće poznata po tim kužnim slivnicima, a ovoga je puta djevojka dometnula: "Dodala bih da s sobom ne nosim novac, niti imam bilo kakvog nakit na sebi. Otac me se odrekao i neće platiti nikakvu otkupninu budem li oteta, a pri dozapovjedniku policije, mojem ujaku, pohranjeno je pismo koje će on otvoriti ne vratim li se sigurno kući do jutro. U tom pismu naći će podroban opis mojeg dolaska amo, i on će prevrnuti nebo i zemlju kako bi kaznio one koji me napadnu."

Njezina iznimna ljepota, vidljiva čak i kroz goleme otekline i modrice koje su joj izobličavale ruke i čelo, udružena s čudnovatošću njezinih zahtjeva, primamila je oveću skupinu znatiželjnika, a kako im se činilo da je svojim kratkim govorom obuhvatila u načelu sve, nitko je nije pokušao ni na koji način povrijediti, premda je bilo promuklih komentara koji su se svodili na to da je prilično neobično da se netko tko je krenuo unajmiti lopova poziva na zaštitu ujaka na visokom položaju u policiji.

Upućivali su je u sve tamnije i skrovitije uličice sve dok joj naposljetku pokraj kanala tamnog poput tinte H'dna starica, čije su oči tako prodorno zurile da je Huma smjesta shvatila da ne vide, nije pokazala da ude kroz vrata iz kojih se činilo da tama istječe poput dima. Stežući šake, ljutito naloživši svome srcu da se normalno ponaša, Huma je pošla za staricom u kuću obavijenu tminom.

Najbjedniji zamislivi tračak svjetlosti svijeće palucao je kroz lamu; slijedeći tu nepouzdanu žutu nit (jer više nije mogla vidjeti staricu),

Huma je iznenada dobila oštar udarac u cjevanice i refleksno vrisnula, nakon čega se smjesta ugrizla za usnicu, bijesna što je otkrila svoj rastući strah onome iko je ili što je čekalo pred njom, ovijeno tamom.

Udarila se, zapravo, u niski stolić na kojemu je gorjela usamljena svijeća, a iza kojeg se dalo razabrati gorostas-2.7 no obličje gdje prekrštenih nogu sjedi na podu. "Sjedni, sjedni", rekao je miran, dubok muški glas, pa su se njezine noge, ne tražeći daljnjih kićenih poziva, povile pod njom na tu šturu zapovijed. Stišćući lijevu šaku desnom, natjerala je svoj glas da uravnoteženo progovori:

"A vi biste, gospodine, bili taj tat kojeg sam tražila?"

Jedva pomičući svoju masu, sjenoviti gorostas objasnio je Humi da su sve kažnjive djelatnosti koje potječu iz ovog područja dobro organizirane i vodene iz jednog središta, tako da se svi zahtjevi za poslovima koji bi se mogli nazvati slobodnjačkim moraju proslijediti do ove sobe.

Zatražio je iscrpne potankosti o zločinu kojega valja počiniti, uključujući podroban popis predmeta koje valja priskrbiti, također i jasnu izjavu o svim financijskim motivacijama koje se nude uključujući sve pogodnosti, plus, samo za arhivske potrebe, sažetak poriva koji su doveli do molbe.

Na ovo je Huma, kao da se nečeg prisjetila, zauzela odlučan stav i tijelom i riječima te glasno odvrtila kako su njezini motivi u potpunosti njezina privatna stvar, da o potankostima neće razgovarati ni sa kim osim sa samim tatom, no da se nagrade koje nudi mogu opisati samo kao

'izdašne'.

"Sve što sam vam spremna odati, gospodine, s obzirom da mi se čini da sam u prostorijama nekakve agencije za zapošljavanje, jest da za takve izdašne nagrade zauzvrat moram dobiti najbeskrupuloznijeg kriminalca koji vam je dostupan, čovjeka kojeg ne može ničim zastrašiti niti život, pa čak niti sam Bog.

"Trebam mi onaj najgori, razumijete me - ništa manje od toga neće biti dovoljno!"

Na ovo je upaljen parafinski fenjer, i Huma je ugledala sučelice sebi sijedoga diva niz čiji se lijevi obraz protezao najzloćudniji mogući ožiljak, brazgotina u obliku slova *sin* u pismu Nastalika. Obuzela ju je

neutemeljeno čeznutljiva slutnja da se utvara iz priča njezina djetinjstva utjelovila pred njom, jer je njezina *ayah* uvijek suzbijala neposlušnosti u samome začetku prijeteći Humi i Atti:

"Ne budete li se pazili poslat ću vam onoga da vas odnese - onog Šeika Sina, Lopova nad lopovima!"

Ovdje je, sijed no neupitnog ožiljka, bio ozloglašeni zločinac glavom - no je li to ona sišla s uma, jesu li je varale vlastite uši, ili je on doista upravo objavio da, s obzirom na iznesene okolnosti, on sam predstavlja jedinu osobu dostojnu tog posla?

Odupirući se teškom mukom svojim novorođenim nemanima nostalgije, Huma je upozorila zastrašujućeg dragovoljca da ju je tek krajnje neodložna i pogibeljna stvar mogla dovesti nezaštićenu na ove surove ulice.

"Pošto si ne možemo dozvoliti odustajanje u zadnjem Irenu," nastavila je, "odlučila sam reći vam sve, ne tajeći apsolutno ništa. Budete li, nakon što me saslušate, još uvijek spremni prihvatiti posao, tada ćemo učiniti sve što je u našoj moći kako bismo vam pomogli, i priskrbili vam bogatstvo."

Stari je lopov slegnuo ramenima, kimnuo glavom, pljunuo. Huma je započela svoju pripovijest.

Prije šest dana, sve je u kući njezina oca, bogatoga zelenaša Hashima, bilo kao i oduvijek. Za doručak je njezina majka s ljubavlju na zelenašev tanjur služila kičri; razgovor je bio pun onih izraza uljuđenosti i brižnosti kojima se obitelj ponosila.

Hashim je rado isticao da, iako nije pobožan čovjek, puno polaže na "častan život među svijetom". U toj prostranoj nastambi uz jezero, sve se posjetitelje primalo s jednakim formalnostima i s poštovanjem, čak i one nesretnike koji bi dolazili pogađati se za djeliće Hashimova velikog bogatstva, i od kojih je prirodno tražio kamatnu stopu veću od sedamdeset posto, djelomice, kao što je govorio svojoj ženi služiteljici kičrija, "kako bi naučio te ljude koliko novac vrijedi; neka samo to nauče, i izliječit će se od te groznice neprestanog uzajmljivanja i uzajmljivanja - pa, vidiš, ako mi planovi uspiju, samoga ću sebe ostaviti bez posla!"

Svojoj su djeci, Atti i Humi, zelenaš i njegova žena uspješno nastojali utuviti u glavu vrline štedljivosti, poštenja u poslu i zdrave

neovisnosti duha. Na ovom je, također, Hashim volio čestitati samome sebi.

Doručak je završio; članovi obitelji poželjeli su jedni drugima uspješan dan. Za nekoliko će se sati, međutim, stakleno zadovoljstvo tog domaćinstva, tog života porculanske tankoćutnosti i alabasterske osjetljivosti, razbiti u djeliće tako sitne da se više nikako neće dati sastaviti.

Zelenaš je naložio da mu dovezu njegovu osobnu *shikaru* i baš se spremao ukoračiti u nju kad je, privučen srebrnkastim svjetlucanjem, uočio malenu bocu gdje pluta između barke i njegova privatnog mola. Ne razmišljajući, ugrabio ju je iz žitke vode.

Radilo se o tamnom cilindričnom staklu optočenom iznimno obrađenim srebrom, a Hashim je unutar njegovih stijenki mogao vidjeti srebrni privjesak s jednom jedinom vlasu ljudske kose na sebi.

Obuhvaćajući ovo jedinstveno otkriće dlanom, promrmlijao je lađaru kako je promijenio planove, te požurio u svoje odaje, gdje je, iza zatvorenih vrata, počastio oči nalazom.

Nema sumnje da je zelenaš Hashim otprve znao da je u njegovom posjedu slavna relikvija Proroka Muhameda, ta obožavana vlas koja je prethodnoga jutra ukradena sa svoga oltara u Hazratbalovoj džamiji podižući neviđenu ciku i jauk u dolini.

Lopovi - bez sumnje uzburjani strkom, nepreglednim procesijama lelećućih krokodila žalobnosti koje su se slijevale niz ulice, tučnjavama, političkim posljedicama i sveobuhvatnom policijskom potragom koju su naredili i provodili ljudi kojima su sad čitave karijere ovisile o pronalaženju te izgubljene vlasu - očito su se isprepadali i zavitlali bočicu u žitka njedra jezera.

Našavši je zahvaljujući velikoj sreći, Hashimova građanska dužnost bila je jasna: vlas se mora vratiti svom oltaru, a država staloženosti i miru.

No zelenaš je kovao drugačije planove.

Svuda oko sebe u radnoj je sobi bio okružen dokazima svoje sakupljačke opsjednutosti. Bilo je tu pregolemih vitrina ispunjenih probodenim leptirima iz Gulmarga, tri tuceta maketa legendarnog topa Zamzama od različitih kovina, neprojenih mačeva, jedno koplje Naga, devedeset i četiri onakove deve od terakote kakve prodaju na

peronima željezničkih kolodvora, mnogo samovara, i cijeli zvjerinjak majušnih životinja od sandalovine, izrezbarenih za dječje igre u kadi.

"A naposljetku," rekao je Hashim samome sebi, "Prorok bi gorljivo osudio ovakvo obožavanje relikvija. Ta on se grozio pomisli da bi sam mogao biti obogotvoren!

Tako, skrijem li ovu vlas od njezinih zavedenih obožavatelja, učinit ću - zar ne? — bolje djelo nego da je vratim!

Naravno, ne želim je zbog njezine religijske vrijednosti.. .

Ja sam laik, čovjek od ovoga svijeta. Smatram je isključivo svjetovnim predmetom velike rijetkosti i zasljepljujuće ljepote. Ukratko, želim srebrnu bočicu, više od same vlasi.

"Vele da u Americi postoje milijunaši koji kupuju ukradena remekdjela i potom ih kriju - oni bi znali kako je meni. Moram je, moram je imati!"

Svaki kolekcionar mora podijeliti svoja blaga s bar još jednim ljudskim bićem, pa je Hashim pozvao — i sve mu rekao - svog sina jedinca Attu, koji se duboko uzrujao ali, pošto je prisegnuo da će čuvati tajnu, nije ni zucnuo sve dok mu breme nevolja nije postalo preteško.

Mladić se ispričao i ostavio oca samovati među njegovim nagomilanim zbirka. Hashim je uspravno sjedio u tvrdom stolcu ravnog naslona, zureći netremice u prekrasnu bočicu.

Dobro se znalo da zelenaš nikada nije ručavao, tako da je tek navečer sluga ušao u odaje pozvati svog gospodara za blagovaonički stol. Zatekao je Hashima kako ga je Atta ostavio. Istog, a opet ne istog - jer sad je zelenaš izgledao natečeno, podbuhlo. Oči su mu se izbuljile još i više no inače, dobile su crvene podljeve, a zglobovi na prstima bili su mu bijeli.

Činilo se kao da će svakoga časa prsnuti! Kao da se, pod utjecajem neovlašteno prisvojene relikvije, ispunio nekim sablasnim fluidom koji bi mu netom mogao nesputano početi curiti iz svakog otvora na tijelu.

Morali su mu pomoći do stola, a tada je doista i došlo do eksplozije.

Naizgled ne haj ući za učinak vlastitih riječi na brižno sazdanu i krhku gradu života svoje obitelji, Hashim ih je pustio da navru, da se pjene u dugim mlazovima odvratnih istina. U zatravljenoj tišini, djeca su čula kako im se otac okreće protiv majke, i otkriva joj kako je već

mnoge godine njihov brak njemu najgora tegoba. "Kraj pristojnosti!" zatutnjao je. "Kraj licemjerju!"

Potom, u istome duhu, otkrio je obitelji postojanje ljubavnice; upoznao ih je također i sa svojim redovitim posjetima plaćenim ženama. Rekao je supruzi da ne samo što neće biti glavni baštinik u njegovoj oporuci, već neće dobiti više od osmine koja joj pripada po islamskome zakonu. Zatim se okomio na djecu, vičući na Attu zbog njegova nedostatka sposobnosti za učenje: "Blesan! Bog me prokleo blesanom!" i optužujući svoju kći za bestidnost, jer je išla gradom otkrivenog lica, kako ne doliči jednoj dobroj mladoj Muslimanki. Zato mora, naložio joj je, iz ovih stopa otići u *purdu*.

Hashim je ustao od stola ne okusivši hrane i pao u dubok san čovjeka koji je mnogo toga skinuo sa srca, ostavljajući djecu šokiranu, u suzama, i večeru da se hladi na pomoćnome stolu pred gladnim očima poslužitelja.

U pet sati narednoga jutra zelenaš je natjerao obitelj da ustane, opere se i pomoli. Otad se počeo moliti pet puta dnevno po prvi puta u svome životu, a njegova žena i djeca bili su dužni činiti isto.

Prije doručka, Huma je vidjela kako sluge, pod rukovodstvom njezina oca, slažu veliku gomilu knjiga u vrtu i spaljuju je. Jedini svezak kojeg nisu takli bio je Kur'an, kojeg je Hashim zamotao u svilenu tkaninu i postavio na stol u predvorju. Naredio je svakome članu svoje obitelji da čita odlomke iz ove knjige barem dva sata dnevno.

Posjeti kinima zabranjeni su. A ako bi Atta pozvao muške prijatelje u kuću, Huma se imala povući u svoju sobu.

Sada je već obitelj zapala u šok i očajanje; no slijedilo je i gore.

Toga poslijepodneva, jedan je drhtavi dužnik stupio u kuću priznati da nije u stanju platiti novu ratu kamata koje je dugovao, i pogriješio podsjećajući Hashima, pomalo previše svisoka, na kazne koje Kur'an propisuje lihvarima. Zelenaš se razgnjevio i napao nesretnika bičem od bikove kože iz svoje bogate zbirke.

Zla je sreća htjela da kasnije istoga dana i drugi neplatiša dode moliti za odgodu, te je viđen kako bježi iz Hashimove radne sobe s velikom posjekotinom na ruci, jer ga je Humin otac nazvao kradljivcem tuđega novca i pokušao jadniku odsjeći desnu šaku jednim od trideset šest kukri noževa obješenih po zidovima sobe.

Ova kršenja nepisanih pravila ponašanja u obitelji uznemirila su Attu i Humu, a kad je, te večeri, njihova majka pokušala umiriti Hashima, ošamario ju je punim dlanom.

Atta je priskočio pomoći majci te je i sam, također, odletio.

"Od ovoga časa", zaurao je Hashim, "u ovoj će se kući znati što je stega!"

Zelenaševa je žena dobila napad hysterije koji je potrajao cijele te noći i sljedećega dana, i koji je tako razljutio njezina muža da joj je zaprijetio razvodom, nakon čega je pobjegla u svoju sobu, zaključala se i odala gorkom jecanju. Huma je sad izgubila pribranost, otvoreno se suprotstavila ocu, i obznanila (istim onim neovisnim duhom kojeg je poticao u njoj) da neće nositi nikakvu tkaninu preko svog lica; uza sve ostalo, to nije zdravo za oči.

Čuvši to, otac je se na licu mjesta odrekao i dao joj tjedan dana da se spakira i ode.

Već je četvrtoga dana zrak u kući postao tako gusto prožet strahom da je bilo teško prolaziti njome. Atta je rekao svojoj sestri otupjeloj od šoka: "Spuštamo se u najdublji kal - ali ja znam što se mora napraviti."

Toga je poslijepodneva Hashim izašao iz kuće u pratnji dvojice unajmljenih snagatora kako bi od dvojice neurednih klijenata izvukao neplaćene dugove. Atta je smjesta otišao u očevu radnu sobu. Kao njegov sin i nasljednik, imao je vlastiti ključ od zelenaševog sefa. Sad se poslužio njime; uzeo je bočicu iz njezina skrovišta, spremio ju u džep hlača i ponovno zaključao vrata sefa.

Potom je povjerio Humi tajnu očevog ulova na jezeru Dal, i uzviknuo: "Možda sam lud - možda sam se slomio od groznih stvari koje se zbivaju - ali uvjeren sam da neće biti mira u našoj kući dok ova vlas ne nestane iz nje."

Sestra se smjesta složila da vlas mora biti vraćena, pa je Atta pošao u iznajmljenoj *shikari* k Hazratbalovoj džamiji. Tek kad ga je barka ostavila u vrevi vjernika mahnitih od tugovanja koja se bibala oko oskvrnutog oltara, Atta je otkrio da mu relikvija više nije u džepu. Tu je bila tek rupa, koju je njegova majka, obično tako brižna u vođenju kućanstva, očito previdjela od uzrujavanja zbog nedavnih događaja.

Attina početna navala čemera brzo je ustupila mjesto osjećaju dubokoga olakšanja.

"Što bi bilo", pomislio je, "da sam već imamima objavio da vlas imam kod sebe! Sad mi nikako ne bi povjerovali - a ova rulja bi me linčovala! U svakom slučaju, sad je nema, i to me rješava velikoga tereta." Osjećajući se spokojnije no ikad u zadnje vrijeme, mladić se vratio kući.

Ovdje je zatekao sestru u modricama kako plače u dnevnoj sobi; gore, u svojoj spavaonici, majka je zapomagala kao da je upravo obudovjela. Zaiskao je od Hume da mu kaže što se to dogodilo, a kad mu je ona odvrtila da je otac, na povratku sa svoga nasilnog službenog puta, iznova uočio bljesak srebra između barke i mola, iznova izvadio zalutalu relikviju, te stoga pao u jaru svih jara, i batinama od nje iznudio istinu - tada je Atta zario lice u dlanove i jecajući izrekao svoje mišljenje, naime, da ih vlas progoni, i da se vratila završiti rabotu.

Na Humi je bio red da se domisli načinu za izlazak iz nevolja.

Dok su joj ruke crnile i modrile a velike se mrlje širile čelom, zagrlila je brata i došapnula mu da je odlučila riješiti se vlasi *pod svaku cijenu* - ovaj posljednji izraz ponovila je više puta.

"Vlas je", izjavila je potom, "ukradena iz džamije; tako može biti ukradena i iz ove kuće. Ali pljačka mora biti prava, mora je izvesti profesionalni lopov, ne netko od nas koji smo potpali pod utjecaj vlasi - lopov koji je u tolikoj mjeri spreman na sve da se ne boji ni zatvora ni prokletstva."

Na nesreću, dodala je, pljačku će biti deset puta teže izvesti sada kad im je otac, znajući da se jednom već pokušalo ukrasti relikviju, zacijelo na oprezu.

"Možete li?"

Huma je, u prostoriji osvjetljenoj svijećom i fenjerom, završila svoju pripovijest jednim daljnjim pitanjem: "Kakva mi jamstva možete dati da vas ovaj posao još uvijek ni na koji način ne užasava?"

Zločinac je, pljunuvši, izjavio da nema naviku davati vjerodajnice, kao kakav kuhar, ili vrtlar, ali da njega nije tako lako zastrašiti, svakako ne nekakvim dječjim *djinnima* od kletve. Huma se morala zadovoljiti ovom samohvalom, pa je nastavila podrobno opisivati predloženu provalu.

"Otkako moj brat nije uspio vratiti vlas u džamiju, otac je počeo spavati s dragocjenim blagom pod jastukom. Međutim, on spava sam, i vrlo burno; dovoljno je ući u sobu tako da ga se ne probudi, jer će se on svakako u dovoljnoj mjeri vrpeljiti i meškoljiti da neće biti teško obaviti krađu. Kad uzmete bočicu, dodite u moju sobu", ovdje je Seiku Sinu pružila nacrt svog doma, "i ja ću vam dati sav nakit koji posjedujemo majka i ja. Vidjet ćete

. . . to vrijedi . . . odnosno, moći ćete za njega dobiti gomilu novca . . ."

Bilo je očito da joj samokontrola slabi i da je na rubu tjelesnog kolapsa.

"Noćas", naposljetku je provalilo iz nje. "Morate doći noćas!"

Čim je napustila sobu tijelo staroga zločinca spopao je napad kašlja: pljuvao je krv u staru posudu za *vanaspati*. Veliki Seik, 'Lopov nad lopovima', postao je bolesnik, i svakim se danom bližio trenutak kada će mu neki mladi pretendent na položaj zabiti bodež u trbuh. Život posvećen kocki ostavio ga je gotovo jednako siromašnog kao kad je, prije puno desetljeća, ušao u ovaj posao kao običan džeparski šegrt; tako da je u izvanrednoj ponudi koju je prihvatio od zelenaševe kćeri vidio priliku za stjecanje odjednom dovoljnog bogatstva da može zauvijek napustiti dolinu, i steći luksuz dostojanstvene smrti u kojoj bi mu trbuh ostao netaknut.

Što se Prorokove vlasu tiče, pa, niti on niti njegova slijepa supruga nikad se nisu posebno zanimali za proroke barem su u tome imali nešto zajedničko sa zelenaševim zgromljenim klanom.

Neće mu, ipak, biti pametno otkriti prirodu ovog njegova posljednjeg zločina svojoj četvorici sinova. Na njegovo zgražanje, svi su stasali u beznadno pobožne ljude, koji su čak govorili kako će jednoga dana na hodočašće u Meku. "Besmislica!" smijao im se otac. "Recite mi samo kako ćete otići?" Jer on se, roditeljskom apsolutističkom ljubavlju, pobrinuo da cijeloga života imaju izvor visokih prihoda osakativši ih po rođenju, tako da, vukući se po gradu, mogu zarađivati izvanredan novac u prosjačkome poslu.

Djeca su se, tako, mogla brinuti za sebe.

On i supruga otići će uskoro s kutijama punim dragulja zelenaševih žena. Doista je sudbina u pravo vrijeme dovela prekrasnu djevojku s modricama u njegov kutak grada.

Te noći, prostrana kuća na obali jezera ležala je u slijepom iščekivanju, dok joj je tišina oplahivala zidove. Noć za provalnike: oblačno nebo i izmaglica nad zimskom vodom. Zelenaš Hashim bio je jedini član obitelji kojem je san te noći pao na oči. U drugoj sobi, njegov sin Atta ležao je duboko utonuo u komu dok mu se podljev krvi grušao na mozgu, pod paskom majke koja je raspustila svoju dugu prosijedu kosu u znak tugovanja, majke koja mu je na glavu stavljala tople obloge pokretima prožetim nemoći. U trećoj je sobi Huma čekala, posve odjevena, među kutijama punim dragulja njezina očaja.

Napokon je slavuj potiho zapjevao iz vrta pod njezinim prozorom pa je, odšunjavši se u prizemlje, pustila kroz vrata pticu, na čijem je licu bio ožiljak u obliku slova *Nastaliska sin*.

Bešumno, ptica je uzletjela stubama iza nje. Na vrhu stubišta rastali su se i krenuli u suprotnim smjerovima niz hodnik njihove urote ne razmijenivši ni pogleda.

Ušavši u zelenaševu sobu profesionalnom lakoćom, provalnik, Sin, otkrio je da su Humina predviđanja bila posve točna. Hashim je ležao izvaljen ukoso preko kreveta, glavom nimalo ne dotičući jastuk, nagrade lako dostupne. Korak po potihom korak, Sin se kretao k svome cilju.

Ovoga se trena, u susjednoj spavaćoj sobi, mladi Atta kao ošinut uspravio u krevetu, od čega mu se majka strašno prepala, i bez ikakvog upozorenja - potaknut nebo zna kakvim pritiskom ugruška na mozak - počeo iz sveg glasa vrištati:

"Lopov! Lopov! Lopov!"

Vjerojatno se njegov siroti um bavio, tih zadnjih časaka, vlastitim ocem; no nemoguće je biti siguran, jer je izrekavši te tri glasne riječi mladić pao natrag na jastuk i umro.

Njegova je majka istom nadigla ciku i jauk i kuku i lelek koji su takvom snagom probijali uši da su dokrajčili posao kojeg je Attin vrisak otpočeo - njezine su jadikovke prodrle kroz zidove spavaće sobe njezina supruga i posve razbudile Hashima.

Šeik Sin upravo je premišljao bi li se bacio pod krevet ili pošteno opalio zelenaša po glavi kad je Hashim zgrabio tigrasti štap koji mu je uvijek stajao u uglu do kreveta, i izjurio iz sobe a da uopće nije ni primijetio provalnika gdje stoji u tami s druge strane kreveta. Sin se

brzo sagnuo i ugrabio bočicu koja je čuvala Prorokovu vlas iz njezina skrovišta.

U međuvremenu je Hashim dopro u hodnik, isukavši oštricu mača skrivenu u štapu. U desnoj je ruci držao oružje i pomahnitalo vitlao njime. Lijeva mu je ruka mahala štapom. Neka je sjena poletjela na njega kroz ponoćnu tamu prolaza i, u svom sanjivom bijesu, zelenaš joj je zadao smrtonosni udarac mačem u srce. Upalivši svjetlo, otkrio je da je umorio vlastitu kći, te ga je užas ove nesreće tako shrvao da je okrenuo mač prema sebi, svalio se na njega i tako si ugasio život. Njegova je supruga, jedina preživjela članica obitelji, izgubila razum od općeg pokolja te ju je u sanatorij za umobolne morao smjestiti njezin brat, gradski dozapovjednik policije.

Šeik Sin brzo je shvatio da je plan pošao naopako.

Napuštajući san o kutijama punim dragulja kad je bio na samo par koračaja od njegova ostvarenja, ispeo se kroz Hashimov prozor i uspio pobjeći tijekom gore opisanih grozota. Stigavši kući prije zore, probudio je suprugu i priznao joj neuspjeh. Bit će nužno na neko vrijeme nestati, došapnuo joj je. Njezine slijepe oči nisu se otvorile sve dok nije otišao.

Buka u Hashimovu domaćinstvu uzbunila je njihovu poslugu i čak uspjela probuditi noćnog čuvara, koji je kao i obično čvrsto spavao na svom *charpoyu* kod ulaza s ulice. Oni su dojavili policiji, i obavijest je došla do dozapovjednika osobno. Čuvši za Huminu smrt, žalobni je časnik otvorio i pročitao zapečaćeno pismo koje mu je nećakinja dala, i smjesta poveo jake naoružane snage u svjetlomorne zakutke najbjednijeg i najzloglasnijeg dijela grada.

Jezik jednog pakosnog noćnog provalnika izrekao je ime Humina suurotnika; prst jednog ambicioznog pljačkaša banaka pokazao je kuću u kojoj se ovaj skriva; i premda se Sin uspio provući kroz okno na tavanu i pokušati bijeg preko krovova, metak iz puške samoga dozapovjednika probio mu je trbuh i strovalio ga krvavo na zemlju pred noge Humina razjarenog ujaka.

Iz džepa mrtvog lopova iskotrljala se bočica od tamnog stakla, optočena filigranskim srebrom.

Pronalazak Prorokove vlasi smjesta je objavljen na Sveindijskom radiju. Mjesec dana kasnije, najviši svećenici u dolini okupili su se u Hazratbalovoj džamiji kako bi formalno proglasili autentičnost

relikvije. Ona do dana današnjeg počiva u pomno čuvanoj komori na obalama krasotnog jezera u srcu doline koja je jednom bila bliža Raju od svih mjesta na svijetu.

4i

No, prije nego što naša priča može doći koncu kako se pristoji, nužno je zabilježiti da kada su se četiri sina mrtvoga Šeika probudila jutro nakon njegove smrti, provevši i nehotice nekoliko trenutaka pod istim krovom sa slavnom vlasi, otkrili su da se zbilo čudo, da su svi jakih udova i snažnog daha, onoliko cijeli koliko bi bili da im otac nije odlučio zdrobiti noge u prvim satima po rođenju. Bila su, sva četvorica, vrlo opravdano gnjevna, jer je čudo smanjilo njihovu sposobnost zarade za 75 posto, po najskromnijoj procjeni; tako su propali.

Jedino je Seikova udovica imala razloga za zahvalnost, premda joj je muž poginuo, jer njoj se vratio vid, tako da je mogla provesti svoje zadnje dane promatrajući još jednom ljepote Kašmirske doline.

Zapad

Y o r i c k

HVALA NEBESIMA! - ILI PREDANOSTI DREVNIH papirskih majstora - što na našoj zemlji postoji tvar poznata kao *čvrsti vellurn*; koja, poput zemlje na koju sam je pretpostavljeno smjestio (premda, ako ćemo biti posve točni, *tena firma* i ona iznimno rijetko dolaze u doticaj, budući da su joj prirodna staništa police, drvene ili ne drvene, jedne prašne, druge pak besprijekorno složene; ili kutije za pisma, ladice, stare škrinje, najtajniji džepovi ljubavnika dok zavode, knjižare, dosjei, tavani, podrumi, muzeji, tapije, sefovi, pravnički uredi, liječnički zidovi, vikendica na moru vaše najdraže pratetke, kazališni rekvizitariji, bajke, međunarodne konferencije, turističke meke), . . . poput zemlje, ponavljam u slučaju da ste zaboravili moj motiv, ova plemenita tvar traje - ako ne vječno, onda barem dok je namjerno ne unište, bilo gužvanjem, bilo drapanjem, pomoću kuhinjskih škara ili snažnih zuba, paležnim ili toaletnim postupcima - jer istinita je činjenica da ljudi jednako uživaju u uništavanju kako tla na kojem stoje dok su živi, tako i tvari (mislim na papir) na kojoj mogu opstati, besmrtni, kad im jednom to isto tlo bude nad glavom umjesto pod nogama; i kako bi potpuni popis takovih postupaka uništenja prepunio više stranica no što mi je dodijeljeno, . . . šaljem

onda taj popis k vragu i nastavljam svoju priču koja je, kako sam započeo pričati, sama po sebi pripovijest o komadu velluma - kako pripovijest o samome vellumu tako i o pripovijesti na njemu zapisanoj.

Saga o Yoricku, jasno; upravo onaj drevni iskaz koji je pao, bit će već prije dvjesto trideset i pet godina, u ruke određenoga - zapravo, posve neodređenoga - *Tristrama*, koji (premda ne-Izoldiran) nije bio ni *triste* ni *ram*, najzapjenjenijeg, najtvrdoglavijeg zamislivog Shandyja; i koji je sada postao moje vlasništvo putovima odviše tajnovitim da bi se njima zadržavalo harnog čitatelja. Zaista, pripovijest pozamašna vellumena! - koju ovom prigodom smjeram ne tek sažeti, već i pojasniti, protumačiti, palatinirati

&C permanganirati - jer to je takvo pripovijedanje koje bogato nagrađuje učenjaka koji je sposoban primijeniti ovako osjetljive postupke. Ovdje, prašnog lika i tintenih prstiju, vrebaju krasotne mlade supruge, stare budale, rogonje, ljubomora, umorstvo, sok zgnječene hebone, >: smaknuća, lubanje; baš kao i potpuno izlaganje činjenica zbog kojih, u *Hamletu* Williama Shakespearea, smrtoljubni kraljević ne poznaje, izgleda, pravo ime vlastitoga oca.

Pa dobro onda: -

Čini se da je krajem vladavine presvijetloga danskog kralja *Horivendillusa* njegov glavni lakrdijaš, izvjesni gospodar YORICK, za suprugu uzeo jednu zubatu zlatokosu siroticu, imenom 'Ofelija', čime su sve muke započele . . .

Što je ovo? Već upadice? Nisam li vam rekao, zar nisam baš ovoga trena zapisao, da je bard Hamlet, što će reći Amlethus od Danske, posve u krivu kad vjeruje da je ime Duha također Hamlet? - Što je pogreška ne samo neobična već i nesinovljevska, ne samo nesinovljevska već i potpuno *nesaskogramatička*, moglo bi se reći, jer joj proturječi autoritet ništa manji od Saxo-Grammaticusove *Povijesti Danacal* - No da ste bili tihi i saslušali me, saznali biste da tu nema nikakove pogreške, već tu dapače leži skroviti ključ kojim se zbiljsko značenje naše pripovijesti bezodvlačno može otključati.

Ponavljam: -

Horwendillus. Horwendillus Rex . . . - Još ima pitanja?

- Gospodine, jasno da je luda imao suprugu; neka je i nema u velikanovoj drami, no priznat ćete da je žena nužna potrepština kani

li čovjek zasnovati dinastiju, a kako će drugačije? - odgovorite mi na to? - nije li drevna Luda mogla izroditi taj Soj, taj pravcati Monolog Yorickä u kojemu je nesretno nazvani *pop* popularnog Tristrama bio tek jedan jedincati slog? Baš! Ne treba vam starinski vellum da bi vidjeli istinitost TOGA, smatram. - Blagi Bože; njezino *ime*? Gospodine, morate mi vjerovati na riječ. No u čemu je zagonetka? Smatrate li da je to ime

'Ofelija' bilo tako prokleta neuobičajeno u zemlji u kojoj su ljude nazivali Amlethus, Horwend&td, da, pa i Yorick?

Tako, tako. Idemo dalje.

Yorick je oženio Ofeliju. Došlo je i dijete. Nećemo se više prepirati.

Što se ove Ofelije tiče: imala je manje od pola njegovih godina a izgledala je više no dvaput bolje od njega, tako da će se smjesta spoznati da se ovo što slijedi može pripisati dijeljenjima i množenjima. Jedna aritmetička tragedija, kada se zbroji. Ukupna pripovijest, podobna za ukope.

Kako li se zbilom da si je taj stari studeni lakrdijaš našao takvo proljeće od nevjeste? - Zaglušna vjetrušina huči ovim dijelovima drevnog velluma. To je Ofelijin zadah.

Najtrulije smradan ispah u Državi Danskoj; ustajali vonj štakorskih jetrica, krastačine mokraće, ptica nastrijeljenih u lovu, natrulih zubiju, gangrene, leševa nabodenih na kolac, gorućeg vještijeg mesa, kanalizacije, savjesti političara, tvorovih jazbina, grobnica, i svih belzebubuljičavih kaca za kiseljenje u Paklu! Tako svaki puta kad je ova mlađahna ljepotica, lica koje je svojim krhkim savršenstvom vlažilo muške oči, stekla hrabrosti da otvori usta ha, eto, potom bi se sve ispraznilo oko nje u krugu od barem pedeset stopa. Tako Yoricku put do braka nije bio zapriječen, a jedna Luda mora si priskrbiti suprugu kakvu već može.

Isprosio ju je noseći drvenu kvačicu na nosu. Na dan vjenčanja je Kralj, koji je volio Yoricka, dao lakrdijašu obziran dar: par srebrnih čepića za nos. Tako se to zbilom; prvo s kvačicom, zatim s čepićima, naša zaljubljena Luda neporecivo je izgledom odgovarala ulozi.

To je, dakle, razjašnjeno.

[Ulazi mladi knez Amlethus, noseći jahaći bič.]

Prizor se odvija u bijednoj spavaćoj sobi u Elsinoreu.

Yorick i njegova gospođa leže čvrsto spavajući na svojoj postelji. U neredu na obližnjemu stolcu: kapa, zvonca, šarena oprava &td. Tu negdje, usnulo djetesce. Predočite si sada dječaka Hamleta, kako se na prstima prikrada krevetu; gdje se napinje, čučeći; dok napokon ne skoči! A sada,

Yor. (budi se) O, a! Koji kurvinsin Pelionov taj je, koji, strmoglavo s Ose, tako meni na hrbat pade?

. . . Prekidam se, jer me spopada proturječna Primjedba: bi li itko, probuđen iz najdubljih sanja slijetanjem sedmogodišnjeg malog princa na svoja leđa, odista zadržao takvo vladanje metaforom i pozivanje na klasike kakvo navodi tekst? Moglo bi biti da se na vellum ne bi trebalo u potpunosti oslanjati u ovome pogledu; ili bi moglo biti da su danske lude bile najizvanrednije obrazovane. Neke se stvari možda nikada neće saznati . . .

(Vraćamo se sada našem Predlošku.)

Ham. Yoriče, dan je budan! Zapojmimo zori.

Of. (za sebe) Moj suprug nikada nije volio ovoga kraljevića; nisko razmaženo derište, i ukleto besanicom, kugom koju prenosi i nama. Eto kako se budimo svakoga jutra, kraljevskih ručica gdje nam raščupavaju kosu, ili prijestolonasljedničkih guzova gdje nam skakuću po vratovima. Da je on moje dijete . . . dobro jutro, mili moj kneže!

Ham. Ofelijo, jest. Poj zori, Yoriče, dodi!

Yor. To je za ptice. Previše sam puta mitario se, istinu velim. Lasi mi odavna nisu vrane, već mi sovinima slične.

Više ne pjevam, već samo grakćem ili hučem na posve nelijep način.

Ham. Tiše! Ne želim čuti. Tvoj bi knez pjesmu.

Yor. Ipak me počuj. Starost, Hamlete, sunce je u smiraju, i u mojim zalaznim godinama nije pravo da poj em izlazećem danu.

Ham. Stani. Ustaj, pjevaj. Jahat ću ti na leđima i slušati kako poješ.

Of. (za sebe) U sedmoj je Starac More; tko zna, u dvadeset sedmoj, što će biti?

Yor. (pjeva) *Mlada kad sam voljela, voljela, Mislila sam da bi bilo slatko, Odvojiti, O! vremena, koliko bih željela, O! mislila sam da ne sm'je biti kratko. No starost, korakom prikradena, Pandžama me svojim ščepa ...*

Ham. Prekini, Yoriče, tu gnjusnu dernjavu; smjesta, budi u miru.

Yor. Nisam li vam pravo rekao?

Ham. Dosta. Daj mi lakrdije. Da, nek bude o mački, baš takva urlajuća pojka kakvu si upravo nadmašio.

Yor. (za sebe) Sad moram izvesti ovu pokoru jer sam radio što je htio. (Naglas) Ima još života u ovom starom psetu kojeg jašeš; pa mi reci, Hamlete, zašto mačke imaju devet života?

Ham. To ne znadem, no zašto imaju devet repova, to znadem dobro, a i ti ćeš brzo doznati bude li odgonetka spora.

Of. (za sebe) Ovaj je knez oštar poput svog jezika; a jadni Yorick tuplji svakim danom.

Yor. Tada počuj odgovor. Svaka će mačka pogledati kralja; no promatrati monarha jest staviti svoj život njima u ruke; a životi koje takove ruke drže često znadu prokliznuti kroza prste i proliju se. Sad, Hamlete, prebroji razmake na svojim šakama, mislim među prstom i prstom, i prstom i prstom, i prstom i prstom, i prstom i palcem. Na dvjema šakama, izbroji osam ponora kroz koje može propasti život. Tek će devet života zajamčiti da barem jedan preostane; pa ih tako naša mačka, kraljogleda, mora imati devet.

Of. Mužu, dobra doskočica.

Ham. E pa sada ples! Napusti svoju lakrdijašku službu i da vidim veselu poskočicu.

Yor. Visjet ćete mi na leđima pritom?

Ham. Hoću; da ondje razvidim što ću.

Yor. (za sebe, dok pleše) Hamlete, ne nedostaje ti ničeg; no Yorick vidi što ti nedostaje.

I sve ovo izgovoreno s filigranskim čepićima u nosu, u kraljevičkim nozdrvama kao i u lakrdijaškim! - Djetešce, dok plače u kolijevci, jada se zbog svojeg začepljenog rilca koliko i zbog buke Hamletova biča, koji švića i švuća zrakom potičući svog dvonogog ata na ples. - Kako da doživimo jednog tako razgnjevljenog kraljevića? Neupitno je da je mrzio Ofeliju; ali zbog čega? Zbog njezinih kužnih ispuha? Zbog njezina vrhovništva nad Ludom, koji je gubio razum zbog samih njezinih trepavica? Ili da nije zbog nabreklih pupoljaka pod njezinom opravom, zbog njezina tijela kojim on nije mogao ravnati? U sedmoj, knez Amlethus je uznemiren nečime na ovoj djevojci, no to ne može imenovati. - Tako se djetinjasta žest pretvara u mržnju.

Možda zbog sva tri razloga: njezina smrada; njezine krađe Yorickova srca, jer svaka luda zna da je srce Lude u vlasništvu njegova kraljevića, jer tko bi doli Lude predao svoje srce jednom kraljeviću?; i, da, i zbog njezine ljepote. Nema potrebe za izabiranjem. Budimo proždrljivi u našem razumijevanju i progutajmo ovo trojstvo cijelo.

Poštedjet ćemo Hamleta odviše stroga suda. Bio je on osamljeno dijete, koje je u Yoricku vidjelo oca koliko i slugu, odnosno najboljega, savršena oca, jer svaki bi sin svojega oca pretvorio u roba. U Yoricku, koji pjeva, sprda se, pleše, bljedunjavi kraljević vidi Horvendillusa ukroćenog. Bio je on majčin sin.

Vellum otprilike ovdje, - valjalo bi mi reći tinta na njemu

- ili, još točnije, ruka koja je držala pero - no ruka je odavna mrtva, a neće valjati bude li se ružno govorilo o preminulima - O, * * * * * * * * * * * * ! ; reći ću da *tekst* započinje blebetati, navodeći u odvratnim podrobnostima sva zlodjela koja je kraljević počinio nad lakrdijaševom osobom: svaki otisak kraljevske čizmice na njegovim guzovima, zajedno s pojedinačno imenovanim uzrokom, posljedicom, mjestom, odjećom, nepredviđenim okolnostima (kišom, suncem, gromovitim uvjetima, tučom, i inim prirodnim djelatnostima; ili odsustvom Hamletove majke zbog tiranske vlasti koju, čak i nad kraljicama, imaju prirodne potrebe), opisima lakrdijaševih skečeva, zemljane grude s kojom mu se sudario nos, kasnijih potraga za izmještenim čepićima; ukratko, iznimno žaljenja vrijedan nedostatak sažetosti, koji ćemo ovdje bez zatezanja ispraviti. Smisao je dobro ustvrđen, smatram.

Razrađivati ga potanje značilo bi oponašati kraljevića, koji je spopadao Yoricka štapovima i bičevima i Gospod znade čime sve ne - a bili bismo drski kad bismo se prema Čitatelju (kako nismo nikakav knez) ponašali kao da je Luda. (A kako nisam nikakav knez, što ja radim s ovim onedavna sveprisutnim 'mi', tim purpurnim pluralom kojega su moje rečenice prešutno odjenule? Dolje s njim! Vraćam se običnom - možda i *neobičnom*, jer je *ciklopski* - singularu *ja*.)

Jedna će priča biti dovoljna: -

Jašući Yoricka, Hamlet je bičem razdvojio mesnate zastore lakrdijaševih obraza, otkrivajući zubatu pozornicu iza njih. Čini se da

je on bio osjetljiv kraljević: onako naprtomu, utroba mu se nadigla pred krvavim prizorom.

- Čitatelju, Danski se knez, prvi puta ugledavši djelić lubanje, obilato ispovraćao po Yorickovoj zveckavoj kapi.

Do sada sam nastojao pričati osjetljivu pripovijest osobne prirode, sa zrcem psihologije i uz pregršt činjeničnih potankosti; pa ipak, više ne mogu držati veliki Svijet podalje od svojih stranica, jer ono što je završilo Tragedijom započelo je Politikom. (Što neće iznenaditi.) Predočite si gozbu u bajoslovnom Elsinoreu: veprove glave, ovčje oči, kokošje biškupe, guščja prsica, teleća jetrica, tripice, ikre, srneće butove, svinjske nožice (eto anatomije trpeze; kad bi se raznovrsne poslastice složile u jednu jestivu zvijer, ta ovdje bi ležao stvor čudovitiji od ijednog hipogrifa ili ihtiocentaura!). - Noćas Horwendillus i njegova *Gertruda* goste FORTINBRASA, u nadi da će obuzdati njegovu pohlepu za teritorijem zadovoljavajući jednaku potrebu njegova trbuha za širenjem, budući da ova potonja ne zahtijeva više od umorstva navedenoga mitološkog čudovišta, što je sretnija & svakako ukusnija Strategija od RATA.

A nije li zamislivo da bi E, vidjevši na krcatome stolu raščetvorene udove ovoga zastrašujuće raznovrsnog i iznimno okultnog stvorenja, i sastavljajući u vlastitoj predodžbi cijelu složenu Zvijer, s rogovima na golemoj purećoj glavi, a papaka čudno spuštenih pod njezinim ljuskavim trbuhom i krznatim sapima, mogao posve izgubiti tek za kavgu - u strahu od sučeljavanja na danskim bojištima s moćnim sojem lovaca koji mogu doći glave tako divljemu Stvoru - te stoga mogao prestati gladovati za samom Danskom?

Nema veze. Zadržao sam se na gozbi samo kako bih objasnio zašto ova kraljica Gertruda, prekomjerno zaokupljena diplomacijom, spopadnuta brojnim vrstama mesa, nije mogla poći na kat i zaželjeti laku noć svojem sinu.

Moram vam pokazati Hamleta besanog u svojoj postelji,

- no gdje je taj koji može prikazati odsustvo? - sna, mislim, i majčina poljupca na njegovu obrašćiću, - jer nepoljubljeni obrašćić naliči u svim podrobnostima obrašćiću koji se nikakvu cjelovu niti ne nada, te se dječak prikazan rasprostrtim po svome krevetu, i podložan meškoljenjima & inim Mahnitostima koje opisuju *besanicu*, može usprkos svemu doimati kao dijete kojega muči buha; ili groznica; ili

durenje, jer mu je zabranjeno biti za stolom s odraslima; ili koje vježba plivanje po moru tekstila; ili B— zna što, jer ja ne znam. No odsustvo, kako je dobro znano, čini srca čežnjivima; tako Amlethus ustaje, i na vršcima prstiju silazi niz hodnike ovako (ako jedna točka predstavlja svaki sraz vrška nožnog prsta s podom):

/////, 8ctd. &td.

- sve dok (bit ću žustar poput njega) ne stiže do Gertrudinih odaja, hrli unutra, i odlučuje čekati je ondje, da bi se obraščiću moglo podariti ono što mu nedostaje; poljubac Letinog zaborava od Majke, nakon kojega će zaspati.

(Kako je ispalo, ovo je bila letalna odluka.) A sada mi dozvolite da vam, pantomimom, prikazem što je uslijedilo (jer bojim se da će mi dodijeljene stranice isteći prije same priče, te će zbog nadoknađivanja moje ranije brbljavosti ovi moji likovi možda biti prinuđeni projuriti kroz nijemu igru, kroz *tableaux*, i ine načine ubrzavanja radnje kakovi uopće nisu prikladni tragičnu sadržaju pripovijesti. No tu se ništa ne može; moja sadašnja razglabajuća Ludost mora od tih davnih ljudi napraviti Lude. Stoga žurba, nametnuta našim neizbježnim krajem, od svih nas Yoricke stvara): -

Hamlet Užasnut: Eto glasova na vratima! Ne samo njegove majke, već i nekog razjarenog pijanca! - Brzo, skrij se! - Ali gdje? - Iza zavjese, ne časi ni časa! - Skriva se. (Te se tako za njega može reći da je kasnije u životu probo sebe sama, uspomenu na svoje djetinje ja koja ga je odande vrebala, izrasla u sijedo i polonijsko obličje.) O, što on to čuje! Taj roktavi grohotnik! Majka mu skviči i podvriskuje - ah, krhkih li majčinskih vapaja! -

Tko to prijeti kraljici? - Hrabro, kraljević proviruje iza ruba zavjese, i vidi . . .

. . . SVOGA OCA kako divljački spopada damu. To je svinjobrazno hunjkavi Horvvendillo pod kojim kraljica Gertruda jeca i otima se, - i zatim se smiruje, dok joj dah teško zvuči u Hamletovim ušima, kao da joj je grkljan začepljen.

Kraljević čuje Smrt u njezinu glasu, i shvaća, bistrinom sedmogodišnjaka, da mu se otac sprema na umorstvo.

Sad on iskače!

"Stani! Stani, naređujem ti!"

Njegov otac odskake! Ruka njegove majke leti joj ka grlu, potvrđujući Hamletove straha od gušenja! Prizor je sasvim bjelodan. "Spasio sam joj život", ponosito misli Amlethus. - No pjeni Horwendillus grabi svog sina, & prebija ga, & bičuje, & potom još jednom prebija. -

Čudne nekakve batine, jer njima nešto ulazi u kraljevičevu kožu - dok je u prirodi većine kazni istjerivanje zla.

Što je ušlo s batinama? Ma, mržnja; i crni snovi o osveti.

Hamlet Nasamo: No monologe ostavljam izdašnjim perima. Moj vellum šuti o onome što je Hamlet osjećao zaključan & C pomodrio u svojoj sobi. Misli mu morate dokučiti iz postupaka.

Želite li tako, možete vidjeti kako ga proganjaju utvare.

Horwendillovska mu avet titra pred očima i kao da istiskuje životni dah iz Kraljice. Amlethusove oči, vidovite od straha, promatraju gdje strahotno Priviđenje ubija kraljicu Gertrudu tisuću i više puta, sad je spopadajući da bi je utopilo u kupelji (mjehurići sapuna umiru na njezinoj usni), sad je daveći pred njezinim zrcalom, tjerajući je tako da promatra vlastiti Usud.

Čitatelju, pogledajte Hamletove snove: promotrite njegovim očima Horwendillusovu himeru, s prstima na vratu njegove majke, po vrtovima, kuhinjama, dvoranama i grnčarskim šupama; na stolcima, krevetima, stolovima & podovima; u javnosti i u osami, danju i noću, prije i poslije objeda, dok pjeva i dok je tiha, odjevena i naga, u barkama i na konju, na prijestolju ili na kahlici . . . i možda ćete shvatiti zašto on, kraljević, sad smatra svoje nedavno 'spašavanje' ne Krajem, već tek Početkom svoje strepnje pune ljubavi; zašto razapinje svoj mozak kako bi našao neki trajni dovršetak svojega straha. - Te se tako porađa *Zavjera*, začeta Žurbom zbog Mržnje, rasplodnoga organa u kraljevskome biču koji mu je ošinuo kraljevske guzove, podarujući tim stražnjim obraščićima baš onakvo joričanje kakvo je on sam često darovao Ludi.

I zavjera se počinje usredotočavati na Yoricka; gorki Hamlet poslužiti će se lakrdijašem kao polugom svoje osvete.

Sad možete vidjeti kako dvije mržnje srastaju: u Hamletovu ljutitom mozgu njegova srdžba sjedinjuje (moglo bi se reći i *brakom*) Ofeliju i Kralja. On vidi kako bi njegov tvrdi gnjev mogao oboriti obje te ptice

(jer to je Meduzin gnjev, od kojeg joretina može postati smrtonosni granit).

Te, napokon, čujete dijetekraljevića u svojoj sobi, kako neprestance hoda ukруг, dok mu se kivna zagonetka odvaja od usana: -

'Nije tekuće, ni čvrsto, ni plinovito k'o zrak, Nema okusa, ni mirisa, nije svjetlo niti mrak.

Može dobru ili zlu poslužiti.

Ulij ga u uho, pa može i ubiti.'

- Tako, Čitatelju, čestitam. Vaša mašta, iz koje su ponikle sve ove mračne pretpostavke (jer ovaj sam odlomak započeo prisežući na muk), njima se dokazuje plodnijom &c uvjerljivijom od moje vlastite.

Tako ste dobro, tako precizno pretpostavili, da je moja zadaća postala vrlo sažeta. Preostaje još samo dovesti Hamleta i Yoricka, jednoga na leđima drugog kako im je običaj, na Podij podno Dvorca u Elsinoreu; - gdje mladi kraljević ulijeva takav čaroban otrov u Yorickovo uho da Ludu spopadaju sulude Tlapnje.

Sve ste razumjeli. - Ukazuje se duh Hamletova živa oca, kako bi progonio jadna Yoricka; a jed priziva i drugo neumrlo priviđenje - ovo je Ofelija, Yorickova žena, odjeće u neredu, tijela obavijena u prozirnom, ektoplazmičnom sjaju oko Kraljevog!

- *Što je bio prinčevski otrov? -*

Samo razriješite vlastitu zagonetku, Čitatelju, pa ćete Znati . . . eto, nema veze, ja ću je riješiti za vas. Bio je to GOVOR.

O, najsmrtonosnije ljutice! Kako je bestvarna, no vrlo uvijena, njoj nema protuotrova. - Jednostavno rečeno, Hamlet uvjerava očevu Ludu da Horwendillus i Ofelija, da Yorickova Dama i Kralj . . . ne, ne mogu izreći tu užasnu riječ činidbe, kad po istini ništa učinjeno nije! - A može biti (vellum je zamrljan na ovome mjestu, davnašnjim suzama ili nekom drugom slanom tekućinom) da je okrutni dječak donio 'dokaze': - par zlatnih čepića za nos, umotanih u krivotvoreno *billetdoux*? Ili je to bio rupčić? Nema veze. Šteta je počinjena, pa je Yorick višestruka luda: uvijek Luda zanatom, postao je dvostrukom Budalom bivajući kraljevićevim *naivcem*, i (u vlastitim očima, jer, kako on to vidi, ispada Luda u očima ljubavnika) također Magare, Magare posve Ludog izgleda, zbog rogonjinih parožaka među ušima.

Najčudnije je od svega - a tu je tamno srce stvari - što se, postajući Zbiljskom Ludom, on odriče povlastica Službene Lude. Lakrdijaš je bio neobična vrsta Lude, kojoj je šarena oprava dozvoljavala izricati mudrosti kojima će se tek smijati; izgovarati istinu, no zadržati glavu, zvončavu kakva je već bila s tim blesavim zvončićima. -

Da, Lude su bile mudre, mudre poput sata, jer su znale prepoznati kad im je vrijeme. - No sada Yorickove kazaljke mijenjaju smjer; kako ga je kraljević sludio, tako on počinje izigravati Ludu - igrati je zaozbiljno, što će reći blebetati, bučati, bivati ljubomornim supružnikom smrtno ozbiljno.

Što je i bila Hamletova namjera: natjerati Ludu na kobnu ludost. Rekao sam da je na lakrdijaša gledao kao na drugog, klaunovskog oca: ovaj roditeljski nadomjestak sad je otrovanim riječima nahuckan na kraljevsku osobu.

Ostalo je: -

Horwendillus spava osamljen u svom Getsemaniju.

Ulazi Yorick, sa sokovima proklete hebone u fijali. -

Otrov koji mu je Hamlet ulio u uho nataložio se, ili se bar tako dade umisliti, u toj boci; - a iz boce ide on u Kraljevo uho. -1 eto Horwendillusa mrtvog; dok Ofelija, nakon Yorickovih optužbi i odbacivanja, gubi razum i tumara dvorcem u cvjetnoj mahnitosti sve dok ne umre od tuge;

- ta mahnitost daje ključ Klaudiju, koji zatim razotkriva zločin, pa ode Yorick na panj, i to je to.

- No, eto tajne, neznana je ruka na djelu! Jer *netko*, koga ne mogu imenovati, dolazi do Odrubljene Glave; i uza svo neophodno mito i šapat postiže da bude sahranjena tamo, gdje će se nakon mnogih ljeta kraljević suočiti sa svojom iscerenom zubatom krivnjom. - Tako jedan bezlični šaljivac, neki ljubitelj lakrdijaševa svojeglavog duha, od svoje odbačene tikve stvara posve 'glavnu'

(premda nepredviđenu) razbibrigu.

Tamti tam, tamti tam, pa i tamti tamti tam .. . Čitatelju, vrijeme prolazi, i svaki od nas prolazi vremenom na vlastiti slatki način, bilo u lupkanju prstima, ili u snu, ili snubljenju, ili konzumiranju nizova kobasica, ili kako nam se već sviđa; moja vlastita navada je pjevušenje, pa zato tam tam tamti tam. (Ako vam melodija smeta, otiđite provesti vrijeme drugdje; sloboda je španijel koji postaje

slabašan i otromboljen ako ga se ne uvježbava, pa vježbajte stoga svoga psa, Gospodine, u tome je štos.)

- No, vraćajući se nakon mnogih godina našem Prizoru, što li mi to vidimo? Ne Yoricka; on je mrtav. Onda, *YORICKOVA DUHA*. Jer čini se da on progoni žive, tako da ga možemo nazvati Duhovitom Sablasti . . .

Čitatelju, koliko je toga pošlo po krivu u Elsinoreu!

Gertruda, koju je ubilački sin 'spasio' od prvoga, neubilačkog muža, ostala je u koroti mnoge godine, dok je Klaudije vladao. (U ovome se odista moja pripovijest razlikuje od one Meštra SPEKSIRA, te upropaštava barem jedan slavni monolog. Ne pružam nikakvu obranu, osim ove: te su stvari ovijene davninom, i u njima nema izvjesnosti; tako pustimo te inačice priče živjeti zajedno, jer nema potrebe za odabirom. - Ili ove: kad se kraljica Gertruda napokon udala za Klaudija, prethodne godine su se, u Hamletovu izmučenom mozgu, tim činom stisle poput harmonike, izmiješale, sabile; tako da mu se prolazak djetinjstva, dječastva i rane muškosti pričinio ne dužim od dva mjeseca [ne, ni puna dva] . . . a ovo je posve shvatljivo, jer nisu li proletjele u kratkome razdoblju dok sam ja pjevao svoje tamti tam? Nisu li protekle u onih par časaka dok ste šetali *Slobodu*, svoju kuju španijelku? - Pa, onda, dobili ste dva slučaja bez odgovora namjesto jednog; a to je dovoljno, nadam se.)

Baš sam govorio: Gertruda se udaje! I sada ljubomora mrtvoga Yoricka, iseljena iz lakrdijaševa leša i u potrazi za novim domom, nalazi smještaj u Hamletu. Jasno je tako spletkari Hamlet - da kralja Klaudija valja optužiti za bratoumorstvo, a Yorickovo smaknuće treba prokazati kao pokrov, *zastor* iza kojeg se skrivala Istina. - Pa utvara Umorstva biva prizvana po drugi puta, i Hamlet je, u strasti svoje ljubavi za majku, vidi gdje kroči grudobranima Elsinorea.

No ovaj Duh nosi njegovo vlastito ime: kojim kraljević, tužitelj, biva optužen. Progonjen od Aveti vlastitog zločina, on počinje gubiti razum. Prema vlastitoj *Ofeliji* ponaša se ružno, kao što znadete; njegov napukli mozak zamjenjuje ju s nesnošljivom uspomenom na Ludinu oklevetanu i bazdnu suprugu; dok napokon kraljević, koji je jednom pretvorio Govor u Otrov, ne otpije iz otrovane kupe . . . i tada mrtav stupa, a također stupaju i živi: stari Fortinbras, odviše dugo nepozvan na objed, u zamjenu smaže Dansku.

Yorickovo dijete ostaje na životu i napušta prizor tragedije svoje obitelji; luta svijetom, sijući svoje sjeme u dalekim zemljama, od zapada na istok i opet natrag; i slijede ga raznobojni naraštaji, na koncu (otkrit ću sada) s ovim sadašnjim, poniznim *PISCEM*; podrijetlo kojega može biti dokazano onime što mu je zajedničko sa cijelom tom jadnom obiteljskom lozom, a to je da mu glavna slabost leži u pripovijedanju jedne posebne vrste Priča, koju su učeni ljudi nazvali *pasivnom*, i također *masonskom*.

- Te će baš ovo posljednje priznanje omogućiti PSU S MASLOM da posve privede priču kraju.

NADRAŽBIRUBINSKIH CIPELICA

LICITATORI KOJI SU SE OKUPILI NA DRAŽBI ČAROBNIH cipelica malo čime su nalik uobičajenom društvu s aukcija. Dražbovatelji su naširoko razglasili događaj i pripravnici su za sve koji dodu. Danas se izlazi tek rijetko; pa ipak, s pravom, Dražbovatelji su smatrali da će nas ova nagrada izvući iz brloga. Očekuju se izljevi emocija.

Shodno tome, povrhu pružanja standardnih sadržaja u svrhu udobnosti i osiguranja videnijih osoba, postavljene su posebno velike brončane pljuvačnice u predvorja i toaleta, za one bolesne tijelom; ekipe psihijatara raznovrsnih disciplina smještene su u strateški postavljenim neogotičkim ispovjedaonicama, kako bi pružale savjete bolesnima srcem.

U današnje smo vrijeme većinom svi bolesni.

Nema svećenika. Dražbovatelji su povukli crtu. Svećenici se zadržavaju u drugim, obližnjim zgradama, zgradama koje su im poznate, nadajući se pomoći pri svakom psihopatskom ispadu, svakom prelijevanju bezumlja.

Ekipe babica i postrojbe antiterorističke policije s kacigama čekaju izvan vidokruga u pokrajnjim ulicama za slučaj da uzbuđenje dovede do neočekivanih poroda ili smrti. Izrađeni su popisi najbliže rodbine i zabilježeni njihovi kontaktni brojevi. Zaliha luđačkih košulja je pri ruci.

Pogledajte: iza neprobojnog stakla, rubinske cipelice blistaju. Ne znamo granice njihovih moći. Slutimo da tih granica možda i nema.

Filmske zvijezde su ovdje, među licitatorima, i donose svoje ulaštene, titrave aure u dražbovnicu. Aure filmskih zvijezda, izrađene

u suradnji s majstorima Primijenjene fizike, platinaste su, zlatne, srebrne, brončane. Pojedini žanrovski glumci, specijalizirani za uloge negativaca, okruženi su aurama zla - otrovno zelenim, drap žutim, tintno crvenim. Kad se netko od nas sudari sa dragocjenom (i krhkom) aurom neke zvijezde, ljudi iz osiguranja njega ili nju smjesta bacaju na pod i odvođe prema maricama koje ih čekaju. Takvi incidenti u manjoj mjeri smanjuju stisku u Velikoj Dražbovnici.

Ovisnici o suvenirima pojavili su se u predvidljivoj mjeri, i sada, naglo sagnuvši glavu, jedna od njih prislanja svoje zdvojne usne na prozirni kavez s cipelicama, pokrećući vrhunski sigurnosni sustav kojeg su programeri zaboravili podučiti razmjernoj bezopasnosti jednog takvog izraza obožavanja. Sustav prazni stotinu tisuća volti struje u kolagenom napućene usne ljubiteljice, okončavajući njezino zanimanje za daljnja zbivanja.

Načas neugodno zabazdi, no to ne uspijeva odvratiti drugog *aficionada* od istog samoubilačkog čina obožavanja. Kad saznamo da je taj kreten bio ljubavnik prve žrtve, izražavamo čuđenje nad tajnama ljubavi, iznova posežući za rupčićima natopljenim parfemom.

Kult rubinskih cipelica na svom je vrhuncu. Kostimirana zabava posve se zahuktala. Čarobnjaka, Lavova, Strašila ima u obilatim količinama. Mrgodno se guraju za položaj, gazeći jedan drugome po stopalima. Nedostaje Limenka jer njegov je kostim posebno neugodan. Vještice trate vrijeme po *balcons* i *galeries* Velike Dražbovnice, kao živi grifoni s, u mnogim slučajevima, visokim kreditnim rejtingom. U jednom su uglu sami Totoi, od kojih nekolicina predano kopulira, tjerajući nadstojnika u gumenim rukavicama da ih razdvaja kako ne bi sablažnjavali javnost. On to čini vrlo odmjereno i s ukusom.

Mi, javnost, lako se dademo smrtno uvrijediti. Naučili smo smatrati uvredljivost svojim temeljnim pravom. Malo što cijenimo više od vlastitoga gnjeva, koji nam daje, po našem mišljenju, uzvišen moralni položaj. S te uzvisine možemo otvarati paljbu po svojim neprijateljima i nanositi im teške gubitke. Ponosimo se svojim kratkim fitiljima. Naš nas bijes uzdiže, uznosi.

Oko - nazovimo ga tako - oltara rubinom optočenih cipelica, već se uobličuju lokvice pljuvačke. Ima nas koji se ne možemo suzdržati,

koji slinimo. Hispanski nadstojnik u kombinezonu kreće se među nama, vjedra u jednoj ruci i brisača podova u drugoj. Divimo se i zahvalni smo na njegovom daru samozatajnosti. On uklanja vodu naših ustiju s poda ne tjerajući nas ni na kakav gubitak obraza.

Prigode za susretanje istinski čudesnoga ograničene su u našem nietzscheovskom, relativističkom svemiru. Bihejvioristički filozofi i kvantni fizičari guraju se oko čarobnih cipela. Rade neodgonetljive zabilješke.

Izgnanici, svakojake raseljene osobe, čak i odrpani beskućnici pojavili su se načas ne bi li ugledali nemoguće.

Izmiljali su iz svojih podzemnih šupljina prkoseći bazukama, bandama ovisnika o cracku ili horsu ili koki naoružanih Uzijima, švercerima, profesionalnim provalnicima. Skitnice nose smradne gunjeve od jute i bučno prosjače s golemim keramičkim jukama. Šakama grabe kanape sendviče s pladnjeva koje nose vrhunski dlanovi iz prvoklasnih restorana. Jedu *sushi* s dojmljivim količinama *wasabi* umaka, koji, čini se, ne ostavlja nikakva traga svojih žarnih moći na skitničkim utrobama. Protuterorističke postrojbe bivaju pozvane te nakon kratke bitke koja uključuje gumene metke i strelice za omamljivanje beskućnici bivaju uklonjeni, onesviješteni pendrecima i odveženi. Iskrcat će ih na izvjesnoj udaljenosti od gradske mede, u onoj dimnoj ničijoj zemlji okruženoj velikim reklamnim panoima u koju više ne zalazimo. Oko njih će se skupiti divlji psi, gladni objeda. Ovo su neumoljiva vremena.

Političke su izbjeglice na dražbi: zavjerenici, svrgnuti monarsi, poražene frakcije, pjesnici, razbojničke glavešine.

Takve osobe više ne nose crne beretke, naočale od gorskog kristala i duge sive kapute iz minulih godina, već zauzimaju raskošne poze u uglatim svilenim sakoima i visoko rezanim hlačama japanskih kreatora. Žene su odjenule treadingorske bluze s motivima slavni umjetničkih djela izrađenim od šljokica. Jedna ljepotica paradira s *Guernicom* na leđima, dok više drugih nosi svjetlucave prizore iz ciklusa *Strahote rata* Francisca Goye.

Koliko god zasljepljujuće bile u svojim odorama od svjetlosti, ženske političke izbjeglice ne uspijevaju zasjeniti rubinske cipelice, te se zbijaju sa svojim muškim sudruzima u male siktave gomilice, s vremena na vrijeme ispaljujući kletve, tintarnice, pljuvačku i

papirnate strelice na drugu stranu salona, prema rojevima suparničkih *émigrés*.

Stražari na izlazima lijeno pucaju bičevima te se emigracija obuzdava.

Štujemo rubinske cipelice jer smo uvjereni da nas mogu učiniti neranjivima pred vješticama (a u današnje nas vrijeme snalazi toliko čarobnjaka); zato što imaju snagu promijeniti smjer metamorfoze, jer daju potvrdu onom izgubljenom stanju normalnosti u koje smo gotovo prestali vjerovati i kojem se, obećavaju cipelice, možemo vratiti; i zato što sjaje poput obuće bogova.

Negodujuću kritiku fetišizacije cipelica pružaju religijski fundamentalisti, kojima je ulaz omogućen zahvaljujući krajnjem liberalizmu nekih Dražbovatelja koji zastupaju stanovište da jedna civilizirana dražbovnica mora biti poput široke crkve, otvorena, snošljiva. Fundamentalisti su otvoreno izjavili da bi htjeli kupiti čarobnu obuću samo zato da je mogu spaliti, a ovo nije, s motrišta liberalnih Dražbovatelja, nakana vrijedna osude. Koliko vrijedi snošljivost ako ne može snositi i nesnošljive? "Novac zahtijeva demokraciju", tvrde liberalni Dražbovatelji.

"Svačija gotovina jednako vrijedi." Fundamentalisti se pjene sa svojih govornica izrađenih od posebnog, posvećenog drveta. Nitko se ne obazire na njih, no neke važnije osobe među okupljenima zloguko spominju da je to tek prvi korak.

Pristiže siročad, u nadi da ju rubinske cipelice mogu vratiti kroz vrijeme jednako kao i kroz prostor (jer, kako dokazuju naše jednadžbe, svi su prostorni strojevi ujedno i vremenski): nada se da će ju slavne cipele vratiti preminulim roditeljima.

Prisutni su muškarci i žene sumnjiva karaktera - nedodirljivi, izopćenici. Snage osiguranja osorno se rješavaju mnogih među njima.

'Dom' je postao jedan tako raspršen, oštećen, raznovrstan pojam u našim sadašnjim nedaćama. Toliko je toga vrijednog žudnje. Tako je malo duga na nebu. Kako da se nadamo da će čak i par čarobnih cipela išta postići?

Obećale su nas odvesti *doma*, no mogu li one shvatiti metafore domaćinstva, smijemo li rabiti apstrakcije? Jesu li one doslovne, ili nam dozvoljavaju promijeniti značenje blagoslovljene riječi?

Nadamo li se, tražimo li previše?

Dok se naše bezbrojne potrebe pomaljšaju iz svojih zabrana i natiskuju na staklo pod naponom, hoće li cipelice, poput Grimmovih starinskih iveraka, izgubiti strpljenje s našim sve većim zahtjevima i vratiti nas u straćare našeg nezadovoljstva?

Prisutnost netvarnih bića u Dražbovnici mogla bi biti zadnja slamka. Tu su djeca s australskih slika iz devetnaestog stoljeća, cendraj u svojim urešenih, pozlaćenih okvira o tome kako su izgubljena u bespućima Outbacka.

U plavim opravicama i soknicama zure u tropske prašume i crvene pustinje, te drhture.

Lik iz književnosti, osuđen na vječno čitanje Dickensovih djela naoružanome luđaku u džungli, poslao je pismenu ponudu.

Na jednom monitoru zamjećujem krhko obličje izvanzemaljskog stvorenja kojem sjaji vršak prsta.

Ovo prožimanje stvarnoga i izmišljenog svijeta simptom je moralnog propadanja naše postmilenijske kulture. Junaci filmova silaze s ekrana i stupaju u brak s gledateljicama. Hoće li tome ikada doći kraj? Ne bi li trebala postojati stroža kontrola? Ne služi li se Država nedovoljno prisilom? Često raspravljamo o ovakvim pitanjima. Ne treba sumnjati da se velika većina nas protivi slobodnoj, neograničenoj sebi zamišljenih bića u jednu već načetu stvarnost, svakim danom sve isluženiju.

Napokon, malo bi nas odabralo put u suprotnome smjeru (makar postoje uvjerljivi iskazi o povećanju takvih seoba u zadnje vrijeme).

Odlazem zasad ovakve sporove. Dražba bi trebala započeti.

Neizostavno moram spomenuti svoju sestričnu Gale, i njezinu naviku glasnog stenjanja pri vođenju ljubavi. Bit ću iskren: moja sestrična Gale bila je i jest ljubav mog života, i čak i sada kad smo se razišli lako se uzbudim na spomen njezina erotskog glasanja. Žurno pridodajem da izuzev te elokvencije nije bilo ničega neprirodnog u našim ljubavnim odnosima, nikakvih, ako tako smijem reći, *tlapnji*. Ipak, to me zadovoljavalo tako duboko, duboko, pogotovo kad bi odlučila viknuti u trenutku prodiranja:

"Doma, mali! Doma, beba, da - došao si doma!"

Jednoga dana, tužno je priopćiti, po povratku kući zatekao sam je u naručju dlakavog bjegunca iz filma o praljudima. Istoga sam se dana

iselio, roneći suze niz ulicu, s portretom Gale maskirane u tornado u naručju i zbirkom starih ploča Pata Boonea na 78 okretaja u naprtnjači na leđima.

Ovo se zbililo prije puno godina.

Neko vrijeme nakon što mi je Gale dala nogu bio sam ogorčen i otkrivao našem krugu prijatelja da je izgubila djevičanstvo s četrnaest godina u incidentu s neispravnom lovačkom puškom; no osvetoljubivost me nije mogla zadugo zadovoljiti.

Od toga sam se vremena posvetio uspomeni na nju. Od sebe sam napravio svijeću u njezinome hramu.

Svjestan sam da, nakon svih ovih godina razdvojenosti i nerazgovaranja, ona Gale koju ja obožavam nije posve stvarna osoba. Prava se Gale izmiješala s onom koju sam iznova izmišljao, s mojom intimnom razradbom našeg daljnjeg zajedničkog života u jednome paralelnom svemiru lišenom ljudimajmuna. Prava bi Gale sada već mogla biti izvan našeg dosega, neopisiva.

Nedavno sam je ugledao. Bila je na suprotnom kraju dugačkog, mračnog podrumskog kafića pod paskom iznajmljenih komandosa s pješačkim nuklearnim naoružanjem. Na šanku su bile polinezijske poslastice i pipci za piva s pacifičkog prstena: Kirin, Tsingtao, Swan.

Tih su se dana mnogi televizijski kanali posvetili nesretnome slučaju astronauta koji je zaglavio na Marsu bez nade u izbavljenje, sa sve manjim zalihama hrane i nezasićenog zraka. Službeni su nam glasnogovornici davali uvjerljive razloge za trenutno ukidanje dotoka sredstava za istraživanje svemira. Smatrali smo te argumente snažnima; utjecajni su se glasovi žalili na patetičnost prizora astronauta na samrti. Pa ipak, kamere u njegovom nasukanom brodu nastavile su nam slati dirljive slike njegova laganog padanja u očaj, njegove olakšane smrti u niskoj gravitaciji.

Promatrao sam svoju sestričnu Gale dok je gledala televizor iznad šanka. Nije me vidjela kako je gledam, nije znala dajejgostala program koji s im odabrao.

Izgubljeni čovjek na drugome planetu - izgubljeni čovjek *na televiziji* - započeo je pjevati kreštavu nisku napola upamćenih pjesmica. Podsjetio me na onaj umirući kompjuter, Hala, u starome filmu *2001: Odiseja u svemiru*. Hal je pjevao 'Daisy, Daisy' dok se gasio.

Marsovac - jer sad je postao stalni stanovnik tog planeta - ponudio nam je isprekidane izvedbe pjesama 'Swanee', 'Show Me the Way to Go Home' i nekoliko brojeva iz *Čarobnjaka iz Oza*; a Galeina ramena stala su se tresti.

Plakala je.

Nisam otišao utješiti je.

Prvi glas o skoroj dražbi rubinskih cipelica dopro je do mene baš narednoga jutra, i smjesta sam ih odlučio kupiti, po ma kojoj cijeni. Namjera mi je bila jednostavna: ponudit ću čarobne cipele Gale s punom poniznošću.

Želi li, reći ću joj, može njima otputovati na Mars i vratiti svemirca na Zemlju.

Možda bih čak i ja mogao lupnuti petama triput, i vratiti njezino srce prošaptavši, tiho se podsjećajući na našu potraćenu ljubav, *Nigdje nije kao doma*.

Smijete se mojemu očaju. Ha! Idite i recite utopljeniku da se ne hvata za slamke. Idite tražite od umirućeg astronauta da ne pjeva. Dođite amo i stanite u moje cipele. Što je ono rekao Strašljivi lav? Zauzmi gard. Zauzmi gaaaaard.

Tući ću te jedne ruke zavezane iza leda. Tući ću te povezanih očiju.

Strah te, a? Strah te?

Velika sala Dražbovatelja srce je zemaljske kugle. Stojite li ovdje dovoljno dugo susrest ćete sva čuda svijeta. U Velikoj smo Dražbovnici, zadnjih godina, prisustvovali aukcijama Taj Mahala, Kipa slobode, Alpa, Sfinge. Pripomagali smo u prodaji žena i kupovanju muževa. Državne su tajne ovdje bile na prodaji onome tko najviše ponudi.

Jednom vrlo posebnom prilikom, Dražbovatelji su predsjedali prodavanju, pregrijanoj hrpi tinjavih crvenih demona međunarodnih naziva, širokog spektra ljudskih duša svih klasa, kvaliteta, dobi, rasa i vjera.

Sve je na prodaju, i pod čvrstim, no u biti dobroćudnim nadzorom Dražbovatelja, njihovih pasa čuvara i protuterorističkih postrojbi, stupamo u bitku dovitljivosti i novčanika, u rat živaca.

Ima čistoće u ovim našim dražbama, a i estetski ugodne napetosti između visoke složenosti života koji se pojavljuje, spakiran u

predmete, na putu pod čekić, i jednako goleme jednostavnosti našeg načina postupanja s ovim životom.

Licitiramo, Dražbovatelji izlupaju pojedini predmet, idemo dalje.

Svi su jednaki pred pravdom dražbovnog čekića: crtači na pločniku i Michelangelo, robinja i kraljica.

Ovo je sudnica potražnje.

Sada licitiraju cipelice. Kako se cijena diže, moj želudac je slijedi. Grabi me panika, vuče me nadolje, utapa me. Prisjećam se Gale - sestrice slatke! - i odupirem se strahu, i licitiram.

Jednom me zamolio udovac planetarno popularne i obožavane pop pjevačice da u njegovo ime prisustvujem dražbi rock suvenira. Bio je jedini izvršitelj njezine oporuke, posjeda vrijednih desetke milijuna. Imao sam poštovanja.

"Želim samo jedan predmet", rekao je. "Potrošite koliko god morate."

Radilo se o odjevnom predmetu, paru jestivih gaćica od rižina papira s okusom pepermint, kupljenom vrlo davno u trgovini na (mislim da se tako zvao) Rodeo Driveu.

Scenski nastup pokojne supruge mog poslodavca uključivao je javno skidanje i konzumiranje više takvih parova. Još bi se gaćica, raznovrsnih okusa - čokolade, bermuda badema, kasate - bacilo u gomilu. I ove bi bile proždrene u općem uzbuđenju koncerta, jer bi se sretni dobitnici previše zanjeli da bi mislili na buduću vrijednost svojih ulova. Donje rublje koje je gospoda odista nosila stoga je bilo vrlo rijetko, i trenutačno u velikoj potražnji.

Tijekom te dražbe, licitiralo se preko video veza s Tokijem, Los Angelesom, Parizom i Milanom, u tako brzom slijedu i tolikim iznosima da sam izgubio prisebnost.

Međutim, kad sam nazvao poslodavca kako bih mu priznao neuspjeh, uopće se nije uzrujao, samo se zanimao za konačnu cijenu. Spomenuo sam peteroznamenasti iznos, i on se nasmijao. Bio je to prvi put da ga čujem kako se iskreno sretno smije od dana kad mu je žena umrla.

"E pa onda je sve u redu", rekao je. "Imam još tristo tisuća takvih."

Dražbovateljima ćemo otići želimo li ustvrditi vrijednost svojih prošlosti, svojih budućnosti, svojih života.

Cijena rubinskih cipelica penje se sve više. Čini se da mnogi licitatori zastupaju druge, poput mene na dan gaćica; poput mene tako često, na toliko načina.

Danas, međutim, licitiram - možda i doslovce - za samoga sebe.

Vani na ulici nešto eksplodira. Čujemo topot nogu, sirene, vrištanje. Takve su stvari postale svakodnevne.

Ostajemo gdje smo, obuzeti jednom većom dramom.

Pljuvačnice su posve zauzete. Vještice nariču, filmske se zvijezde strovaljuju na pod pohabanih aura. Redovi nesretnika niču pred kabinama psihijataru. Ima posla za stražare s pendrecima, premda, zasad, ne i za babice.

Održava se red. Jedina sam osoba u aukcijskoj sali koja još licitira. Suparnici su mi bestjelesne glave na video zaslonima, glasovi koje ne čujem s telefonskih veza. Vodim bitku s nevidljivim svijetom demona i duhova, a nagrada je ruka moje dame.

Na vrhuncu dražbe, kad je novac postao tek način bilježenja trenutnoga rezultata, zbiva se nešto što nevoljko priznajem: dolazi do odvajanja od zemlje.

Gubi se sila teža, smanjuje težina, lebdi se u kapsuli težnje. Konačni cilj prelazi prag delirija. Njegovo postizanje i naš vlastiti opstanak postaju - da! - tlapnje.

A tlapnje su, kako sam skoro i ranije rekao, opasne.

U pandžama tlapnje, u stanju smo dati svoje domove pod hipoteku, prodati vlastitu djecu da bismo dobili to za čime žudimo. Ili pak, u tome kužnom oceanu, možemo jednostavno otploviti od svojih želja, i pogledati ih iznova, izdaleka, tako da se pričine netvornima, trivijalnim.

Otpuštamo ih. Poput umirućih u mećavi, liježemo u snijeg odmoriti se.

I tako moja sestrična Gale gubi svoju snagu nadamnom tijekom dražbovne kušnje. I tako ja ispadam iz licitiranja, odlazim kući, i padam u san.

Nakon buđenja osjećam se svježije, i slobodno.

Narednoga je tjedna nova dražba. Obiteljska stabla, grbovi, kraljevska podrijetla nudit će se na prodaju, i u svako od njih može se umetnuti koje se god ime izabere, vlastito, ili voljene osobe. Pseći

i mačji pedigree bit će također ponuđeni: alzaški, burmanski, saluki, sijamski, cairnski terijeri.

Zahvaljujući bezgraničnoj darežljivosti Dražbovatelja, svatko od nas, mačka, pas, muškarac, žena, dijete, može biti plave krvi; može biti - kakvi žudimo biti; i kakvij_ skutreni u svojim zaklonima, strahujemo da nismo -

netko i nešto. ~ ""

KRISTOFOR KOLUMBO & KRALJICA IZABELA ŠPANJOLSKA ISPUNJAVAJU

**SVOJ ODNOS (SANTA FÉ, LJETA
GOSPODNJEG 1492.)**

KOLUMBO, STRANAC, SLIJEDI KRALJICU IZABELU cijelu vječnost ne gubeći posve nadu.

§ U kojim karakterističnim položajima?

Ponosan, ali molećiv, uzdignute glave, ali savijena koljena. Krotak, no neustrašiv; posjedujući izvjesnu sočnu vulgarnost, uspijeva u tome zahvaljujući svom šarmu varalice od zanata. Međutim, kako vrijeme odmiče, snishodljivi vidovi njegova stava prevladavaju; prostačenje morskog vuka polako se izlizuje. Kao i njegova obuća.

§§ Njegova nada. Položena je u što?

Prvo, očigledni odgovori. Nada se povlaštenom položaju. Želi zataknuti Kraljičinu milost sebi za kacigu, poput viteza u romanci. (Ne posjeduje nikakvu kacigu.) Gaji nade za gotovinom, i trima visokim brodovima, *Niña Pinta Santa Maria*; za, tisuću četiristo devedeset i druge, plovidbom preko modrog oceana. Ali, pri svom prvom dolasku na dvor, kad ga je sama Kraljica upitala koja mu je želja, sagnuo se nad njezinu maslinastu ruku i, usnama tek za dah udaljenim od velikog prstena njezine moći, promrmljao jednu jedinu, pogibeljnu riječ.

"Ispunjenje."

*J Ti besprizorni stranci! Kakva drskost! 'Ispunjenje', {
zbilja! I potom za njom u stopu, mjesec za mjesecom, \
kao da je imao izgleda. Njegova neotesana pisma, nje-]
gove nepjevne serenade pod krilima njezinih prozora, : zbog kojih
ih je morala dati zatvoriti, lišavajući se proladnog lahora. Imala je
pametnijega posla, osvajanje svijeta & tomu slično, što si je on mislio
tko je?*

§§ Stranci znaju biti ustrajni. Također im se događa, slijedom jezičnih problema, da ne shvate sugestiju. S druge strane, nemojmo zaboraviti, smatra se de rigueur držati par stranaca u društvu. Oni daju mjestu određeni kozmopolitski ton. Često su siromašni te stoga voljni izvoditi razne nužne ali prljave rabote. Oni, također, opominju na mane samodostatnosti, podsjećajući nas svojim bivstvovanjem među nama da postoje predjeli u kojima (koliko god to bilo teško prihvatiti) bi i nas same također smatrali strancima.

§ Ali tako nešto reći Kraljici!

§§ Stranci zaboravljaju gdje im je mjesto (pošto su ga napustili). S vremenom, počinju se smatrati nama ravnima. To je neizbježan rizik. U naše krutosti unose svoje laskave talijanštine. Ništa zato: pravi se gluh, gledaj drugamo. Rijetko imaju zaista zle namjere, i tek neredovito znadu pretjerati. Kraljica se, budi siguran, zna brinuti za se.

Kolumba na Izabelinu dvoru brzo spopada loš glas luđaka. Ruho mu je neumjereno šareno a i pije, usto, bez mjere. Kad Izabela ostvari vojnu pobjedu, ona ju jedanaest dana slavi psalmima i suzvučnim svećeničkim strogostima. Kolumbo baulja oko katedrale, mašući vinskim mijehom. On je razvrat od jednog čovjeka.

§ Pogledaj ga, pijanicu, te goleme, kosmate glave pune besmislica! Budalu svjetlucava oka koja snuje o zlatnome raj u s onu stranu Zapadnoga Ruba Svega.

"Ispunjenje."

Kraljica se poigrava Kolumbom.

Pri objedu mu obećava sve što mu je želja; zatim ga sasijeca namrtvo kasnije istog poslijepodneva, gledajući kroza nj kao da je veo.

Na dan njegova sveca poziva ga u svoj najintimniji budoar, otpušta svoje djevojke, dozvoljava mu praviti joj pletenice i, na trenutak, milovati grudi. Potom šalje po stražu. Zatvara ga u staju i svinjce na četrdeset dana. On sjedi beznadan na sažvakanoj konjskoj slami dok mu misli žive od daleka, bajkovita zlata. Sanja o Kraljičinim miomirisima, no budi se, krkljajući, u kocu.

Poigravanje Kolumbom čini Kraljici zadovoljstvo.

A Kraljičino zadovoljstvo, podsjeća se on, moglo bi mu pomoći u postizanju cilja. Svinje mu rokću oko nogu.

On škrguće zubima.

"Valja činiti Kraljici zadovoljstvo."

Kolumbo tone u misli:

Muči li ga ona iz puke objesti?

Ili: zato što je stranac, a ona nije navikla na njegove postupke i njihova značenja.

Ili: zato što joj je prstenjak, još uvijek vrelo od spomena na njegove usne njegov dah, bio - kakosekaže? - *dirnut*. Da: pipci topline šire joj se unatrag od prstiju prema srcu. Pobuđen je kovitlac.

Ili: zato što se ona razdire između mogućnosti da prigrli njegovu zamisao ljubavničkom nepromišljenošću, i uobičajenije, i na drugi (zlobni) način ugodne mogućnosti da ga uništi smijući mu se, naposljetku, nakon dosta predigre, u to glupavo, molećivo lice.

Kolumbo se tješi mogućnostima. Međutim, nisu sve mogućnosti utješne.

Ona je apsolutni monarh. (Suprug joj je apsolutna nula: prazan, ne bi mogao biti hladniji. Nećemo više o njemu.) Ona je žena kojoj često ljube prsten. Ništa joj to ne znači. Laskanja joj nisu strana. Bez napora im se opire.

Ona je tiranin, koji u svoje posjede ubraja osobni zvjerinjak od četristo devetnaest luda, nekih groteskno izobličениh, drugih krasotnih poput zore. On, Kolumbo, jednostavno je njezin četristo dvadeseti idiot. I ovo je objašnjenje moguće.

Kako god: njoj je jasan njegov san o svijetu s onu stranu kraja svijeta, i dirnuta je, tako duboko da ju to jezi, te se prvo okreće prema njemu, zatim od njega; Ili: uopće ga ne razumije, niti joj je stalo razumjeti ga.

"Izaberi."

Barem je sigurno da *on* ne razumije *nju*. Samo su činjenice jasne. Ona je Izabela, svemoćna Kraljica. On je njezin nevidljivi (premda razuzdan, šaren, vinopijski) čovjek.

"Ispunjenje."

Spolni prohtjevi u muških kopne; u žena nastavljaju, s protokom godina, rasti. Izabela je zadnja Kolumbova nada. Sve mu je manje mogućih mecena, pogađanja, očijukanja, kose, sape.

Vrijeme se oteže.

Izabela galopira uokolo, dobiva bitke, izgoni Maure iz njihovih uporišta, apetiti su joj svakim tjednom sve veći.

Što više zemlje proguta, što više ratnika proždre, to je gladnija. Kolumbo se, svjestan sporoga sušenja u sebi, kori. Valja mu vidjeti stvari kakve jesu. Valja mu se opametiti. Kakve on izgleda ovdje ima? Ima dana kad ga ona tjera da čisti zahode. Drugih dana zadužen je za pranje leševa, a nakon bitke tijela nisu čista. Vojnici kad idu u rat nose pelene za odrasle pod oklopm"jer će strak od smrti otvoriti crijeva, otvorit će ih svaki puta. Kolumbo nije stvoren za ovakav posao. Govori sebi da napusti Izabelu, jednom za svagda.

No ima problema: ušao je u godine, mecena ponestaje.

Jednom kad utekne, morat će zaboraviti putovanje na zapad.

Skup filozofskih stavova koji drže da život nema smisla nikad mu se nije omilio. On je čovjek od djela, koji se očituje postignućima. No bez putovanja na zapad bit će dužan prihvatiti besmislenost života. I ovo bi bio poraz.

Nevidljiv u vrelin tropskim bojama, neuzvraćen, on ostaje, pseći joj slijedi korake, i nada se ushitu njezina letimična pogleda.

"Potraga za novcem i pokroviteljstvom", veli Kolumbo, "nije puno drugačija od traganja za ljubavlju."

§ Svemoguća je. Dvorci joj padaju pred noge. Židovi su istjerani. Mauri pripremaju svoju posljednju predaju.

Kraljica je u Granadi, jaše na čelu svojih vojski.

§§ Nadmoćna je. Ništa što je poželjela nikad joj nije bilo uskraćeno.

§ Svi su njezini snovi proročanstva.

§§ Prema obavijestima koje je primila u snu, ona iscrtava svoje nepobjedive planove bitaka, osujećuje zavjere ubojica, saznaje za nevjere i pronevjere čime ucjenjuje kako sebi odane (da bi zajamčila njihovu odanost) tako i suprotstavljene (da bi zajamčila i njihovu). Snovi joj pomažu pri predviđanju vremena, sklapanju ugovora, i promućurnom trgovačkom ulaganju.

§ Jede kao konj a ne biva ni unču teža.

® Zemlja se klanja njezinim koračajima. Sjenke umiču pred blistavošću njezinih očiju.

§ Lice joj je izdašni poluotok optočen morem kose.

§§ Njezine su riznice neiscrpne.

§ Uši su joj meki upitnici, ukazuju na malu nesigurnost.

§§ *Njezine noge.*

^ *Njezine noge nisu baš najbolje.*

§§ *Puna je nezadovoljstva.*

§ *Nikakvo osvajanje je ne zadovoljava, nikakav vrhunac ushita nije joj dostatno visok.*

§§ *Vidi: tamo na dverima Alhambre Boabdil je Nesretni, posljednji Sultan posljednjeg uporišta svih stoljeća Arapske Španjolske. Osmotri: sada, baš ovoga časa, on predaje ključeve citadele u njezine šake .. . eno! A dok se težina ključeva prenosi iz njegova dlana u njezin, ona ...*

ona .. . zijeva.

Kolumbo gubi nadu.

Dok Izabela ulazi u Alhambru s nehajnim trijumfom, on sedla mazgu. Dok ona dangubi po Lavljim Dvorima, on kreće u vihoru fijuka rzanja topota, i sve brzo zaklanja oblak prašine.

Nevidljivost ga uzima sebi. Pokorava se njezinoj volji.

Znajući da napušta svoju sudbinu, napušta je. Jaše daleko od kraljice Izabele u beznadnome bijesu, jaše dan i noć, i kada mazga umre pod njim stavlja svoje smiješne ciganski skrpene bisage na rame, kričavih boja sada prigušenih prašinom; i hoda.

Oko njega stere se bogata ravnica koju su podjarmile njezine vojske. Kolumbo ništa od tog ne vidi, niti plodnost tla niti iznenadnu pustoš pokorenih zamaka što gledaju sa svojih uzvišenja. Duhovi pokorenih civilizacija teku neprimijećeni niz rijeke čija imena - Guadalovo i Guadalono - još odzvanjaju od satrte prošlosti.

Nad njime, arabesknno kruženje strpljivih lešinara.

Zidovi prolaze kraj Kolumba u dugim redovima, no tragedija njihova izgona na njemu ne ostavlja traga.

Netko mu pokušava prodati mač iz Toleda; on mu odmahuje da ode. Nakon što je izgubio vlastiti san o brodovlju, Kolumbo prepušta Zidove brodovima njihovog izgnanstva, što čekaju u luci Cadiz. Iznurenost ga lišava razbora. Ovaj stari svijet prestar je a novi je svijet nepronađena zemlja.

"Gubitak novca i pokroviteljstva", veli Kolumbo,

"gorak je koliko i neuzvrćena ljubav."

On hoda s onu stranu iscrpljenosti, s onu stranu granica izdržljivosti i rubova svoga bitka, i negdje duž tog puta gubi ravnotežu, pada s

rubu svoga uma, i ovdje izvan obruba razuma vidi, po prvi i posljednji puta u životu, ukazanje.

To je san o snu.

Sanja o Izabeli, koja lijeno razgledava Alhambru, veliki dragulj kojeg je otela Boabdilu, posljednjemu Nasridu.

Ona zuri u veliku kamenu zdjelu koju uzdižu kameni lavovi. Zdjela je ispunjena krvlju, i ona u njoj vidi - *to jest, Kolumbo sanja da ona vidi* - vlastito ukazanje.

Zdjela joj pokazuje da je sve, sav poznati svijet, sada njezino. Svi u njemu sada su u njezinim rukama, njoj na volju. A kad ona to shvati - *sanja Kolumbo* - krv se smjesta gruš, postaje gusta i kužna kaša. Nakon čega Izabelu iz Kolumbovih iznurenih, no također osvetničkih, snoviđenja potresa do same srži spoznaja da neće nikad, *nikad, NIKAD!* biti zadovoljna posjedovanjem Znanog.

Tek ju Neznano, možda čak i Nespoznatljivo, može zadovoljiti.

Smjesta se spominje Kolumba (*zamišlja on kako ga se spominje*). Kolumba, nevidljiva čovjeka koji sanja o ulasku u nevidljivi svijet, neznani i možda čak nespoznatljivi svijet s onu stranu Ruba Svega, s onu stranu kamene zdjele svakodnevice, s onu stranu guste krvi mora. Kolumbo u ovome gorkom snu tjera Izabelu napokon uvidjeti istinu, tjera ju prihvatiti da je njezina potreba za njime jednako velika kao i njegova za njome.

Da! Ona sad to znade! Ona mu mora mora mora dati novac, brodove, sve, a on mora mora mora ponijeti njezin stijen i njezinu milost s onu stranu kraja kraja svijeta, u uzvišenost i besmrtnost, koje će ju povezati uz njega zauvijek sponama daleko teže rastočivim od onih ma koje smrtne ljubavi, strogim i bogotvornim vezama povijesti.

"Ispunjenje."

U Kolumbovu divljačkome snu, Izabela čupa kosu, istrčava iz Lavljih Dvora, dovikuje svojim glasnicima.

Kristofor Kolumbo & kraljica Izabela

"Nađite ga", zapovijeda.

No Kolumbo u svome snu odbija da ga nađu. Obavija se prašnim skrpanim plaštom svoje nevidljivosti, pa glasnici galopiraju od nemila do nedraga zaludu.

Izabela vrišti, kumi, preklinje.

Kujo! Kujo! Kako ti se sada sviđa, reži Kolumbo. Ukloni vši se s njezina dvora, stekavši ovu konačnu i samoubilačku nevidljivost, zaniijekao joj je ono za čim joj srce žudi. Tako joj i treba.

Kuja!

Ubila mu je nadanja, zar ne? E pa dobro. Tako je i samu sebe sahranila. Pjesnička pravda. Pošteno je pošteno.

Na koncu sna on dozvoljava njezinim glasonošama da ga nađu. Njihov topot, mahanje njihovih mahnitih ruku.

Mole, ulaguju se, nude mito. No prekasno je. Ostaje samo slatka samorazdorna radost ubijanja Mogućnosti.

Odgovara glasnicima: odmahivanje glavom.

"Ne."

Dolazi sebi.

Na koljenima je u plodnosti ravnice, iščekuje smrt.

Čuje gdje se primiče topot i podiže pogled, napola očekujući vidjeti Anđela istrebljenja kako jaše prema njemu poput osvajača. Njegova crna krila, dosadu na njegovu licu.

Izabelini ga glasnici okružuju. Nude mu hranu, piće, konja. Viču.

§ Dobre vijesti! Kraljica je poslala po vas.

§§ Vaše putovanje: predivne vijesti.

§ Imala je ukazanje, i uplašilo ju je.

§§ Svi su njezini snovi proročanstva.

Glasnici silaze s konja. Nude mito, mole, ulaguju se.

§ Istrčala je iz Lavljih Dvora, izvikujući vaše ime.

§§ Poslat će vas s onu stranu kamene zdjele znanoga svijeta, s onu stranu guste krvi mora.

5 Čeka vas u Santa Feu.

§§ Smjesta morate doći.

On ustaje, poput zadovoljenog ljubavnika, poput mladoženje na svadbeni dan. Otvara usta, i iz njih gotovo bježi ogorčeno odbijanje: ne.

"Da", kaže glasnicima. *Da. Doći ću.*

Istok, Zapad

SUGLASJEFERA

VRIJEME OBLJETNICE PISAC ELIOT CRANE ,
KOJEGA su u to vrijeme morili, kako ih je zvao, 'spopadaji'
paranoidne shizofrenije, ručao je sa suprugom, mladom

fotoreporterkom imenom Lucy Evans, u velškom gradu R., gdje je radila za mjesne novine. Djelovao je vedro, i rekao joj da se osjeća dobro, no umorno, pa će rano u krevet. Bila je noć prijeloma novina, tako da se Lucy kasno vratila u njihovu kuću pod brijegom; kad se popela gore Eliota nije bilo u njihovoj spavaćoj sobi. Pretpostavljajući da spava u gostinskoj sobi, da ga ne bi uznemiravala, otišla je u postelju.

Sat kasnije, Lucy se probudila predosjećajući katastrofu i, ne odjenuvši se, otišla do vrata gostinske spavaonice te ih je, duboko udahnuvši, otvorila. Pola sekunde kasnije, zalupila ih je, i strovalila se na pod. Bio je bolestan duže od dvije godine, i jedine misli bile su joj *Gotovo je*. Kad je počela drhtati vratila se u krevet i čvrsto spavala do jutra.

Pocuclo je sačmaricu i povukao okidač. Puška je pripadala njegovom ocu, koji ju je jednako upotrijebio. Jedino samoubilačko pismo koje je Eliot ostavio nakon što je počinio taj konačni čin zloguke simetričnosti bile su detaljne upute o tome kako čistiti to oružje i brinuti se o njemu. On i Lucy nisu imali djece. Bile su mu trideset i dvije godine.

Tjedan dana ranije, nas troje išli smo uz signalno brdo na Granicama gledati krijesove Obljetnice kako cvatu po hrptu toga kraja, ovjenčavajući tminu. " *Bonfire* ne znači

'dobra vatra'," rekao je Eliot, "makar priznajem da i toga dijelom ima na svijetu. Isprva se radilo o krijesu od kostiju: kostiju mrtvih životinja, ali također, ram ti tam, i ljudskih ostataka, nagorjelih kostura *judskih pića*, dragi moji."

Imao je divlje ridu kosu i smijeh poput hukanja sove i bio mršav poput vještičjeg pruta. U sjajnom plamenom kazalištu sjenki svi smo izgledali sluđeno, pa je bilo lakše zanemariti njegove upale obraze, mimičarska izvijanja njegovih obrva, mahnitu mornarsku blistavost njegova oka. Stajali smo blizu vatre i Eliot je pričao jezovite priče o ovdašnjim sabatima, na kojima su zakrbuljeni čarobnjaci mokraćopije prizivali vragove iz Pakla. Potezali smo rakiju iz njegove srebrne pljoske za pojasom i prepadali se kad je trebalo. Ali on jest jednom susreo demona i sve od onda on i Lucy bili su u bijegu. Prodali su svoj ukleti dom, sitnu kuću na Portugal Placeu u Cambridgeu, i preselili se u blijedu velšku kućicu koja je smrdjela po

ovcama i koju su nazvali (s galženjačkim smislom za humor) Crowley End.

Nije im uspjelo. Dok smo potcikivali uz Eliotove priče o duhovima, znali smo da je demon ušao u trag broju registracijske tablice njegova automobila, da ga može nazvati bilo kada na broj telefona kojeg nema u imeniku; da mu je ponovno otkrio kućnu adresu.

"Bolje dođi", rekla mi je Lucy kad me nazvala. "Našli su ga kako vozi u pogrešnom smjeru po autoputu, devedeset milja na sat, s nekakvom maskom za spavanje preko očiju." Odrekla se mnogo čega radi njega; dala je otkaz u londonskom nedjeljnom izdanju i pristala raditi za seljačku tiskovinu, jer bio je lud, pa je morala biti uz njega.

"Jesam li trenutačno prihvatljiv?" pitao sam je. Eliot je bio razradio teoriju urote koja je većinu njegovih prijatelja razobličavala kao agente neprijateljskih sila, svjetovnih koliko i izvanzemaljskih. Ja sam bio osvajač s Marsa, jedan od mnogih takvih opakih stvorova koji su kradomice ušli u Britaniju nakon što su određeni nužni organi budnosti popustili. Marsovci su bili vrlo daroviti u oponašanju, pa su mogli nasamariti judska pića da im povjeruju kako su pića iz iste boce, a, naravno, množili su se poput voćnih mušica na hrpi trulih banana.

, Više od godinu dana, tijekom mog marsovskog razdoblja, nisam ih mogao posjećivati. Lucy bi mi telefonom prenosila izvješća: lijekovi mu čine dobro, lijekovi mu ne čine dobro jer ih je odbio redovito uzimati, djelovao je bolje sve dok nije pokušavao pisati, djelovao je gore jer ga je pomanjkanje pisanja bacalo u tako duboke depresije, bio je pasivan i inertan, bio je razjaren i nasilan, bio je pun krivnje i očaja.

Osjećao sam se bespomoćnim; kako to već biva.

Sprijateljili smo se tijekom moje posljednje godine na Cambridgeu, dok sam se bavio iscrpljujućom ljubavnom J vezom na prekide s postdiplomskom studenticom imenom Laura. Pisala je magisterij o Jamesu Joyceu i francuskome

' *nouveau romanu*, pa sam, kako bih joj ugodio, isprtio *Finneganovim bdijenjem* dvaput, i većim dijelom Sarraute, Butora pa i Robbe-Grilleta. Jedne noći, obuzet romantikom, ispeo sam se kroz prozor njezina stana na Chestertonovom putu, jedva zadržavao

ravnotežu na prozorskoj dasci i odbijao vratiti se unutra dok ne pristane udati se za me. Narednog je jutra nazvala majku objaviti joj vijesti. Nakon duge šutnje, mamica je rekla: "Sigurna sam ja da je on krasan, dušo, ali zar nisi mogla naći nekog, ma znaš, od svoje sorte?"

Lauru je pitanje ponizilo. "Kakve to misliš moje sorte?" izderala se u slušalicu. "Stručnjaka za Joycea? Visokog pet stopa i tri inča? Ili ženu?"

Tog se ljeta, međutim, napušila na nekom piru, smakla mi naočale s nosa i slomila ih nadvoje, zgrabila nož za svadbenu tortu na zaprepaštenje mladenaca, i rekla mi da će me, pridem li joj ikad više, razrezati na kriške i dijeliti po tulumima. Odbauljao sam kratkovidno od nje i više manje pao na drugu ženu, sivooku susvemirku s bakinim naočalama po imenu Mala, koja se ozbiljno ponudila odvesti me kući, "jer su ti optičke sposobnosti trenutačno smanjene". Tek nakon našega vjenčanja otkrio sam da je ozbiljnu, spokojnu Malu, nepušačicu, antialkoholičarku, vegeterijanku, protunarkomanku, usamljenu Malu s Mauricijusa, studenticu medicine Giocondina osmijeha, u mome smjeru uputio Eliot Crane.

"Volio bi te vidjeti", rekla je Lucy preko telefona. "Izgleda da ga sada manje brinu Marsovci."

Eliot je sjedio uz otvoreni kamin s crvenom dekom preko koljena. "Ahooj! Svemirski dušmanski momče!" viknuo je, široko se osmjehujući i uzdižući obje ruke nad glavu, napola u znak pozdrava, napola u znak pretvaranja da mi se predaje. "Bi li sjeo, stari buljavi **bach**, i uzeo čašu prije nego nas staneš zlostavljati?"

Lucy nas je ostavila same pa je trijezno i, činilo se, objektivno govorio o shizofreniji. Bilo je teško povjerovati da se upravo provozao autoputom u pogrešnom smjeru s povezom preko očiju. Kad bi ludilo dolazilo, objasnio je, 'lajao je' i bio sposoban za najmahnitije ekscese. No, između napadaja je bio 'savršeno normalan'. Rekao je da je napokon uvidio da nema stigme u prihvaćanju vlastitoga ludila: to je bolest kao i svaka druga, *voilà tout*.

"Popravljam se", rekao je, samouvjeren. "Opet sam počeo raditi, na knjizi o Owenu Glendoweru. Posao je u redu sve dok se klonim okultnih stvari." (Ovo je bio autor stručne studije u dva sveska o

javnim i skrovitim okultističkim skupinama u Europi devetnaestog i dvadesetog stoljeća, naslovljene *Suglasje sfera*.) Spustio je glas. "Medu nama, Khan, također radim i na jednostavnom lijeku za paranoidnu shizofreniju. Dopisujem se s najboljima u zemlji. Nemaš pojma koliko ih se dojmilo. Slažu se da sam naletio na nešto sasvim novo, i samo je pitanje vremena kad ćemo doći do rezultata."

Iznenada sam se rastužio. "Čuvaj se Lucy, usput", prošaptao je. "Laže kao kurva. I prisluškuje me, znaš."

Dali su joj najnovije uređaje. Ima mikrofone u hladnjaku.

Skriva ih u maslacu."

Eliot me upoznao s Lucy u pečenjari na ulici Charlotte 1971., i makar je nisam vidio deset godina smjestam se prisjetio da smo se ljubili na plaži u Juhuu kad mi je bilo četrnaest a njoj dvanaest godina; i da mi je stalo ponoviti taj doživljaj. Gospođica Lucy Evans, plavuša boje meda, prepametna kćerkica gazde slavne Bombayske kompanije.

Nije spomenula poljupce; mislio sam da ih je vjerojatno zaboravila, pa ni ja nisam ništa rekao. No onda je pričala kako pamti naše utrke na devama po juhuovskoj plaži, i svježe kokosovo mlijeko, ravno sa stabla. Nije zaboravila.

Lucy je bila ponosna vlasnica male motorne jahte, prastarog plovila koje je nekada bilo mornarički patrolni brod. Bila je zašiljena na oba kraja, imala dogradenu kabinu po sredini i nevjerojatno star Thorneycroftov Handybilly motor koji se nije odazivao ničijim dodvoravanjima osim njezinih. Išla je u Dunkirk. Nazvala ju je *Bougainvillaea* u spomen na svoje djetinjstvo u Bombayu.

Plovio sam s Eliotom i Lucy na *Bougainvillaei* više puta, prvi put s Malom, no potom bez nje. Mala, sada Doktorica Mala, dr. (gda) Khan, ništa manje, Mona Lisa iz Medicinskog centra Harrow Road, zgražala se nad tim bohemskim životom u kojem smo bili neoprani i pišali preko ograde i stiskali se noću jedni uz druge, umotani u podstavljene vreće za spavanje. "Za mene, higijenakomfor su Prioritet A", rekla je Mala. "Ne diraj lava u vreći. Ja, kao takva, ostajem kod kuće sa svojim Dunlopillom i WCom."

Jedanput smo pošli uz Trent i kanal Mersey sve do Middlewicha, zatim na zapad do Nantwicha, južno do kanala Shropshire Union, i opet zapadno do Llangollena. Lucy je kao skiperica bila izuzetno

poželjna, odajući veliku tjelesnu snagu i određenu brodsku bahatost koja mi je bila vrlo uzbudljiva. Na ovom smo putu dvije noći bili sami, jer se Eliot morao vratiti u Cambridge poslušati predavanje nekog 'vrhunskog austrijskog stručnjaka' na temu nacizma i okultnog. Otpratili smo ga na kolodvoru Crewe i zatim loše objedovali u jednom nadobudnom restoranu.

Lucy je zahtijevala naručiti bocu rosea. Konobarica se prezirno ustobočila. "Na francuskom se crveno, gospodo," okomila se, "kaže *rouge*."

Što god da je bilo, popili smo ga previše. Kasnije, na *Bougainvillaei*, spojili smo zatvarače naših vreća i vratili se na juhuovsku plažu. No u jednom mi je trenu poljubila obraz, promrmljala "Ludilo, ljubavi", i okrenula se na drugu stranu, okrećući leđa predalekoj prošlosti. Pomislio sam na Malu, moju nedaleku sadašnjost, i od krivnje se zarumenio u mraku.

Narednoga dana, ni ona ni ja nismo spominjali ono što se gotovo dogodilo. *Bougainvillaea* je doplovila do jednosmjernog tunela u pogrešno vrijeme; ali Lucy se nije dala čekati tri sata na pravo prolaza. Naredila mi je da sa svjetiljkom idem naprijed po uskom putu za tegljenje uz rub tunela, dok je ona milila barkom iza mene. Nisam imao pojma kako će postupiti sretne li nekoga iz suprotnoga smjera, no samo hodanje skliskim, rastrganim putićem potpuno mi je zaokupljalo pažnju, a ionako sam bio samo član posade.

Sreća nas je popratila; izašli smo na sunce. Na sebi sam imao bijelu vestu za kriket koja je sad bila jarko crvena, puna neizbrisivih mrlja od blata sa zidova tunela.

Imao sam blata u cipelama i u kosi i na licu. Kad sam obrisao znoj sa čela grumen blata pao mi je u oko.

Lucy je trijumfalno viknula zbog našeg nedozvoljenog uspjeha. "Napokon sam te natjerala da prekršiš zakon, prokleta prekrasno", izderala se. (Kao dječak, u Bombayu, bio sam ozloglašeni Dobrica.) "Shvaćaš? Zločin se, kad sve zbrojiš, ipak isplati."

Ludilo. Ljubavi. Sjetio sam se rosea i tunela kad sam saznao za Eliotov jureći ispad. Naše pustolovine na *Bougainvillaei* noću i danju bile su jednako pogibeljne, na svoj način. Zabranjeni zagrljaji i put

kroz mrak u pogrešnom smjeru. No mi se nismo sudarili a on se nije ubio. Čista sreća, valjda.

Zašto gubimo razum?

"Zbog puke biokemijske neravnoteže", smatrao je Eliot. Zahtijevao je sam voziti kući od obljetničkog krijesa, i dok je sve brže vozio kroz crne točke po neosvijetljenim seoskim cestama, raznovrsne su biokemikalije nahrupile, neuravnoteženo, i mojim žilama. Zatim, bez upozorenja, zgazio je kočnicu i zaustavio auto. Noć je bila vedra s mjesecinom. Na brijegu nama zdesna počivale su ovce i malo ograđeno groblje.

"Htio bih da me ovdje sahrane", izjavio je.

"Ne može", odgovorio sam sa stražnjega sjedišta. "Za to moraš biti mrtav, shvaćаш."

"Nemoj", rekla je Lucy. "Samo ćeš mu dati ideje."

Zafrkavali smo ga kako bismo prikrili drhtaje u sebi, no Eliot je znao da smo primili informaciju. Kimnuo je, zadovoljan; i dao gas.

"Ako nas satreš," prostenjao sam, "tko će te se sjećati kad te ne bude bilo?"

Kad smo se vratili u Crowley End bez riječi je otišao ravno u krevet. Lucy ga je otišla pogledati malo kasnije i izvijestila me da je zaspao posve odjeven, iscerena lica.

"Idemo se oliti", vedro je predložila.

Ispružila se po podu pred kaminom. "Neki put pomislim da bi sve bilo puno lakše da se nisam okrenula na drugu stranu", rekla je. "Mislim, na barci."

Eliot je prvi put sreo svog demona kad je završavao sa *Suglasjem sfera*. Bio se posvađao s Lucy, koja se iselila iz kućice za lutke na Portugal Placeu. (Kad mu se vratila otkrila je da, dok je nije bilo, nije iznio ni jednu jedinu bocu za mlijeko. Nagomilane boce stajale su u kuhinji, po jedna za svaki dan koji su Lucy i Eliot proveli razdvojeni, poput sedamdeset optužbi.)

Jedne se noći probudio u tri sata, uvjeren da je u prizemlju neko apsolutno zlo. (Sjetio sam se toga predosjećaja kad mi je Lucy kazala kako se probudila u Crowley Endu, sigurna da je mrtav.)

Uzeo je švicarski nožić i sišao, posve gol (kao što će i Lucy biti gola, kad na nju dode red), da vidi što je. Nije bilo struje. Kako se primicao kuhinji osjetio je polarnu studen i shvatio da je dobio

erekciju. Zatim su sve svjetiljke poludjele, paleći se i gaseći, pa je rukama napravio znak križa i vrisnuo: " *Apaga me, Satanas*. Okani me se, Sotono."

"Nakon čega je sve opet bilo normalno", rekao mi je.

"I, u potpalublju, mlohavo."

"U stvari nisi ništa vidio", rekao sam, pomalo razočaran. "Nikakve rogove, ili raskoljene papke."

Eliot nije bio onakav hiperracionalist kakvim se predstavljao. Njegova obuzetost crnim vještinama nadilazila je znanstveni rad. Ali zato što je bio tako darovit, prihvaćao sam njegov stav o sebi samome. "Samo sam otvoren", rekao je. "Više je toga na nebu i na zemlji, Horacije, i tako dalje." Uspio me uvjeriti da je posve razumno u žurbi prodati ukletu kuću, i pritom čak izgubiti novac.

Nikad se za nas ne bi reklo da ćemo biti prijatelji. Volio sam toplo vrijeme, njemu je bilo draže sivo i vlažno. Nosio sam brkove kao Zapata i kosu do ramena, on se odijevao u tvid i samt. Bio sam uključen u nezavisno kazalište, rasna pitanja i proturatne demonstracije. On je provodio vikende po ladanjskim kućama, ubijajući zvjerčice i ptice. "Ništa tako ne orasploži čovjeka", rekao je, dižući mi živac. "Nasmrt raznijeti svoje krznate i pernate prijatelje, dati svoj obol prehrambenom lancu.

Čudesno." Organizirao je primanje dan nakon što je Edward Heath sedamdesete dobio izbore - *Prodavač povrća sastavlja Kabinet*, izjavile su jedne novine - na kojem sam se ja jedini durio.

Tko zna zbog čega se ljudi sprijatelje? Zbog nečega u načinu na koji se kreću. Načina na koji griješe u pjevanju.

No u slučaju Eliota i mene, u stvari znam u čemu je bila stvar. U dobroj staroj crnoj magiji. Ne u ljubavi, ne u čokoladi: u Skrivenim vještinama. Ako shvaćam da mi je nemoguće riješiti se spomena na Eliota, možda je stvar u tome što znam da je zavodljiva arkana koja je pomračila um Eliota Cranea skoro uspjela u svoju mrežu uloviti i mene.

Pentagrami, iluminati, Maharishi, Gandalf: nekromancija je bila dio *zeitgeista*, privatnog jezika kontrakulture. Eliot me podučio tajnama Velike piramide, misterijima Zlatnoga reza i skrovitostima Spirale. Pričao mi je o Mesmerovoj teoriji životinjskog magnetizma {*Jedan utjecaj ovisnosti postoji između nebeskih tijela, zemlje i svih živih*

tijela. Jedan sveopće rasprostrt fluid, neusporedivo fin, jest medij ovog utjecaja. On je podložan mehaničkim zakonima s kojima još uvijek nismo upoznati) i o Četiri transa japanske duhovnosti: *Muchu*, odnosno, ekstaza ili ushit; *Shissi*, *Konsui-Jotai*, ili koma; *Saimin-Jotai*, hipnotizirano stanje; i *Mugen no Kyo*, u kojem duša može napustiti tijelo i lutati Svijetom Misterija. Preko Eliota upoznao sam izuzetne ljude, ili barem njihove umove: G. I. Gurdijeva, autora *Belzebubovih priča* i gurua, između ostalih, Aldousa Huxleyja, Katherine Mansfield i J. B. Priestleyja; i Raju Rammhouna Roya i njegov Brahmo Samaj, taj hrabri pokušaj sinteze indijske i engleske misli.

Pod prijateljevim neformalnim tutorstvom, izučavao sam numerologiju i hiromanciju i napamet naučio indijske čini letenja. Naučio me stihovima koji su prizivali đavla, *Shaitana*, i crtanju oblika koji će zadržati Zvijer 666.

Nikad nisam imao previše vremena za gurue kod kuće, od kamo je ta riječ potekla, ali Eliot je bio baš to, priznajem rumeneći se. U prijevodu, mistični učitelj; izgovara se *g'ru*.

Čitatelju: pao sam na ispitu. Nikad nisam doživio *Muchu* (a još manje *Mugen no Kyo*), nikad se nisam usudio izgovoriti formule za otvaranje Pakla, ili skočiti s litice, poput učenika kakvog *bruja* iz plemena Yaqui, i poletjeti.

Preživio sam.

Eliot i ja vježbali smo hipnotiziranje jedan na drugome.

Jednom mi je usadio posthipnotičku sugestiju da kada on kaže riječ 'banane' smjesta moram skinuti svu odjeću.

Te večeri, na plesnom podiju Dingwallova kluba s Malom i Lucy, prošaptao mi je svoju voćnu zloću u uho. Hučni valovi sna stali su se teško valjati preko mene i makar sam se svom snagom trudio odbiti ih moje su me ruke uzele razodijevati. Kad su mi počele otkopčavati traperice, sve su nas izbacili.

"Derišta jedna", prezrivo je rekla Mala dok sam se oblačio pokraj kanala, glasno psujući i zaklinjući na strašne osvete. "Možda biste trebali skupa otići u krevet pa da svi mi možemo poći doma malo se odmoriti."

Je li u tome bila stvar? Ne. Možda. Ne. Ne znam. Ne.

Kakav prizor: dvostruki portret samozavaravatelja.

Okultist Eliot pretvara se da je akademska osoba, dok se ja, prozaičnije, možda, napola gubim u okultnoj ljubavi.

Je li u tome bila stvar?

Kad sam upoznao Eliota i sam sam bio malo rastrojen patio sam od nesuglasja vlastitih sfera. Bila je tu ta epizoda s Laurom, a oko nje još i brojna teška pitanja o domu i identitetu na koja nisam imao pojma kako bih odgovorio. Eliotov instinkt o Mali i meni bio je jedan odgovor na kojem sam mu bio zahvalan. Ispalo je da je dom, poput pakla, u drugima. Za mene, ispostavilo se da je u njoj.

Ne s Marsa, već s Mauricijusa. Bila je deveti naraštaj potomaka najamnih radnika dovedenih iz Indije nakon crnačkog egzodusa koji je uslijedio nakon ukidanja ropstva. Doma - a dom je bilo seoce sjeverno od Port Louisa, u kojem je najveća građevina bio mali bijeli Vishnuov hram - ona i njezina porodica govorili su inačicom indijskog narječja Bhojpuri, toliko kreoliziranom tijekom godina da je Indijci koji nisu bili s Mauricijusa u biti nisu mogli razumjeti. Nikad nije bila u Indiji, i moje me rođenje i održavanje tamošnjih veza činilo, u njezinim očima, besmisleno glamuroznim, poput posjetitelja s Xanadua. *jer on se mednom rosom sladio, I pio je mlijeko vrtova rajskih.*

Premda je bila, kako je sama rekla, 'sa znanstvene strane', pisanje ju je zanimalo, i sviđalo joj se to što sam htio postati pisac. Ponosila se 'Romeom i Julijom s Mauricijusa', kako je zvala djelo Bernardina de St Pierrea **Paul**

et Virginie; i inzistirala je da ga pročitam. "Možda će utjecati", rekla je, nadajući se.

Imala je liječničku negadljivost i praktičnost, a poput svih 's umjetničke strane' zavidio sam joj na poznavanju ljudskih bića iznutra. Ono što sam ja morao zamišljati o ljudskoj prirodi, ona je prema svim pokazateljima znala.

Nije puno pričala, ali osjećao sam da sam u njoj našao svoju stijenu. A tople tamne plime Indijskoga oceana svake su se noći uzdizale u njezinim žilama.

Ono što ju je ljutilo, činilo se, bili su Eliot, i moja bliskost s njime. Nakon što je zauzela mjesto moje supruge - medeni smo mjesec proveli u Veneciji - nelagoda ju je natjerala na, za nju, dugačak govor. "Sve te diđe i miđe", frknula je, puna sveznanstvenog prezira

prema Iracionalnome. "Tako su šuplje, Bože! Slušaj: on dolazi prečesto, nije ti to dobro. Što je on? Samo nekakav engleski smušenjak. Slijediš me, pišče sahibe? Mislim, hvala na upoznavanju itakodalje, ali sada ga trebaš odbaciti, kao ciglu."

"Velšanin", rekao sam, vrlo iznenađen. "Iz Walesa je."

"Nema veze", poklopila me dr. (gđa) Khan. "Dijagnoza je jednakovrijedna."

No u Eliotovu golemom, velikodušno dostupnom mentalnom skladištu raznovrsnoga 'zabranjenog znanja' smatrao sam da sam pronašao novi način premošćivanja ovog ovdje i onog ondje, mojih dviju dragosti, mojeg dvostrukog nepripadanja. U tome svijetu čarolije i moći činilo se da postoji nekakvo srastanje svjetonazora, europskih amerindijskih orijentalnih levantinskih, u koje sam očajnički htio vjerovati.

Uz njegovu bih pomoć, nadao sam se, mogao stvoriti jedno 'zabranjeno ja'. Očevidni svijet, sav od cinizma i napalma, činio se potpuno lišen dobrote i mudrosti. Skrovita zemlja, kojom su se Sufiji šetali s Adeptima i gdje su se mogle načas vidjeti velike tajne, pokazat će mi kako biti mudar. Podarit će mi - a ovo je bila Eliotova omiljena riječ - suglasje.

Mala je imala pravo. Nije mogao nikome pomoći, siroti štreber; nije čak ni sebe mogao spasiti. Na koncu su po njega došli vlastiti demoni, njegovi Gurdijev i Uspenski i njegovi Crowley i Blavatska, njegov Dunsany i njegov davnašnji Lovecraft. Istisnuli su ovce s njegova velškog brijega, i opkolili mu um.

Suglasje? Nikad niste čuli halabuku poput zveketa u Eliotovoj glavi. Pjesme Swedenborgovih anđela, himni, mantre, tibetsko alikvotno pojanje. Koji bi se ljudski um mogao obraniti pred takvim Babilonom, u kojem su se Teozofi svađali s Konfucijancima, Scijentisti s Rozenkrojcerima? Tu su bili štovatelji dolaska Gospoda Maitreye; a tamo, krvožedni su vješci bacali kletve. I gle, odonuda pristižu Milenaristi zazivajući Usud; i promotri, uzdigao se Hitler vitlajući svojim kukastim križem, kojem je zbog neznanja ili zloće dao ime simbola dobra: *swastika*.

U metežu koji je opkolio bolećivog stanovnika Crowley Enda, čak je i meni najdraža osoba, Raja Rammohun Roy, bila tek još jedan glas u kakodemonskoj gomili.

Bang!

I, konačno, tišina. *Requiescat in pace.*

Kad sam stigao do Walesa, Lucyn je brat Bill već bio pozvao policiju i pogrebne i proveo junačke sate u gostinskoj sobi uklanjajući krv i moždinu sa zidova. Lucy je sjedila pijuckajući gin u kuhinji odjevena u laki ljetni haljetak, djelujući stravično pribrano.

"Bi li ti sredio njegove knjige i papire?" zamolila me, zvučeći draga i daleka. "Ja to ne mogu. Možda ima dovoljno toga o Glendoweru. Netko bi to mogao uobličiti."

Oduzelo mi je veći dio tjedna, to tužno iskapanje neobjavljenoga uma mog mrtvog prijatelja. Osjetio sam kako se okreće list; tada sam baš počinjao biti pisac, a Eliot je to baš prestao biti. Makar zapravo, kako sam otkrio, on to već godinama nije bio. Nije bilo ni traga rukopisu o Glendoweru, ili uopće bilo kakvom ozbiljnom radu. Bilo je samo mahnitanja.

Bili Evans napunio je tri sanduka za čaj Eliotovim tipkanim i izvrljanim papirima. U tim sam sanducima delirija našao stotine stranica teatralnih, općenitih opscenosti i započetih tirada protiv svemira u cjelini. Bili su tu deseci bilježnica u kojima je Eliot izmaštao alternativne osobne budućnosti u kojima je bio iznimno cijenjen i slavan, ili, suprotno, samosažalne inačice života neznanog genija koji završava u agoniji bolesti, ili ga ubijaju ljubomorni suparnici; nakon čega bi, neizbježno, dolazilo do otkrivanja njegove veličine u sažalnome svijetu koji ga je dotad ignorirao. Bili su to tužni arci.

Još je teže bilo čitati njegove fantazije o nama, njegovim prijateljima. Ovih je bilo dvije vrste: ispunjenih mržnjom, i pornografskih. Bilo je mnogo žučljivih napada na mene, i stranica vrućeg seksa koji je uključivao moju suprugu Malu, 'datiranih', bez sumnje kako bi se pojačao njihov autoerotski učinak, u danima neposredno nakon našeg vjenčanja. I, jasno, u druga vremena. Stranice o Lucy bile su i bezobrazne i pohotne. Uzalud sam po kutijama za čaj tražio kakav izraz ljubavi. Bilo je teško povjerovati da jedan tako strastven i predan čovjek nema ništa lijepoga za reći o životu na zemlji. No, bilo je tako.

Nisam Lucy pokazao ništa, no sve je vidjela na mom licu. "Nije to u stvari on pisao", mehanički me utješila.

"Bio je bolestan."

A ja znam od čega se razbolio, pomislio sam; i nijemo prisegnuo da ću ostati zdrav. Otada nije bilo nikakvoga odnošaja između mog i duhovnog svijeta. Mesmerovo

'polje utjecaja' isparilo je zauvijek dok sam ronio užeglim čajnim sanducima punim mahnite prljavštine mog prijatelja.

Eliot je sahranjen prema svojim željama. Način njegove smrti stvorio je određene poteškoće oko pristupa posvećenome tlu, no Lucyna srdžba uvjerila je mjesno svećenstvo da valja zažmiriti na jedno oko.

Medu ožalošćenima bio je i parlamentarni zastupnik Konzervativne stranke koji je išao u školu s Eliotom.

"Siroti Elly", rekao je taj glasno. "Znali smo se pitati, **'Sto će biti od Eliota Cranea** A ja bih rekao, **'Vjerojatno će stvoriti nešto napola pristojno od svoga života, ako se prije toga ne ubije'.**"

Ovaj gospodin je trenutačno član Kabineta, i uživa zaštitu Posebnog ogranka. Mislim da mu nije jasno koliko je blizu došao zahtijevanju zaštite (od mene) jednoga davnog sunčanog jutra u Walesu.

No njegova se epitafa jedinog sjećam.

U času rastanka Lucy mi je pružila ruku. Nismo se više vidjeli. Čuo sam da je brzo potom stupila u dosadan brak i otišla živjeti na američki Zapad.

Vrativši se kući, shvatio sam da moram dugo pričati.

Mala je sjedila i slušala me suosjećajno. S vremenom sam joj rekao i za čajne sanduke.

"Ti si ga razabrala, ne treba me podsjećati", vapió sam. "Znala si ga iznutra. Zamisli! Bio je tako bolestan, tako lud, da je izmišljao sve te sulude susrete u posljednjem tangu s tobom. Recimo, odmah nakon što smo se vratili doma iz Venecije. Recimo, u ona dva dana kad sam bio sam s Lucy na **Bougairvillaei**, a on je rekao da mora u Cambridge na predavanje."

Mala je ustala i okrenula mi leđa, i prije no što je progovorila pogodio sam joj odgovor, osjetio kako mi puca u prsima nesnošljivo razornim praskom, zvukom nalik na rasprskavanje debala ili santi leđa. Da, ona me upozorila na Eliota Cranea, upozorila me tom

gorkom strašću svog odricanja od njega; a ja sam, iznenađen tim odricanjem, propustio čuti pravo upozorenje, propustio shvatiti što je značila ta strast u njezinu glasu. ***Taj smušenjak.***

Nije ti on dobar.

Eto, tako je došlo: raspadanje suglasja, razaranje sfera moga srca. "To nisu bile izmišljotine", rekla je.

CHEKOVIZULU

I

N/

ČETVRTOGA STUDENOG 1984. ZULU JE NESTAO U

Birminghamu, pa je Indijski dom poslao njegova starog školskog prijatelja Chekova u Wembley u posjet njegovoj ženi.

"**Adaabarz**, gdo Zulu. Dozvoljavate ući?"

"Svakako uđite, sahibe Dipty, čemu takva formalnost?"

"Žalim što vas smetam nedjeljom, gdo Zulu, no Zulu se nije jutros javljao?"

"Meni? Otkad se on to meni javlja sa službenog puta?"

Zašto da naziva telefonom kad vjerojatno uživa?"

"Opala, živa rana, ispričavam se. Oduvijek znam trapavo zabiti prst kamo ne treba."

"Sjednite barem, kušajte čajić."

"Sredili ste stan skroz lijepo, gdo Zulu, opaopa. Ukusni ornament, cakumpakum, moram reći. Toliko rezanog stakla! Taj prostak Zulu očito zarađuje previše, više od srdačno vašeg, pseto domišljato."

"Ne, kako je to moguće? Biti **tankba** privremenom zamjeniku svakako je daleko iznad šefa osiguranja."

"Ne smjeram sumnjati, **ji**. Samo kazati kako vi znate naći dobru cijenu."

"Nekakvoga problema ima, ne?"

"Oprostite?"

"Arre, Jaisingh! Gdje vi to spavate? Sahib privremeni zamjenik žeda za čajem. I za keksima i jalebijima, pa zar vam dvije stvari ne stanu u glavu? Skokom sada, gost čeka."

"Zbilja, gdo Zulu, molim vas ne mučite se."

"Nema tu muke, Diptyji, samo se ovaj dečko ulijenio otkada se vratio od doma. Slobodne dane, TV u sobi, čak i plaću u funtama sterlinga, sve to očekuje. Nikakve zahvalnosti od njega doživjeti, što da vam kažem, ma baš ni **kakve**."

"Ah, Jaisingh; zašto ne? Izvrsni jalebi, gdo Z. Zahvaljujem."

Na televizoru i okolnim policama bila je postavljena zbirka suvenira iz **Zvezdanih staza**, vlasništvo nestaloga: lutkice Kapetana Kirka i Spocka, makete svemirskih brodova - klingonska Ptica grabljivica, romulanski brod, svemirska stanica, i jasno Zvezdani brod **Enterprise**.

Najviše su se isticale velike figure dvojice sporednih likova iz serije.

"Ti stari nadimci iz škole Doon", uskliknuo je srdačno Chekov. "Zalijepe se kao kaugume. Dumpy, Stumpy, Grumpy, Humpy. Zamijene nam vlastita imena. Kao u našem slučaju naši aliasi neustrašivih kozmonauta."

"Ne volim. To 'gđa Zulu' u koje sam se uvalila! Zvuči kao crnče."

"Nosite to ime s ponosom, **begum** sahib. Mi smo stara braća po oružju, vaš muž i ja; od dječaćkih dana, možda je bio dobar spomenuti? Neustrašivi diplomanti. Na neznamkolikogodišnjoj misiji istraživanja novih svjetova i civilizacija. Vidite tamo, naša druga ja stoje na vašem televizoru, kosooki Rus i Žuti. Ne vode, što će vam biti drago, već najbolje profesionalne sluge. 'Kurs postavljen!'

'Pozivne frekvencije otvorene!' 'Prodorni faktor tri!' Sto bi onaj gizdavi kapetan bio bez svojeg najvišeg osoblja? Jednako je i s dobrim brodom Hindustanom. I mi smo sluge, znate, baš kao i ovaj vaš strašni Jaisingh. Nikad važniji nego u času poput ove sadašnje tužne krize, kad se mora očuvati ravnoteža, mora se služiti jalebije i točiti čaj, što god bilo. Mi ne vodimo, ali mi to omogućavamo. Bez nas, nikakav se kurs ne može postaviti, nikakva pozivna frekvencija otvoriti. Nikakvi faktori prodrijeti."

"Ima li on onda teškoća, tvoj Zulu? Kao da nije već ionako loše, ovih groznih dana."

Na zidu iza televizora bila je uokvirena fotografija Indire Gandhi, ovijena vijencem cvijeća. Bila je mrtva od srijede. Snimke njezina kremiranja bile su na televiziji satima. Latice cvjetova, kričavi, nepodnošljivi plamenovi.

"Teško je vjerovati. Indiraji! Čovjek zaniyemi. Bila nam je majka. **Hai, hai!** Pala u najboljim godinama."

"A na radio-TVu, takvetakve priče stižu o tome što ima u Delhiju. Toliko ubijanja, sahibe Dipty. Toliko naših pristojnih Sikha sređeno nasmrt, kao da su svi krivi za zločine jednogdvojice stražara polutana."

"Uvijek se držalo da je zajednica Sikha odana državi", prisjetio se Chekov. "Stup vojske, da ne spominjem taksi službu u Delhiju. Supergradani, moglo bi se reći, naizgled u braku s nacionalnom idejom. No takve se ideje danas dovode u pitanje, morate priznati; ima ih koji bi ukazali na češalj, narukvicu, bodež et cetera kao znake unutarnjeg neprijatelja."

"Tko bi se usudio reći takvo što za nas? Tako nešto zlo."

"Znam. Znam. Ali uzmite Zulu. Škakljiva stvar je u tome što on nije ni na kakvom nama znanom službenom zadatku. Nestao je iz vidokruga, **begum sabib**. Na nedozvoljenom dopustu još od njezina umorstva. Bez kontakta smo više od dva dana."

"O Bože."

"Dolje u stožeru stvara se mišljenje da je mogao imati neke veze s tom bandom. Koja po svoj prilici ima već odavno uspostavljene kontakte s ovdašnjom zajednicom."

"O Bože."

"Naravno da se usrdno borim protiv zastupnika toga stava. No njegov nestanak ga osuđuje, svakako shvaćate."

Ne bojimo se mi tih šupljoglavih **wallaha** iz Khalistana.

Ali imaju oni nemilosrdnu crtu. A sa Zuluovim poznavanjem našeg rada i iskustvom u osiguranju . . . Zaprijetili su novim napadima, kako znate. Kako morate znati.

Kako bi neki rekli, morate itekako dobro znati."

"O Bože."

"Moguće je", rekao je Chekov, jedući svoj jalebi, "da je Zulu hrabro pošao kamo nijedan indijski diplomata do tada pošao nije."

Žena se rasplakala. "Čak ni glupo ime niste nikad pogodili. Bilo je sa S. 'Sulu'. Tolikotoliko tih epizoda morala sam pogledati, mislite da ne znam? Kirk Spock McCoy Scott Uhura Chekov **Sulu**."

"Ali Zulu je bolje ime za nekoga koga se može držati surovim", rekao je Chekov. "Za mogućeg divljaka. Za navodnog izdajnika. Hvala na izvrsnom čaju."

Z

U kolovozu je Zulu, plahi, kršni div, dočekaio Chekova na izlasku iz zrakoplova iz Delhija. Chekov je u trideset trećoj bio nizak, suh, uređen čovjek u sivim flannelskim hlačama, košulji s uškrobljenim ovratnikom i dvorednom mornaričkom sakou s mjedenim gumbima.

Imao je spojene obrve i jaku i drsku vilicu, tako da je njegov uljuđen i obično smiren govor djelovao ponešto iznenađujuće, razoružavajući one koji su zbog obrva i brade očekivali u svemu agresivniju osobnost. Pucao je visoko, već je jedno malo veleposlanstvo imao za pojasom. Posao vršitelja dužnosti zamjenika u Londonu, premda posve privremen, bio mu je najnoviji ubod.

"Što je ovo, Zools! Godine, **yaar**, godine", rekao je Chekov, zabijajući mu dlan u prsa. "Vidim", dodao je

"postao si vreća dlaka." Mladi je Zulu u pogledu frizure bio suvremeni Sikh - nosio je ukusne brkove u osamnaestoj, ali bez brade, ošišane glave namjesto dugih vlasi čvrsto zamotanih pod turbanom. Sad se, međutim, vratio tradiciji.

"Kako je, oprezno ga je pozdravio Zulu. "Znači onda je OK obraćati se po starom?"

"Samo se ti obraćaj! Da ti nije palo na pamet nešto drugo", rekao je Chekov, dodajući Zuluu prtljagu i pripadajuće markice. "U duhu **Enterprisea** i svog tog jazzza."

U javnom životu posve ugladen, Chekov je pri privatnom raspuštanju kose volio ispustiti malo međunacionalne pare. Nedugo nakon što je došao na novi posao sjedio je sa Zuluom za vrijeme ručka na klupi u Embankment Gardensu i vitlao glavom prema različitim prolaznicima.

"Bagra", rekao je, **sotto voce**.

"Gdje?" uzviknuo je Zulu, atletski skačući na noge.

"Da ih sredim?"

Glave su se počele okretati. Chekov je zgrabio rub Zuluove jakne i spustio ga natrag na klupu. "Nemoj biti tolika junačina", prisno ga je ukorio. "Mislio sam na sve njih, općenito; lopovi, svi do zadnjega. Bože, kako volim London! Kazalište, balet, opera, restorani! Paviljon u Lord'su u subotu kad je Pokusni susret! Kraljevske patke na kraljevskom ribnjaku u kraljevskom parku St.

James! Pristojni krojači, pristojno miješano meso kad se zaželiš, pristojni časopisi za čitanje! Vidim ostatke slave i nije me stid priznati ti da sam zadivljen. Atenej, Buck House, lavovi na Trafalgar Squareu. **Itekako** dojmljivo.

Otišao sam na sastanak s doministrom u M.V. & C. i shvatio da sam u prostorijama bivšeg Indijskog ureda. Sve u onoj crnoj tikovini

Stočne kompanije, one kljove divljaju po starim policama. Skroz sam se presenetio. Plješčem njihovom uspjehu: huraa! No onda pogledam svoju kuću, i vidim da su je ispraznili provalnici. Ne mogu poreći da je ostalo srdžbe."

"Žao mi je što čujem da ti se to dogodilo", rekao je Zulu, naboranog čela. "No sigurno krivaca nema oko nas."

"Zulu, Zulu, tako se samo kaže, moj priprosti ratnički kneže. Htio sam reći, njihovi su muzeji puni našeg blaga. Njihova bogatstva i gradovi, izgrađeni na plijenu koji su odnijeli. Tako dalje, u istom smislu. Čovjek oprost, jasno; takva nam je nacionalna priroda. Čovjek ne mora i zaboraviti."

Zulu je pokazao nekog skitnicu, koji je spavao na susjednoj klupi s pohabanim šešikom i kaputom. "Je li i on od nas ukrao?" upitao je.

"Nikad ne zaboravi", rekao je Chekov, mašući prstom,

"da je britanska radnička klasa surađivala iz vlastite koristi u kolonijalnom projektu. Manchesterski pamučari, primjerice, podržavali su uništenje naše industrije pamuka. Kao diplomati nikada ne smijemo ukazivati na takve činjenice; ali to su, bez obzira na sve, i dalje činjenice."

"Ali prosjak nije u radničkoj klasi", pobunio se Zulu, razborito. "Pa valjda nas barem ovaj ovdje ne ugnjetava."

"Zulu," rekao je Chekov ozlojeđeno, "nemoj biti tako proketo težak."

Chekov i Zulu otišli su se provozati čamcem po jezeru Serpentine, i Chekov je opet zasjeo na svoju omiljenu temu. "Pokrali su nas", rekao je, rastežući se sa slamnatim šešikom i šampanjcem po prugastim jastucima dok je moćni Zulu veslao. "A sad mi sami sebe krademo zauzvrat. To ti je kao s Elginovim pikulama."

"Trebaš biti zadovoljniji", rekao je Zulu, uvlačeći vesla i srčući kolu. "Trebaš biti manje gladan, manje prgav."

"Vidi koliko imaš! To je dosta. Opusti se i uživaj. Ja imam manje, a meni je dovoljno. Sunce sja. Kolonijalno razdoblje je zatvorena knjiga."

"Ako nećeš taj sendvič, daj ga ovamo", rekao je Chekov. "Sa svojim prirodnim radikalizmom nisam smio biti diplomat. Trebao sam biti terorist."

"Ali onda bismo mi bili neprijatelji, na suprotnim stranama", pobunio se Zulu, i odjednom su mu u očima bile prave suze. "Nije ti nimalo stalo do našeg prijateljstva? Do mojih životnih odgovornosti?"

Chekov se postidio. "Imaš sasvim pravo, stari moj Zools. Itekako točno. Ne možeš ni zamisliti kako sam bio oduševljen kad sam saznao da ćemo moći ovako udružiti snage u Londonu. Nema do prijateljstva iz dječastva, a? Ništa na svijetu ne može ti to zamijeniti. Slušaj sada, medvjedino jedna, nema više tog durenja. Ne dozvoljavam ti. Takva gromada od čovjeka ne smije izgledati kao da će svaki čas procendrati. Braća po krvi, stari moj, što kažeš? Svi za jednog i jedan za sve."

"Braća po krvi", rekao je Zulu, smiješeći se plaho.

"Idemo onda, naprijed", kimnuo je Chekov, ponovno se uvaljujući u jastuke. "Samo na impulsni pogon."

Na dan kad su gdu Gandhi umorili njezini tjelohranitelji Sikhi, Zulu i Chekov igrali su skvoš na privatnom terenu u St. John's Woodu. U svlačionici nakon tuširanja, prerano osijedjeli Chekov još je teško disao s ručnikom oko svog sve mekšeg struka, nevoljan izložiti svoj od iscrpljenosti smežuran penis pogledu; Zulu je stajao ponosito nag, kurat, mašući svojom lijepom glavom duge crne kose, njegujući je i češljajući ženskom senzualnošću, i napokon je brzo svijajući u pundžu.

"Predobar si, Zulu **yaar. Fataakb! Fataakb!** Kakvi udarci! Itekako predobro za mene."

"Vi kapetani od radnog stola, **ji**. Izgubite napetost.

Nekad si bio spreman za sve."

"Jah, jah, već sam preduboko pao. Ali ti si bio samo godinu dana iza mene."

"Vodio sam čistiji život, **ji** - djela, a ne riječi."

"Jasno ti je da ćemo ti morati ocrniti ime", nježno je rekao Chekov.

Zulu se polako okrenuo u atlasovskoj pozi pred velikim zidnim zrcalom.

"Mora izgledati kao odmetnički pothvat. Bilo što da pode po krivu, najhitnije je da sve možemo poreći. Čak ti ni žena ne smije posumnjati u istinu."

Šireći ruke i noge, Zulu je od svojeg tijela napravio golemi X, istežući se do kraja. Onda je pozorno stao.

Chekov je zvučao pomalo iscrpljeno.

"Zools? Što veliš?"

"Je li transporter spreman?"

"M a daj, **yaar**, ne preseravaj se."

"Uz dužno poštovanje, Mister Chekov, moja guzica je u pitanju.

Dakle: je li transporter spreman?"

"Transporter je spreman. Na zapovijed."

"Onda, teleport."

Chekovljev dopis, klasa strogo povjerljivo, samo za jedne oči, i naslovljen na 'JTK' (Jamesa T. Kirka):

Izričito preporučam obustavljanje Operacije Zvezdane staze. Poslati federacijskog službenika klingonskog podrijetla nenaoružanog špijunirati u klingonsku jezgru jest najgrublji mogući oblik ispita odanosti. Dotični operativac nikad nije iskazao nikakvo ideološko zastranjenje i služio je bolje, čak i u sadašnjem ozračju zbrke, histerije i straha. Ako ne uspije uvjeriti Klingonce u svoje bona fides može očekivati da se prema njemu neće imati milosti.

Oni ne uzimaju taoce.

Cijeli je pothvat pogrešno zamišljen. Lokalno naseljeno klingonsko stanovništvo nije središnji problem. Čak i ako uspijemo, ono nešto dojava koje uspijemo dobiti o važnijem rukovodstvu u matici zemlji bit će bez sumnje dvojbeno točno i ograničeno upotrebljivo. Trebali bismo uvjeriti Stožer Zvezdane flote da se smjesta uključi u pitanja obeštećivanja i težnji klingonskog naroda. Ukoliko se s njima ne postupi otvoreno i pošteno neće biti trajnog

mira.

Odgovor JTKa:

Tvoja bliskost dotičnoj osobi ispričava te zbog inače bombastično iredentističkog dopisa. Nije na tebi da određuješ državni interes niti da izabireš koje špijunske operacije treba poduzeti. Na tebi je da omogućiš da do takvih operacija dođe i da pružiš potporu kada i kako se ukaže potreba. Kao osobnu uslugu tebi i u ime mog dugogodišnjeg prijateljstva s tvojim cijenjenim Tatom uništio sam tvoju zadnju poruku ne zadržavši kopiju i predlažem tebi isto. Uništi i ovu.

Chekov je zamolio Zulu da ga odveze u Stratford na izvedbu **Koriolana**.

"Koliko već imaš dječurlije? Troje?"

"Četvoricu", rekao je Zulu. "Sve muško."

"Bože mili. Očito ti je dobra."

"Srce mi je puno", rekao je Zulu, iznenada osjećajan.

"Imam punu kuću, pun trbuh, punu postelju."

"Sretni ti i ti", rekao je Chekov. "Uvijek su bili toplokrvni. Ja, naprotiv, nisam. Gmazovi, određene vrste dinosaura, i ja. Inače, tražim si ženu, ako znaš neke prikladne kandidatkinje. Samački život postane, nakon određene točke, prepreka u karijeri."

Zulu je čudno vozio. Na sporoj je traci autoputa, kako su se približavali izlaznom odvojkju, ubrzao sve do sto milja na sat. Nakon što su prošli izlaz, usporio je. Chekov je primijetio da stalno mijenja brzinu i traku. "Zar ti ova stara drndalica nema kontrolu vožnje?" upitao ga je.

"Jer, kompa, ovakva izvedba ne bi prošla na mostu stjegovnog broda Ujedinjene federacije planeta."

"Antimotrenje", rekao je Zulu. "Kemijsko čišćenje."

Chekov je, uzbunjen, pogledao kroz stražnji prozor.

"Jesmo li provaljeni, onda?"

"Nemaš zašto brinuti", iscerio se Zulu. "Bolje je puhati na hladno, to je sve. Uvijek predvidi najgoru moguću varijantu."

Chekov se zavalio. "Volio si igračke i igre", rekao je.

Zulu je bio odličan strijelac iz puške, prvak škole u hrvanju, i stručnjak u mačevanju. "Na svaki Dan govora", rekao je Zulu, "ja bih

sjedio u dvorani i pljeskao, dok si ti odlazio po sve nagrade za rad. Za engleski, za povijest, za latinski, za bonton. Pljes, pljes, pljes, semestar za semestrom, godinu za godinom. No na Dan sporta ja bih dobio svoje pokale. A sad i ja imam područje u kojem sam stručan."

"Na lijep ti to glas dolaziš, ako išta vrijedi ono što čujem."

Nastupila je tišina. Engleska je brzo prolazila.

"Voliš li Tolkienu?" upitao je Zulu.

"Nikad nisam mislio da puno čitaš", rekao je Chekov, iznenađen. "Bez uvrede."

"J.R.R. Tolkienu", rekao je Zulu. "**Gospodara prsten-** ova."

"Nisam baš čitao gospodina. Znam po čuvenju, jasno.

Patuljci i vile. Ništa što bi se tebi svidjelo, mislio sam."

"Radi se o ratu do kraja između Dobra i Zla", rekao je Zulu važno. "A dok se vodi taj veliki rat ima jedno mjesto na svijetu, Shire, u kojem nitko čak niti ne zna da on traje. Hobiti koji tamo žive rade i svađaju se i vesele i kurca ne znaju o silama koje im prijete, ni o onima koje im spašavaju gole kože." Lice mu je pocrvenjelo od silovitosti.

"Misliš na mene, očito", rekao je Chekov.

"Ja sam vojnik u tom ratu", rekao je Zulu. "Ako sjediš u uredu nemaš ni najblažeg pojma o tome kakav je stvarni svijet. Svijet akcije, *ji*. Svijet djela, stvari koje se naprave a možda i unište. Svijet života i smrti."

"Samo u najgorem slučaju", ogradio se Chekov.

"Govorim li ja tebi kako ćeš svojim slatkim jezikom čvaljavo laštiti tude guzice?" zagrmio je Zulu. "Onda nemoj ti meni govoriti o mom zanatu."

Vojnici se prije bitke nadmu, znao je Chekov. Ovo busanje u prsa moglo se očekivati, ne bi ga se smjelo krivo shvatiti. "Kad ćeš klisnuti?" upitao ga je potihom.

"Chekov //, nećeš vidjeti kako odlazim."

Približio se Stratford. "Jesi li znao,;/," izložio je Zulu,

"da zemljovid Tolkienove Meduzemlje poprilično odgovara središnjoj Engleskoj i Walesu? Možda su sve vilinske zemlje upravo tu, među nama."

"Dubok si ti, stari moj Zools", rekao je Chekov.

"Danas mi se samo razotkrivaš."

Chekov je pozvao nekolicinu ljudi na večeru u svoju suvremeno uređenu službenu kuću na privatnoj cesti u Hampsteadu: jednog Vrlo Uglednog Poslovnog Čovjeka kojeg je zavodio, novinare koji su mu bili dragi, istaknute ljubitelje Indije, viđene Indijce bez ovdašnjeg državljanstva. Trebalo je pokazati da je sve kao i uvijek. Nije se smjelo vidjeti da je onaj grozni događaj promijenio kurs broda Države: njezin je novi kapetan, domislio se Chekov, i sam jednom bio pilot. Kao da je jedan Sulu, jedan Chekov iznenada promaknut na skiperovo mjesto.

Prokleta je teško sve to raditi bez gospođe supruge u ulozi domaćice, gundao je u sebi. Najbolji zlatni tanjuri s mnogoglavim lavom u sredini, najfiniji kristal, jelovnik, vina. Osoblje je posuđeno iz Indijskog doma u ispomoć, ali nije to isto. Tajne dobrih večeri, kao i Boga, bile su u sitnicama. Chekov se vrpeljio i uzrujavao.

•Večer je dobro prošla. Uz brandy, Chekov se čak usudio udariti crnu tipku. "Engleska je oduvijek bila rasplodno tlo našim revolucionarima", rekao je. "Što bi bio Pandit Nehru bez Harrowa? Ili Gandhiji bez svog ovdašnjeg iskustva? Čak su i pojam Pakistana izmislili mladi radikali na fakultetu u onome što su nas tada tražili da smatramo Maticom zemljom. Sad kad je status Engleske umanjen, smatram logičnim da je i kvaliteta revolucionara koje ona odgaja pala. Kašmirci! Nema vražje šanse. Što se tih tipova iz Khalistana tiče, neka ne pomisle da ih je njihov zločin priveo snu makar i za dan bliže. Naprotiv.

Naprotiv. Iskorijenit ćemo ih i - kako se ono kaže? smrskati u komadiće."

Na svoje iznenađenje, počeo je glasno govoriti i ustao je. Teško je sjeo i nasmijao se. Trenutak je prošao.

"Smiješno je kod ovog mog vražjeg nadimka," brzo je rekao svojoj susjedi za blagovaoničkim stolom, neshvatljivo mladoj i privlačnoj ženi sedamdesetljetnog Vrlo Uglednog Poslovnog Čovjeka, "to što u ono vrijeme mi nismo vidjeli ni jednu jedinu epizodu te TV serije. Kad nismo imali televizore, shvaćate. Cijela stvar je bila samo legenda koja je dolepršala iz Amerike i Britanije do naše ljupke planinske postaje u Dehra Dunu."

"Nakon nekog vremena dobili smo par jeftinih rotoromana i međusobno ih dijelili kao da se radi o šakljivim knjigama poput **Lady C** ili tako nečem. Mnogo nas je isprobalo kako nam stoje imena ali samo su dva ostala; vjerojatno zato što su nekako išla skupa, a nas dvojica smo se prilično dobro slagali, premda je on bio mladi.

Krasan dečko. Tako smo baš kao Stanlio i Olio mi bili Chekov i Zulu."

"Ljubav i brak", rekla je žena.

"Oprostite?"

"Mđ znate", rekla je. "Idu skupa kao voda i zrak. Ili ne, sunce i mrak, tako je. Obožavam stare pjesme. Lalalaovono mali, veselo je samo ako ti štogodveć ne fali."

"Da, sad se sjećam", rekao je Chekov.

Tri mjeseca potom Zulu je nazvao svoju ženu.

"O Bože moj gdje si nestao jesi mrtav?"

"Molim te slušaj **bivi** moja. Slušaj pažljivo ženo moja, jedina moja ljubavi."

"Da. OK. Smirena sam. Veza je loša, ali ono."

"Zovi Chekova i reci stanje crveno."

"Arre! Što se dogodilo s tvojim stanjem?"

"Molim te. Stanje crveno."

"Da. OK. Crveno."

"Reci da Klingonci možda njuše nešto."

"Klinom cimaš danju nešto. To znači?"

"Dušo moja, kumim te."

"Sve ja to tu imam. Ovom ovdje olovkom zapisujem, oboje."

"Reci mu, nek se Scotty spoji na moj signal i odmah me teleportira."

"Kakva blezgarija! Čak ni sad se ne možeš ostaviti te glupe igre."

"Bivi. Hitno je. **Teleportiraj me.**"

Chekov je sve prekinuo i odvezao se. Otišao je kemijskim čišćenjem prema uputstvima; obišao je izokola dvaput, preskočio crvena svjetla, namjerno pogrešno skrenuo, zaustavio se i okrenuo, izveo što je više mogao desnih skretanja da vidi slijedi li ga tko preko tijeka prometa, i, na autoputu, imitirao Zuluove tehnike. Kad je bio siguran da je čist koliko je moguće, krenuo je prema mjestu

sastanka. "Ukloni se, Lene Deightone," pomislio je, "i javi Le Carreu."

Skrenuo je s autoputa i zaustavio se na odmorištu.

Jedan je čovjek izašao iz šume, djelujući svježe okupan i elegantno odjeven, plahog osmijeha na licu. Bio je to Zulu.

Chekov je iskočio iz auta i zagrlio prijatelja, ljubeći ga u oba obraza. Zuluova ga je čekinja brada bola po usnama. "Očekivao sam da nećeš imati ruku, ili da ćeš krvariti od metka, ili bar kakvu šljivu na oku", rekao je.

"A evo tebe obučenog za kazalište, manjka ti samo plašt za operu i štap."

"Misija obavljena", rekao je Zulu, tapšući se po džepu na prsima. "Sve je prisutno i točno."

"Kakav je onda bio onaj **bakvaas** o 'stanju crveno'?"

"Najgora moguća varijanta", rekao je Zulu, "ne ostvari se svaki put."

U autu, Chekov je preletio imena, mjesta, datume u Zuluovoj smeđoj omotnici. Informacije su bile bolje nego što je itko očekivao. S ovog bezimenog odmorišta u Midlandsu svjetlo je obasjavalo izvjesna udaljena sela i zabite gradske uličice na Punjabu. Doći će racija, i, bar za neke velike budže, neće više biti sjena za skrivanje.

Ispustio je sitan, zadivljen zvižduk.

Zulu je na suvozačevu sjedištu nagnuo glavu. "Bolje sad kreni", rekao je. "Ne izazivaj sudbinu."

Vozili su prema jugu kroz Meduzemlju.

Nedugo nakon što su sišli s autoputa, Zulu je rekao:

"Usput, dajem ostavku."

Chekov je zaustavio auto. Dva tornja stadiona Wembley vidjela su se kroz razmak između kuća slijeva.

"Što je sad ovo? Jesu li tebi ti ekstremisti uspjeli okrenuti glavu ili što?"

"Chekove, **ji**, ne budi glup. Kome trebaju ekstremisti kad se ubija u Delhiju? Stotine, možda tisuće. Muške Sikhe skalpiraju i žive spaljuju pred njihovim obiteljima.

I male dječake."

"Znamo."

"Onda, **ji**, znamo i tko stoji iza toga."

"Nema ni trunke dokaza", ponovio je Chekov službeni stav.

"Ima očevidaca i fotografija", rekao je Zulu. "To se zna."

"Ima ih koji misle", rekao je Chekov polako, "da Sikhi nakon Indire zaslužuju što su dobili."

Zulu se ukrutio.

"Ti znaš kako ja zbilja mislim, nadam se", rekao je Chekov. "Zulu, za Boga miloga, daj. Znamo se cijeli vražji život."

"Nijedan član Kongresne stranke nije optužen", rekao je Zulu. "Usprkos svim dokazima o suučesništvu. Stoga, dajem ostavku. I ti bi trebao otići."

"Ako si postao toliki prokleti radikal," zavapio je Chekov, "zašto uopće daješ te liste? Zašto samo do polovice vražjeg prasca?"

"Ja sam *wallah* od osiguranja", rekao je Zulu, otvarajući vrata automobila. "Teroristi svih vrsta su mi neprijatelji. Ali očito ne, u izvjesnim okolnostima, i tvoji."

"Zulu, ulazi, dovraga", viknuo je Chekov. "Nije te briga za karijeru? Imaš ženu i četvoro dječurlije na brizi."

Što je s tvojim kompićima? Okrenut ćeš mi leda?"

No Zulu je već bio predaleko.

Chekov i Zulu nikada se više nisu sreli. Zulu se nastanio u Bombayu i s povećanjem potražnje za privatnim zaštitarima u tom brzorastućem mjestu punom gotovine, njegove su tvrtke **Zulu štit** i **Zulu koplje** napredovale i jačale.

Imao je još troje djece, sve same dječake, i do dana je današnjeg u sretnom braku.

Što se Chekova tiče, nikada se nije oženio. Usprkos ovom navodnom hendikepu, međutim, uspio je u pozivu kojega je odabrao. Njegov se brzi uspon nastavio. No jednog je dana u svibnju 1991. bio, slučajno, član izaslanstva koje je pratilo g. Rajiva Gandhija u južnoindijsko selo Sriperumbudur, gdje je Rajiv trebao govoriti na predizbornom skupu. Osiguranje je bilo labavo, i to namjerno. Za prethodnih su izbora, smatrao je Rajivji, zahtjevi Osiguranja postavili nepristupačan zid između njega i biračkog tijela. U ovoj se prigodi, odredio je, glasačima mora dozvoliti da osjete bliskost.

Nakon govora, Rajivova je skupina sišla s pozornice.

Chekov, koji je bio tek par koraka iza Rajiva, vidio je nisku Tamilku kako istupa, smiješeći se. Rukovala se s Rajivom i nije mu pustila

ruku. Chekov je shvatio zbog čega se smiješi, i spoznaja je bila toliko moćna da je zaustavila vrijeme samo.

Kako je vrijeme stalo, Chekov je mogao za sebe uočiti mnogo toga. "Ovi tamilski revolucionari nisu se vratili iz Engleske", uočio je. "Tako, napokon, naučili smo proizvoditi ta dobra kod kuće, pa nam više ne treba uvoz.

Puf ode ta stara tema za čavrljanje; kako bi se reklo." I, manje hladno: "Tragedija nije u onome kako se umire", pomislio je. "Ona je u tome kako se živjelo."

Prizor oko njega nestao je, rastopivši se u mrlji svjetla, te ga je zamijenio zapovjedni most Zvezdanog broda **En-**

terprise. Svi glavni likovi bili su na pripadajućim mjestima.

Zulu je sprijeđa sjedio pored Chekova.

"Štitovi više nisu u pogonu", govorio je Zulu. Na glavnome ekranu, vidjeli su klingonsku Pticu grabljivicu kako postaje vidljiva, spremajući se za napad.

"Jedan izravan pogodak i gotovi smo", za vapio je dr.

McCoy. "Za Boga miloga, Jime, vodi nas odavde!"

"Nelogično", rekao je Prvi časnik Spock. "Istrošenost dilitijskih kristala u našem pogonu znači da je prodorna brzina nedostupna. Samo na impulsnom pogonu, naš bi pokušaj bijega od Ptice grabljivice bio neizvediv. Jedinu nam je logični postupak bezuvjetna predaja."

"Predati se jednom Klingoncu!" viknuo je McCoy.

"Kvragu, ti hladnokrvna, šiljatouha brojalice, kao da ne znaš što oni rade sa zarobljenicima!"

"Fazerski spremnici potpuno istrošeni", rekao je Zulu.

"Sposobnost napada nikakva."

"Da se pokušam javiti klingonskome kapetanu, gospodine?" zanimao se Chekov. "Mogli bi pucati svaki čas."

"Hvala vam, g. Chekov", rekao je Kapetan Kirk.

"Nažalost, to neće biti potrebno. U ovom nam slučaju valja odigrati najgoru moguću varijantu. Zadržite položaj.

Na istom kursu."

"Ptica grabljivica je pucala, gospodine", rekao je Zulu.

Chekov je primio Zulu za ruku i stisnuo je čvrsto, pobjednički, dok su im se primicale brze kugle smrtonosne svjetlosti.

UDVORNIK

I

Sigurno-Mary bila je najmanja žena koju je ikad susreo Smiješani, podvornik na porti, izuzev patuljaka; sićušna šezdesetogodišnja Indijka osijedjele kose svezane na zatiljku u urednu pundžu, koja je sprijeda zadizala svoj bijeli sari s crvenim porubom dok se upinjala uspeti uz prednje stubište stambenog bloka kao da su to Alpe. "Ne", glasno je rekao, mršteći čelo. Koji bi planinski masiv bio pravi. Ah, dobro je, tako se zove. "Gati", rekao je ponosno. Riječ iz školarskog atlasa pred mnogo godina, kad se Indija doimala dalekom poput vrtova Raja. (Danas se Raj činio još daljim, ali Indija, i Pakao, dobrobrano su se primakli.) "Zapadni Gati, Istočni Gati, a sad i Kensingtonski Gati", rekao je, smijuljeći se. "Planine."

Zaustavila se pred njim u hrastom obloženom predvorju. "Ali **gati** u Indiji znači i stube", rekla je. "Da da sigurno. Recimo u hinduskom svetom gradu Varanasiju, gdje Brahmani sjede i uzimaju novac od hodočasnika zove se **Dasashwamedhghat**. Širokoširoko stubište dolje do rijeke Ganga. O, skroz sigurno! Kao i **Manikarnika-**

ghat. Kuvuju vatru iz kuće s tigrom koji skače s krova da sigurno, tigar kip, obojen Tehnikolorom, što si vi mislite? - i nose je u kutiji kako bi zavalili tijela svojih najmilijih. Lomače su im od sandalovine. Fotografirati se ne smije; ne, sigurno ne."

Počeo ju je zvati Sigurno-Mary zato što nikada nije govorila jednostavno 'da' ili 'ne'; uvijek to **O da sigurno** ili

ne sigurno ne. U zbunjajućim okolnostima koje su prevladavale otkako ga je iznevjerio mozak, u koji se najviše uzdao, teško je još mogao biti siguran u bilo što; stoga je zapanjen njezinim samopouzdanjem prvo postao nostalgičan, zatim zavidan, zatim očaran. A očaranost je bila jedna tako dugo zaboravljena stvar da je, kad mu se želudac počeo stezati, dugo mislio da se jamačno radi o kineskim valjušcima koje je donio kući iz zalogajnice na ulici High.

Engleski je bio težak Sigurno-Mary, i to je dijelom privuklo oštećenog starog Smiješanog. Glas **p** bilo joj je poseban problem, i često se pretvarao u **v** ili **u**; kad je kročila predvorjem s košarom na kotačima, rekla bi "Idem kuvovati", a kad bi joj, po povratku, ponudio pomoć pri podizanju košare uz prednje gate, odgovorila bi "Lijeva hvala". Dok ju je dizalo uzdizalo, doviknula bi mu kroz rešetke: "Oe,

udvornik! Hvala ti, udvornik. O, da, sigurno." (Na hindiju i konkaniju, s druge strane, svako **p** bilo joj je na svome mjestu.)

Tako: zahvaljujući njezinim neočekivanim, na neki način trbobolnim čarima, nije više bio podvornik, već udvornik. "Udvornik", ponovio je zrcalu kad je otišla. Dah mu je iscrtao kopneću sličicu riječi na staklu. "Udvornik udvornik udivljen." U redu. Zvali su ga kojekako, nije mu smetalo. Ali ovo ime, ovaj udvornik, to će se truditi biti.

%

Već godinama namjeravam zapisati priču o Sigurno-Mary, našoj **ayah**, ženi koja je koliko i moja majka odgojila moje sestre i mene, i o njezinoj velikoj pustolovini sa svojim 'udvornikom' u Londonu, gdje smo svi živjeli neko vrijeme početkom šezdesetih u zgradi zvanoj Waverley House; ali kako mi svaki put nešto iskrсне nikako nisam stizao.

Zatim sam nedavno dobio vijesti od Sigurno-Mary nakon podulje tišine. Pisala mi je kako joj je devedeset jedna godina, imala je ozbiljnu operaciju, i bih li joj ljubazno poslao nešto novaca, jer sa stidom priznaje da joj nećakinja, s kojom sada živi u bombayskoj četvrti Kurla, ima sasvim prazne džepove.

Poslao sam novac, i uskoro potom dobio ugodno pismo od nećakinje, Stelle, napisano istom rukom kao i pismo koje je poslala 'Aya' - kako smo uvijek zvali Mary, palindromski ispuštajući **h**. Aya je bila tako dirnuta, pisala je nećakinja, što sam je se sjetio nakon svih tih godina.

"Cijeloga života slušam priče o svima vama", nastavljalo je pismo, "i pomalo mi dodete kao vlastita obitelj.

Možda se sjećate moje majke, Maryne sestre. Nažalost, preminula je. Sada ja pišem pisma za Mary. Svi vam želimo sve najbolje."

Ova poruka od prisne neznanke zatekla me u prinudnom izgnanstvu iz voljene rodne zemlje i dirnula me, pobuđujući stvari koje su bile duboko zakopane. Naravno da me također postidila što sam tako malo tijekom godina napravio za Mary. Što god bio razlog, postalo mi je važnije no ikad zapisati priču koju sam tako dugo nosio nenapisanu, priču o Ayi i dobrom čovjeku kojega je preimenovala - s nenamjernim no proročkim prizvukom romance - u 'udvornik'. Sada vidim da priča nije samo njihova, već i naša, moja.

Zapravo se preživao Mecir: to se trebalo izgovarati Miširš jer se pisalo s nevidljivim prijedlasima u nekom jeziku Željezne zavjese u kojem su prijedlasi morali biti nevidljivi, kako je svečano rekla moja sestra Durre, da ih neki špijun ne bi vidio ili izbrisao ili tako nešto. Ime mu je također počinjalo s m ali bilo je tako puno onih komunističkih suglasnika, kako smo ih zvali, svih onih **z i c i w** zazidanih skupa bez samoglasnika uz koje bi odahnuli, da ga nikada nisam čak ni pokušao naučiti.

Isprva smo mu mislili dati nadimak prema zločestom malom liku iz stripova, G. Mxyztlku iz Pete dimenzije, koji je pomalo sličio Lovcu Milivoju i znao gadno zagorčati život Supermanu sve dok ga stari Supač ne bi na prijevaru natjerao da izgovori ime unatrag, Klptzyxm, nakon čega bi nestao u Petoj dimenziji; no kako nismo bili baš sigurni kako se izgovara Mxyztlk (da ne spominjem Klptzyxm) odustali smo od te zamisli. "Zvat ćemo te jednostavno Smiješani", rekao sam mu na kraju, da si olakšam život. "Gošpon Šmiješani Miširš." Tada sam imao petnaest godina i kiptio od nejebice, što je značilo da takve stvari mogu govoriti ljudima ravno u lice, čak i onima manje tolerantnim od g. Mecira s moždanim udarom.

Najživlje se sjećam njegovih ružičastih gumenih rukavica za pranje, koje kao da nikad nije skidao, barem dok nije posjetio Sigurno-Mary . . . Uglavnom, kad sam ga uvrijedio, dok su se moje sestre Durré i Muneza kikitale u dizalu, Mecir se samo osmjehnuo šupljim dobrodušnim osmijehom, kimnuo: "Zovi me kako ti se sviđa, okej", i vratio mazanju i laštenju mjedenine. Nije imalo smisla zadirkivati ga ako je mislio biti takav, pa sam ušao u dizalo gdje smo sve do četvrtoga kata pjevali ***I Can't***

Stop Loving You punim glasom imitirajući Raya Charlesa, što je bilo prilično grozno. No nosili smo tamne naočale, pa nije bilo bitno.

Bilo je ljeto 1962., i škola je završila. Moja najmlađa sestra Scheherazade imala je tek godinu dana. Durre je bila četrnaestogodišnjakinja s frizurom u obliku košnice; Muneza je imala deset godina, i već je bila pozamašna.

Nas troje - ili barem Durre i ja, dok se Muneza očajnički i bezuspješno trudila pristupiti našoj klapi - stajali bismo nad Scheherazadinim krevetićem i pjevali joj. "Nema bebačkih pjesmica", odredila je Durre, pa ih tako nije bilo, jer, makar je bila godinu dana

mlada od mene, bila je rođeni vođa. Uspavanke za bebu Scheherazade bile su naše obrade novijih hitova Chubbyja Checkera, Neila Sedake, Elvisa i Pata Boonea.

Why don't you come home, Speedy Gonzales? zavijali smo slatko i neusuglašeno: ali što je najvažnije, i najživlje, saginjali bismo se, osvrtni i čupali joj bale vate. Bili bismo se cijeli dan saginjali, osvrtni i krali te bale, da se Maharadža B— iz stana ispod našeg nije požalio, pa nas je Aya Mary došla moliti da se smirimo.

"Gledajte, evo Jambal-Aye koja se zatreskala u Smiješanoga", uzviknula je Dürre, a Mary se zarumenila doista golemim rumenilom. Tako da smo prirodno prešli na brzo ***oh dušo oh dušice***; kelj i zelje, koje veselje. Ali na to je beba počela urlati, moj se otac pojavio bikovski spuštene glave i zadimljenih ušiju, pa smo se ulovili za sve hamajlije koje su nam bile pri ruci.

Bio sam otprilike godinu dana u internatu u Engleskoj kad je Abba odlučio dovesti obitelj ovamo. Kao i sve svoje odluke, ni ovu nije niti objasnio niti raspravio ni sa kim, čak ni s mojom majkom. Kad su stigli, iznajmio je dva susjedna stana u ofucanoj stambenoj zgradi u Bayswateru zvanoj Graham Court, koja je pritajeno vrebala u bezimenoj ulici skutrenoj uz rub kina ABC

Queensway u smjeru Porchester Bathsa. Odredio je jedan stan za sebe i stavio moju majku, tri sestre i Ayu u drugi; također, tijekom školskih praznika, i mene. Engleska, u kojoj se do pića lako dolazilo, slabo je pomogla ***bon-***

homie mog oca, pa je na neki način bilo olakšanje imati zasebni stan.

Noću bi redovito ispraznio cijeli Johnnie Walker Red Label i sifon sode. Majka se nije usuđivala otići prijeko

"do njega" navečer. Govorila je: "Krevelji mi se."

Aya Mary odnosila bi Abbi večeru i odgovarala na njegove pozive (ako mu je trebalo što, nazvao bi nas telefonom i tražio). Nisam siguran zašto je Mary bila pošteđena njegovih pijanih ispada. Rekla je da je stvar u tome što je devet godina starija od njega, pa mu može kazati da pokaže dužno poštovanje.

Nakon par mjeseci, međutim, moj je otac iznajmio stan sa tri spavaće sobe na četvrtom katu u otmjenoj četvrti.

Ovo je bila Waverley House na Kensington Courtu, W8.

Među drugim stanarima bili su ne jedan već dva indijska maharadže, sportski nastrojani knez P— kao i stari B— koji je već spomenut. Sad smo bili zgurani zajedno, roditelji i beba Šekretzadak (kako su je bratac i sestrice od milja počeli zvati) u glavnoj spavaćoj, nas troje u daleko manjoj sobi, a Mary, nerado priznajem, na slamnatoj prostirci položenoj na tapison u predvorju. Treća spavaća soba postala je ured moga oca, odakle je telefonirao i gdje je držao svoju *Encyclopaediju Britannien*, svoje *Reader's Digeste*, te (pod ključem) ormarić s televizorom. Onamo smo ulazili na vlastiti rizik. Tamo je obitavao Minotaur.

Jednog se jutra dao nagovoriti da skoči do ljekarne na uglu i donese neke potrepštine za bebu. Kad se vratio, na licu mu je bio izraz povrijeđena učenika kakvog nikada prije nisam vidio, a ruku je držao stisnutu uz obraz.

"Udarila me", rekao je tugaljivo.

"*Haï! Allah tobahl* Dušo!" ciknula je moja majka, uzrujavajući se. "Koja te udarila? Jesi li ranjen? Pokaži mi, daj da vidim."

"Ništa nisam napravio", rekao je, stojeći nasred predvorja s vrećicom iz apoteke u drugoj ruci i lica ružičastog poput Mecirovih gumenih rukavica. "Samo sam otišao s tvojim popisom. Djevojka je djelovala vrlo uslužno.

Tražio sam mješavinu za bebe, Johnson's puder, gel za desni, i sve mi je donijela. Zatim sam je pitao kakve dojke ima, i ošamarila me."

Majka se užasnula. "Samo zbog toga?" A Sigurno-Mary ju je podržala. "Kakve su to gluvosti?" željela je znati. "Bila sam i ja kod ljekarnika, i tamo imaju vuno dojki, razne veličine, sve se vide."

Durre i Muneza nisu se mogle suzdržati. Valjale su se po podu, cerekajući se i ritajući nogama po zraku.

"Da ste ovog časa obje bile kuš", naredila je moja majka. "Nekakva je luđakinja udarila vašeg oca. Što je tu smiješno?"

"Ne mogu vjerovati", došla je do riječi Durre. "Ti si zbilja došao toj curi i rekao joj", ovdje se ponovno raspala, pocupkujući i držeći se za trbuh, "***kakve dojke imate?***"

Moj je otac stao kiptjeti, razrumenjen. Durre se obuzdala. "Ali Abba," rekla je, napokon, "ovdje to zovu dude."

Sad su ruke moje majke i Mary poletjele prema njihovim ustima, a čak je i moj otac izgledao šokiran.

"Kakve li bestidnosti!" rekla je moja majka. "Ista riječ kao za ono što ti je na prsima?" Promijenila je boju, i isplazila jezik od sramote.

"Ti Englezi", uzdahnula je Sigurno-Mary. "Zar nisu najgori? Sigurnoda; jesu."

Sjećam se te priče s užitkom, jer sam tada jedini puta vidio svoga oca tako smetenog, a incident je prešao u legendu i djevojka u ljekarni zauzela status predmeta našeg velikog obožavanja. (Durre i ja otišli smo tamo samo da je pogledamo - bila je neugledna, niska djevojka od svojih sedamnaest godina, s velikim nezaobilaznim grudima - ali uhvatila nas je kako se došaptavamo i ošinula nas tako svirepim pogledom da smo pobjegli.) A također i stoga što sam u sveopćem urnebesu uspio prikriti sramotnu istinu da bih i ja, koji sam u Engleskoj bio tako dugo, bio napravio istu pogrešku na Abbinome mjestu.

Nisu samo Sigurno-Mary i moji roditelji imali problema s engleskim jezikom. Moji su se školski kolege kikotali kad bih na svoj bombayski način rekao 'uzdignut' za odgoj (kao primjerice 'gdje si uzdignut?') i 'troje' za triput i 'frtalj tanjur' za tanjurić i 'makaroni' za tjesteninu općenito. Što se tiče učenja razlika između dojki i duda, stvarno nisam imao uopće nikakvih prigoda za širenje svog rječnika na tom području.

Zato sam bio malo ljubomoran na Sigurno-Mary kad ju je Smiješani došao posjetiti. Pozvonio nam je, drhtureći cijelim tijelom od pokornosti u starome odijelu koje mu je postalo prekomotno, hlača čvrsto stegnutih pojasom; skinuo je gumene rukavice i u ruci nosio ruže. Moj je otac otvorio vrata i pogledao ga za sparušiti se. Kako je bio snob, Abba je bio nezadovoljan što u stanu nije bilo posebnog ulaza za poslugu, pa se čak i podvornika moralo smatrati dijelom vlastitog kozmosa.

"Mary", uspio je Smiješani, oblizujući se i zagladujući kuštravu sijedu kosu. "Ja, da vidi gđica Mary, dode sam."

"Čekaj", rekao je Abba, i zalupio mu vrata pred nosom.

Sigurno-Mary otad je provodila sva svoja slobodna poslijepodneva sa starim Smiješanim, makar taj prvi čvenk nije posve uspio. Odveo ju je 'gore do Zapadnog' pokazati joj turistički London kojeg nikad nije vidjela, no na vrhu pokretnih stepenica na Piccadilly Circusu, dok je Mecir bolno izgovarao riječi na plakatima koje nije mogla

pročitati - **Unzip a banana**, te **Idris when I's dri** - sari joj je zapeo u ralje stroja, te kako su stube stale vući opravu ona se stala odmatati. Bila je prisiljena vrtjeti se ukруг poput zvrka, i vrištala je iz sveg glasa: "O BAAP! BAAPU-RE! BAAP-RE-BAAP-RE-BAAP!" Upravo ju je Smiješani spasio stišćući dugme za slučaj opasnosti prije nego se sari posve odmotao i izložio je u podsuknji pogledu cijelog svijeta.

"O, udvornik!" zaplakala mu je na ramenu. "O, nema više vukretnog zubišta, udvornik, nikad više, sigurno ne!"

Moje su vlastite romantične žudnje bile usmjerene prema Durreinoj najboljoj prijateljici, mladoj Poljakinji imenom Rozalia, koja je preko praznika radila u Faimanovom dućanu na ulici Oxford. Udvarao sam joj se patetično čitave praznike i, s prekidima, naredne dvije godine. Koji put bi mi dala ručati s njom i kupiti joj colu i sendvič, a jednom je došla stajati sa mnom na terasama White Hart Lanea i gledati prvu utakmicu koju je Jimmy Greaves igrao za Spurse. "Naprijed bijijeli", oboje smo poslušno navijali. "Naprijed **bijelilijlani.**" Potom me pozvala u stražnju sobu kod Faimana, gdje sam dobio dva poljupca i dozvolu da joj dodirnem grudi, ali na tome se sve završilo.

A onda je tu bila i **moja recimo** sestrična Chandni, kojoj se tetka udala za mog ujaka, ali su se kasnije razveli.

Chandni je bila osamnaest mjeseci starija od mene, i tako seksi da ti dode zlo. Učila je klasični indijski ples, Odissi kao i Natyam, ali u predasima se oblačila u uski crni jeans i pripijeni džemper s polo ovratnikom i vodila me, tu i tamo, visiti u Bunjie, gdje je znala uglavnom svo folkersko društvo koje je tamo zalazilo, i gdje se odazivala na ime Mjesečina, što **chandni** i znači. S folkicima bih palio cigaretu na čik prethodne i poslije odlazio u toalet povraćati.

Zbog Chandni se gubio razum. Bila je tinejdžerski san, Mjesečeva rijeka spuštена na Zemlju poput božice Gange, ulickana u gipko crnilo. No ja sam za nju bio samo mladi zeleni bratić prema kojem je bila pristojna jer se još nije naučio snalaziti.

She-Erry, won't you come out tonight? jodlali su The Four Seasons. Točno sam znao kako im je. **Come, come, come out toniyiyigt.** A kad si već tu, **love me do.**

6

Išli su se šetati u Kensington Gardens. "Pan", rekao je Smiješani, pokazujući kip. "Zgubljen dječak. Nikad odras'o." Išli su u Barkers i

Pontings i Derry & Toms i birali namještaj i zavjese za izmišljene domove. Krstarili su supermarketima i probirali sitne delikatese za jelo. U

Mecirovom skućenom predvorju pijuckali su 'čaj od čimpanze', kako su ga zvali, i tostirali pogačice pred električnom pećicom.

Zahvaljujući Smiješanome, Mary je napokon mogla gledati televiziju. Najdraže su joj bile dječje emisije, posebno

Kamenko i Kremenko. Jednom je, kikoćući se svojoj smjelosti, Mary povjerala Smiješanome da ju Fred i Wilma podsjećaju na Sahiba i Begum Sahibu odozgo; na što je udvornik, jednako odvažno, upro prst prvo u Sigurno-Mary a zatim u sebe, razvukao obraze u širok šupljikavi osmijeh i rekao: "Kremenko."

Kasnije, na vijestima, neki je Englez s lisičjim licem, brčićima i ludim pogledom deklamirao upozorenja protiv imigranata, pa je Sigurno-Mary zaprijetila rukom prijamniku: "Khalipili bom marta", prigovorila je, i zatim prevela svome domaćinu: "Za ništa on više više. Loš život! Ugasi."

Često su ih prekidali Maharadže B— i P—, koji su silazili u prizemlje pobjeći od svojih supruga i zvati druge žene iz govornice u podvornikovoj sobi.

"O, mala, zaboravi tog tipa", govorio je sportski knez P—, koji je izgleda provodio cijele dane u bijeloj odjeći za tenis, i kojem se gojazni zlatni Rolex gotovo gubio u gustim dlakama na ruci. "Bit će ti bolje sa mnom nego s njim, mala; udi u moj svijet."

Maharadža B— bio je stariji, ružniji, konkretniji. "Da, donesite sve potrepštine. Rezervacija je na ime g. Douglasa Homea. Od šest četrdeset pet do sedam i petnaest.

Imate otisnuti cjenik? Molit ću. Također i ravnalo od pola metra, mora biti drveno. Ukrašenu pregačicu, uz to."

Ovo se zadržalo u mojim uspomenu na Waverley House, ova uskiptjela masa loših brakova, cuge, ženskara i izjalovljene mladenačke pohote; Maharadža od P— kako svake noći hrli u svijet londonskih kasina, u crvenome sportskom autu opremljenom plavušama, i Maharadža od B— kako se iskrada prema ulici Kensington High noseći tamne naočale po mraku, i kaput s podignutim ovratnikom makar je sredina ljeta; a u srcu našeg malog

svemira bili su Sigurno-Mary i njezin udvornik, koji piju čaj od čimpanze i pred televizorom pjevaju državnu himnu Bedrocka.

No oni u stvari uopće nisu bili nalik Barneyju i Betty Kremenko. Bili su formalni, pristojni. Bili su . . . udvorni.

On se njoj udvarao, a ona je, poput smjerne, urešene početnice s lepezom, naginjala glavu, i primala njegove komplimente.

Proveo sam jedan vikend u prvom ispitnom roku 1963. u mjestu Beccles u Suffolku kod feldmaršala Sir Charlesa Lutvidge-Dodgsona, starog indijskog vuka i obiteljskog prijatelja koji se založio oko moje molbe za britansko državljanstvo. 'Dodo', kako su ga zvali, pozvao me samog, kazavši da me želi bolje upoznati.

Bio je gromada od čovjeka kojemu je koža počela prelabavo visjeti na licu, div nastanjen u sićušnoj kolibi sa slamnatim krovom po kojoj se uvijek udarao glavom.

Nije ni čudo da je tu i tamo znao biti razdražljiv; bio je u paklu, poput Gullivera zatočenog u liliputskom ružičnjaku s vratašcima za krocket, crkvenim zvonima, fotografijama u sepiji i starim bojnim trubljama.

Vikend je bio neugodan i prožet ispadima sve dok me Dodo nije upitao igrati li šah. Pomalo opčinjen prilikom za igranje s jednim feldmaršalom, kimnuo sam; i devedeset minuta kasnije, na vlastito čudo, dobio partiju.

Otišao sam u kuhinju, pomalo se šepureći, kaneći se malo hvaliti dugogodišnjoj kućepaziteljiti staroga vojnika, gospodi Liddell. No čim sam ušao rekla je: "Nemoj mi reći. Nisi ga valjda pobijedio?"

"Jesam", rekao sam, hineći ravnodušnost. "Kad smo već kod toga, da, jesam."

"Ajme", rekla je gđa Liddell. "Sad ćemo vidjeti vruga."

Vrati se unutra i traži ga još jednu partiju, i ovaj se put pobrini da izgubiš."

Napravio sam kako mi je rekla, ali nikad više nisam bio pozvan u Beccles.

Ipak, Dodov mi je poraz pružio novo samopouzdanje za šahovskom pločom, tako da kad sam se vratio u Waverley House položivši uvjete, i smjesta od Smiješanoga dobio poziv na partiju (Mary mu je prepričala moju pobjedu u Bici za Beccles s velikim ponosom i ponešto pretjerivanja), rekao sam: "Svakako, nema problema."

Koliko mi vremena može trebati da rasturim starog pacera, uostalom?

Uslijedio je kraljevski masakr. Smiješani ne samo da me pobijedio; pojeo me za doručak, bez naprezanja. Nisam mogao vjerovati - promišljeno otvaranje, lakoća njegove kombinatorike, silovitost napada, moje neshvatljivo skučene, pridavljene pozicije - i tražio sam novu igru.

Ovog me puta zatukao još zdušnije. Sjedio sam na koncu slomljen, na rubu suza. ***Big girls don't cry***, podsjetio sam se, ali pjesma mi se nastavila vrtjeti po glavi: ***That's just an***

alibi.

"Tko ste vi?" zahtijevao sam znati, dok mi je poniženje tištalo svaki slog. "Prerušeni vrag?"

Smiješani mi se nasmijao svojim širokim, bedastim osmijehom. "Velemajstor", rekao je. "Davno ima. Prije glave."

"Vi ste velemajstor", ponovio sam, još u šoku. Onda sam se u hipu užasnuto sjetio da sam vidio ime Mecir u knjigama o klasičnim partijama. "Nimzo-Indijska", rekao sam naglas. Ozario se i žustro kimnuo.

"Taj Mecir?" pitao sam čudeći se.

"Taj", rekao je. Slina mu je kapala iz kuta otromboljenih staračkih ustiju. Ovaj propali starac bio je u literaturi. Bio je u literaturi. A čak i nakon što mu se mozak okremenio mogao je mnome pomesti pod.

"Sad igray gospoda", iscerio se. Nisam shvatio.

"Gospoda Mary", rekao je. "Da da sigurno."

Ona je posluživala čaj, čekajući moj odgovor. "Aya, ti ne znaš igrati", rekao sam, u čudu.

"Učim, baba", rekla je. "Što je, na? Samo artiju."

Pa me i ona potukla do besvijesti, i to s crnim figurama. Nije mi to bio najljepši dan u životu.

Iz knjige ioo najpoučnijih partija šaha Roberta Reshevskog, 1961.:

M. Mecir - M. Najdorf

Dallas 1950., Nimzoindijska obrana

Napad taktičara predstavlja probleme pri organizaciji obrane - a napad stratega još i veće. Tamo gdje su taktičareve prijetnje bjelodane, strateg zbunjuje ostavljanjem stvari u neizvjesnosti. On se prijeti zaprijetiti!

Uzmimo ovu partiju kao primjer: Mecir dovodi skakača na D6 kako bi zauzeo sredinu ploče. Zatim pomiče pijuna za dva polja na jednome krilu kako bi zaokupio svog protivnika na kraljičinoj strani. Na koncu uskomeša položaj na kraljevoj strani. Što da radi siroti zbunjeni protivnik? Kako će obraniti sve odjednom? Kamo će udarac pasti?

Gledajte kako Mecir prikiva Najdorfa prebacivanjem napada s jedne na drugu stranu!

Šah je postao njihov privatni jezik. Stari Smiješani, koliko god slab na riječima, zadržao je, na šahovskoj ploči, većinu izražajnosti i

suptilnosti koje su mu nestale iz govora. Kako je vještina Sigurno-Mary rasla - a učila je zaprepašćujućom brzinom, mislio sam ogorčeno, za jednu osobu koja ne zna ni pisati ni čitati ni izgovoriti slovo p - tako je bolje razumjela, i bolje odgovarala duhu zgromljenoga maestra s kojim je tako neočekivano skovala vezu.

Podučavao ju je s velikim strpljenjem, više primjerom no riječju, ponavljajući otvaranja i kombinacije i tehnike završnica još jednom i još jednom sve dok nije počela uviđati njihov smisao. Kada su igrali, davao joj je koju figuru prednosti, govorio joj najbolje poteze i pokazivao njihove posljedice, uvodeći je, korak po korak, u bezgranične mogućnosti igre.

Takvo je bilo njihovo udvaranje. "To ti je kao vustolovina, baba", jednom mi je pokušala objasniti Mary. "Kao da s njim idem u njegovu zemlju, znaš? Kako li je samo tamo, baapre\ Krasno i ovasno i smiješno i jako zakučasto. Meni je to velikoveliko otkriće. Što da ti kažem? Vadam na igru. Čudo jedno."

Tada mi je postalo jasno koliko daleko su njih dvoje otišli. Sigurno-Mary nikad se nije udala, i jasno je dala do znanja starom Smiješanom da je u njezinim godinama prekasno započinjati sve te majmunarije. Udvornik je bio udovac, i imao odraslu djecu negdje, odavno izgubljenu iza sve viših zidova Istočne Europe. No u šahovskoj su igri našli oblik flerta, beskonačnog obnavljanja koje je isključivalo mogućnost dosade, zemlju udvornih čuda za ostarjela srca.

Što bi Dodo rekao na sve to? Bez sumnje bi ga sablaznilo vidjeti šah, baš šah od svih igara, veliki formalizirani rat, preobražen u vještinu ljubavi.

Što se tiče mene: porazi od Sigurno-Mary i njezina udvornika bili su uvod u daljnja poniženja. Durre i Muneza dobile su mumps, pa sam ga tako, na koncu, usprkos majčinih naporima da nas razdvoji, dobio i ja. Ležao sam prestravljen u krevetu dok me liječnik upozoravao da ne ustajem i ne krećem se ako ikako mogu. "Ako to budeš radio", rekao je, "neće te roditelji morati kažnjavati. Kaznit ćeš samoga sebe sasvim dovoljno."

Proveo sam narednih par tjedana dan i noć mučen predodžbama groteskno nabreklih testisa i kasnijeg života mlohavog impotentnosti - dokrajčen prije nego sam i počeo, to nije fer! - koje su itekako

pogoršale moje sestre svojim brzim oporavkom i neprekidnim podbadaњem.

No na kraju sam imao sreće; bolest se nije proširila prema dubokom Jugu. "Pomisli samo kako će se radovati tvoja sto i jedna djevojka, bbai", kežila se Durre, koja je znala sve o mojim uzastopnim neuspjesima u pogledu Rozalije i Chandni.

Na radiju, ljudi su stalno pjevali o radostima života šesnaestogodišnjaka. Pitao sam se gdje su, svi ti dečki i cure mojih godina koji se provode kao nikad u životu. Možda se voze Amerikom u Studebakerovim karavanima? Sigurno nisu bili u mom kvartu. London, W8 bio je postojbina Sama Cookea toga ljeta. Another Saturday night.

. . . Možda na prvom mjestu i jest bila balada za čupavce, ali ja sam ronio sa samotnim Samom po dubokom dnu ljestvica, kako bih samo htio imati nekog, itd., i općenito se osjećao prilično prokleta grozno.

"Baba, dodi brzo."

Noć je bila poodmakla kad me Aya Mary protresla i probudila. Nakon puno užurbanog siktanja, uspjela me izvući od sna i odvući, u pidžami i zijevanju, niz hodnik.

Na odmorištu pred našim stanom bio je udvornik Smiješani, skutren uza zid, i plakao. Imao je šljivu na oku i nešto skorene krvi na ustima.

"Što je bilo?" pitao sam Mary, šokiran.

"Ljudi", zajaukao je Smiješani. "Prijete. Tuku."

Bio je u svojoj portirnici ranije te večeri kad mu je upao sportski Maharadža od P— i rekao: "Ako me itko bude tražio, okej, nekakvi opaki tipovi i tako nešto, okej, nema me, okej? O ti čaj. Ne daj im da odu gore, okej? Velika napojnica, okej?"

Nedugo potom, stari Maharadža od B— također je stigao u Mecirovo predvorje, djelujući uzrujano.

"Suno, slušaj", rekao je Maharadža od B—. "Ne znaš gdje sam, samajh liya? Shvaćaš? Neke niske osobe možda će se raspitivati. Ne znaš. Izvan zemlje sam, achha? Na dugačkom putu po inozemstvu. Radi svoj posao, podvorniče. Bogata naknada."

Kasno noću dva su se opaka tipa odista pojavila. Činilo se da dlakavi knez P— ima kockarskih dugova. "V.mi", nacerio se Smiješani što je slade mogao. Opaki tipovi su kimnuli glavama,

polako. Imali su duge kose i dchrlic u»nice poput Micka Jaggera. "Gospon ima posla. Tivhnli smo se prvo najaviti", rekao je prvi tip drugome. "Zar ti nisam rekao da smo trebali nazvati?"

"Jesi", složio se drugi tip. "Treba to napraviti kako treba, rekao si, on je kraljevske krvi. A što si imao pravo, sine, skidam kapu, pogriješio sam namrtvo. Skidam ti kapu zbog toga."

"Daj da ostavimo posjetnicu", rekao je prvi tip. "Onda će znati da stižemo."

"Idealno", rekao je drugi tip, i zabio šaku u usta staroga Smiješanog. "Reci ti njemu", rekao je drugi tip, i udario starca u oko. "Kad dode. Spomeni mu."

Nakon toga je zaključao ulazna vrata; no puno kasnije, dosta iza ponoći, začulo se lupanje. Smiješani je zazvao: "Tko?"

"Mi smo bliski prijatelji Maharadže od B — ", rekao je glas. "Ne, lažem. Poznanici."

"On posjećuje jednu damu koju poznajemo", rekao je drugi glas. "Točnije."

"U vezi s tim stalo nam je da nas primi", rekao je prvi glas.

"Otišao", rekao je Mecir. "Mlažnjak. Otišao."

Nastupila je tišina. Zatim je drugi glas rekao: "Ne možeš biti u jet setu ako nikad ne skočiš u mlažnjak, a?

Biarritz, Monte, sve to."

"Samo se ti pobrini da Njegova Visost zna", rekao je prvi glas, "da željno iščekujemo njegov povratak."

"Glede naše zajedničke prijateljice", rekao je drugi glas. "Željno."

Što da radi siroti zbunjeni protivnik? Riječi iz knjige o šahu pale su mi nepozvane na pamet. Kako će obraniti sve odjednom? Kamo će udarac pasti? Gledajte kako Mecir prikiva Najdorfa prebacivanjem napada s jedne na drugu stranu!

Smiješani se vratio u svoje predvorje i ovoga puta, makar nije došlo do uporabe sile, počeo plakati. Nakon nekog vremena dizalom je otišao do četvrtoga kata i šapćući kroz naš otvor za pisma dozvao Sigurno-Mary koja je spavala na prostirci.

"Nisam htjela buditi Sahiba", rekla je Mary. "Znaš mu muku, na? A Begum Sahiba je tako umorna na kraju dana. Sad onda recite vi, baba, što ćemo?"

Što je očekivala da ja smislim? Imao sam šesnaest godina. "Smiješani mora pozvati policiju", predložio sam neoriginalno.

"Ne, ne, baba", rekla je suosjećajno Sigurno-Mary.

"Ako udvornik navravi skandal za Maharadžu-/og, onda će na kraju udvornik izvući deblji kraj."

Nisam imao drugih zamisli. Stajao sam pred njima i osjećao se glupo, a oboje je u mene uprlo svoje zastrašene, molećive oči.

"Idite spavati", rekao sam. "Razmislit ćemo ujutru."

Prva dva nasilnika bili su taktičari, razmišljao sam. Radili su probleme pri susretu. Ali drugi je par bio strasniji; bili

su stratezi. Prijetili su prijetnjom.

Ništa se nije dogodilo ujutro, i nebo je bilo čisto. Bilo je gotovo nemoguće vjerovati u šake, i prijeteće glasove na vratima. Tijekom dana obojica su maharadža posjetili podvornikovu portirnicu i tutnuli novčanice od pet funti u džep na prsluku Smiješanoga. "Obranio si utvrdu, stari", rekao je knez P—, a Maharadža od B— dijelio je njegove stavove: "Kako treba. Sve sređeno, acbhal Problema nema."

Nas troje - Aya Mary, njezin udvornik i ja - održali smo ratno vijeće toga poslijepodneva i odlučili da nikakvi daljnji potezi nisu potrebni. Portirnica je prva crta u svim takvim prigodama, tvrdio sam, i prva crta se održala. A sad su rizici prošli. Pružena su jamstva. Kraj priče.

"Kraj uriče", ponovila je dvojbena Sigurno-Mary, no zatim se, želeći primiriti Mecira, ozarila. "Točno", rekla je. "Sasvim sigurno! Skroz gotovo, finiš." Pljesnula je rukama kako bi to naglasila. Upitala je Smiješanoga je li za partiju šaha; no po prvi puta udvornik nije želio igrati.

Nakon ovoga nisam pratio, neko vrijeme, priču o Smiješanome i Sigurno-Mary zbog nasilja bližeg svom domu.

Moja srednja sestra Muneeza, koja je sad imala jedanaest godina, ulazila je pomalo prerano u delinkventsku fazu. Ona je bila prava nasljednica crnoga gnjeva mogega oca, i kad bi izgubila kontrolu prizor je bio strašan. Toga je ljeta izgleda namjerno izazivala svađe s ocem; činila se spremnom, u svojoj mladoj dobi, odmjeravati svoju snagu s njegovom. (Upleo sam se u njezine sukobe s Abbom samo jednom, u kuhinji. Zgrabila je kuhinjske škare i bacila ih na mene. Posjekle su mi bedro.

Nakon toga držao sam se podalje.)

Kao očevicac njihovih ratova osjetio sam kako se otkidam od samoga pojma obitelji. Gledao sam svoju sestru kako vrišti i mislio kako savršeno uništava samu sebe, kako slavodobitno upropaštava vlastite odnose s onima koje najviše treba.

Gledao sam i svog koleričnog, iskrevetjenog oca i mislio o britanskome državljanstvu. Moja tadašnja indijska putovnica dozvoljavala mi je putovati u vrlo malo zemalja, pažljivo popisanih na drugoj desnoj stranici. No uskoro bih mogao dobiti britansku

putovnicu a tada bih, milom ili silom, otišao od njega. Neću ovakvo kreveljenje u svom životu.

Sa šesnaest godina još mislite kako ćete moći pobjeći od svog oca. Ne slušate njegov glas dok govori iz vaših usta, ne vidite kako su vaše kretnje već postale odraz njegovih; ne vidite ga u vlastitom držanju, u načinu na koji se potpisujete. Ne čujete njegov šapat u svojoj krvi.

Na dan o kojem vam moram pričati, moja dvogodišnja sestra Chhoti Scheherazade, Mala Šekretzadak, stala je plakati kao i obično tijekom jedne od naših obiteljskih svađa. Amma i Aya Mary ukrcale su je u kolica i hitro umaknule. Odgurale su je do trga Kensington i zatim sjele na travu, pustile Scheherazade na slobodu i davale filozofske opaske dok se ova ne izmori. Napokon, zaspala je, pa su krenule kući kroz večernji sumrak. Pred Waverley Horneom prišla su im dva dobro odjevena mladića s frizurama poput Beatlesa i u zakopčanim sakoima bez ovratnika kakve je taj sastav proslavio. Prvi mladić upitao je moju majku, vrlo ljubazno, nije li ona Maharani od B—.

"Ne", odgovorila je moja majka, polaskana.

"Oh, ali jeste, madam", rekao je drugi Beatle, jednako uljudno. "Jer vi idete u Waverley House a to je mjesto gdje stanuje Maharadža."

"Ne, ne", rekla je moja majka, još uvijek rumena od zadovoljstva. "Mi smo jedna druga indijska obitelj."

"Baš tako", kimnuo je prvi Beatle s razumijevanjem, i zatim si, na veliko iznenađenje moje majke, prstom dotaknuo nos sa strane, i namignuo. "Inkognito, e. Jezik za zube."

"Sada nas ispričajte", rekla je moja majka, gubeći strpljenje. "Mi nismo te gospođe koje tražite."

Drugi Beatle lagano je položio stopalo na kotačić kolica. "Vaš suprug traži druge dame, madam, jeste li znali za taj podatak? Da, tako je. Posve ustrajno, ako smijem dodati."

"Previše ustrajno", rekao je prvi Beatle, dok mu se lice mračilo.

"Kažem vam da ja nisam Maharani Begum", rekla je moja majka, postajući iznenada ustrašena. "Njezin posao nije moj posao. Lijepo vas molim da prođem."

Drugi Beatle joj se primakao. Osjetila mu je dah, mirisao je po metvici. "Jedna od dama koje je tražio naša je štíćenica, kako se to

kaže", objasnio je. "To bi bio taj izraz. Pod našom zaštitom, razumijemo se. Mi smo, tako, odgovorni za njezinu dobrobit."

"Vaš je suprug", rekao je prvi Beatle, pokazujući zube na zastrašujući način, i podižući glas za jedan stupanj,

"oštetio robu. Čujete li me, kneginjice? Oštetio je jebenu robu."

"Zabunili ste se, molim lijevo", rekla je Sigurno-Mary.

"Vuno indijskih stanara u Waverley Houseu. Mi smo vristojne gospode; molim lijevo."

Drugi je Beatle izvadio nešto iz unutarnjeg džepa.

Oštrica je bljesnula. "Jebene kmice", rekao je. "Pička vam materina kako samo znate dolaziti amo a ne znate se jebeno ponašati. Koji kurac ne odjebete u jebeni Kmicostan? Jebem vas u jebene mračne šupke. Ajde sad," dodao je tihim glasom, pokazujući im nož, "raskopčajte bluze."

Upravo tada glasna je buka doprla iz ulaza u Waverley House. Dvije žene i dva muškarca okrenuli su se pogledati, i odande je izašao Smiješani, urlajući iz sveg glasa i lamatajući rukama kao stari munjeni luđak.

"Dobar dan", rekao je Beatle s nožem, zabavljajući se. "A tko je onda ovo? Jebeni nula nula sedam?"

Smiješani je pokušavao govoriti, bio je u moćnoj agoniji napora, ali iz ustiju mu je izlazila samo sirova, bezoblična buka. Scheherazade se probudila i pridružila mu se. Činilo se da dvojici Beatlesa nije drago. No tad se nešto zbilo u starome Smiješanom; nešto je prsio, i u velikoj žurbi izblebetao je: "Gosponi gosponi gosponi nisu to B— žene gosponi B— žene gore na treći kat gosponi Maharadža od B— isto gosponi Božja istina majčin grob kunem se."

Bila je to najdulja rečenica koju je izgovorio još od kapi koja mu je tako davno slomila jezik.

A zbog te bujice i Scheherazadinog kričanja odjednom su između vratnica počele izvirivati glave, posvećivala se pozornost, i dvojica Beatlesa ozbiljno su kimnula. "Nenamjerna greška", ispričao se prvi mojoj majci, i čak se naklonio u struku. "Mogla se svakom dogoditi", dodao je onaj s nožem, skrušeno. Okrenuli su se i počeli brzo odmicati. Prolazeći pored Mecira, međutim, zastali su.

"Znaš da tebe znam", rekao je onaj s nožem. "Mlažnjak."

Otišli." Izveo je kratak pokret rukom, a zatim je udvornik Smiješani ležao na pločniku dok mu je krv curila iz rane u trbuhu. "Sve sada okej", prostenjao je, i izgubio svijest.

Počeo se oporavljati oko Božića; pismo moje majke vlasnicima zgrade, u kojem ga je nazvala "vitezom u blistavom oklopu", osiguralo je da bude dobro zbrinut, i da ga posao čeka. Nastavio je živjeti u svojoj izbi u prizemlju, gdje je podvorničke dužnosti obavljalo osoblje u smjeni.

"Za našeg vlastitog junaka samo najbolje", uvjerali su vlasnici moju majku u svom odgovoru.

Dva Maharadže i njihove svite iselili su se prije no što sam došao kući za božićne blagdane, tako da nas više nisu posjećivali Beatlesi ili Rolling Stonesi. Sigurno-Mary provodila je koliko je mogla vremena s Meciom; ali izgled moje stare Aye brinuo me više od jadnoga Smiješanog. Izgledala je starija, i brašnasta, kao da bi se svakoga časa mogla izdrobiti u prah.

"Nismo te htjeli opterećivati u školi", rekla mi je majka. "Pojavili su joj se problemi sa srcem. Aritmija. Ne stalno, ali ipak."

Maryni problemi sa zdravljem otrijeznili su cijelu obitelj. Muneezine fraze su prestale, a čak se i moj otac trudio. Postavili su božićno drvce u dnevnu sobu i okitili ga svakojakom bižuterijom. Bilo je tako čudno vidjeti božićno drvce u našem stanu da sam shvatio da su stvari prilično ozbiljne.

Na Badnju je večer moja majka predložila da bi možda Mary bilo drago kada bismo svi otpjevali par blagdanskih pjesama. Amma je izradila i tekstove pjesama, u šest primjeraka, rukom. Kad smo izveli O come, all ye faithful pravio sam se važan pjevajući prema sjećanju na latinskom. Svi su se ponašali savršeno. Kad je Muneeza predložila da probamo Swinging on a Star ili I Wanna Hold

Your Hand umjesto ovih dosadnih stvari, nije zapravo mislila ozbiljno. Znači, ovo je obiteljski život, pomislio sam. To je to.

Ali samo smo igrali svoje uloge.

Par tjedana prije toga, u školi, zatekao sam jednog američkog dečka, zvijezdu školske ragbi ekipe, kako plače u kloštru kapelice. Pitao sam ga što je bilo a on mi je rekao da je predsjednik Kennedy ubijen. "Ne vjerujem ti", rekao sam, ali vidjelo se da je to istina. Nogometna zvijezda jecala je i jecala. Primio sam ga za ruku.

"Kada Predsjednik umre, narod ostaje siročić", napokon je rekao, papagajski ponavljajući krišku mudrosti za groš koju je vjerojatno čuo na Glasu Amerike.

"Znam kako ti je", slagao sam. "I meni je otac umro baš nedavno."

Ispostavilo se da je Maryna srčana mana zagonetna; nepredvidljivo, došla je i otišla. Bila je podvrgnuta svakovrsnim pretragama tijekom narednih šest mjeseci, ali svakog su puta liječnici na koncu vrtjeli glavama: nisu joj ništa mogli naći. Fizički, bila je zdrava kao dren; osim što se znalo dogoditi da joj se srce stane ritati i otimati u grudima poput divljih konja u Neprilagođenima, onih koji su tako ljutili Marilyn Monroe kad ih je trebalo uloviti i svezati.

Mecir se na proljeće vratio poslu, ali proživljeno iskustvo isisalo mu je srž. Rjeđe bi se smiješio, tuplje je gledao, sve povučeniji. Mary se također uvukla u sebe. Još su se nalazili na čaju, pogačicama i Kremenku, ali nešto više nije bilo kako treba.

Početak ljeta Mary je imala objavu.

"Znam što mi nedostaje", rekla je mojim roditeljima, iz vedra neba. "Moram kući."

"Ali, Aya," usprotivila se moja majka, "nostalgija nije prava bolest."

"Bog zna zašto smo samo došli u ovu zemlju", rekla je Mary. "Ali ja više tu ne mogu. Ne. Sigurno ne." Odlučnost joj je bila apsolutna.

Znači, Engleska joj je slamala srce, slamala ga time što nije Indija. London ju je ubijao, time što nije Bombay. A Smiješani? pitao sam se. Je li ju i udvornik ubijao, zato što više nije bio svoj? Ili je stvar bila u tome što je njezino srce, obujmljeno dvjema različitim ljubavima, bilo vučeno i na Istok i na Zapad, njišteći i propinjući se, poput onih filmskih konja koje na jednu stranu vuče Clark Gable a na drugu Montgomery Clift, pa je znala da mora odabrati kako bi preživjela?

"Moram ići", rekla je Sigurno-Mary. "Da, sigurno."

Bas. Dosta."

Tog sam ljeta, ljeta '64., napunio sedamnaest. Chandni se vratila u Indiju. Durreina prijateljica iz Poljske Rozalia obavijestila me uz sendvič na ulici Oxford da će se zaručiti s jednim 'pravim muškarcem', tako da mogu zaboraviti daljnja viđanja s njom, jer je ovaj Zbigniew ljubomorani tip. Roy Orbison je pjevao It's Over u mojim ušima dok sam odlazio do podzemne, ali zapravo ništa još nije bilo ni počelo.

Sigurno-Mary napustila nas je sredinom srpnja. Moj joj je otac kupio jednosmjernu kartu za Bombay, i tog nas je posljednjeg jutra svršetak sve tišao. Kad smo joj odnijeli torbe dolje do automobila, podvornika zgrade Mecira nigdje se nije moglo vidjeti. Mary nije pokucala na vrata njegove portirnice, već je ravno izašla kroz upravo ispolirano predvorje obloženo hrastovinom, u kojem su zrcala i mjed blistavo sjali; uspela se na stražnje sjedište našeg Forda Zodiac i tamo kruto sjela držeći torbicu u krilu, zureći ravno preda se. Znao sam je i volio čitavoga života.

Pusti sad svog prokletog udvornika, htio sam viknuti na nju, a što je sa mnom?

Kako je ispalo, imala je pravo za nostalgiju. Vrativši se u Bombay, više ni dana nije imala problema sa srcem; i, kako je potvrdilo pismo njezine nećakinje Stelle, u devedeset prvoj još se čvrsto držala.

Ubrzo nakon što je otišla, otac mi je rekao da je odlučio 'premjestiti lokaciju' u Pakistan. Kao i obično, nije bilo diskusije, niti objašnjenja, samo jednostavni dekret.

Prekinuo je najam stana u Waverley Houseu krajem ljetnih praznika, i svi su skupa otišli u Karachi, dok sam se ja vratio u školu.

Te sam godine postao britanski državljanin. Spadao sam u sretnike, valjda, jer je usprkos onoj partiji šaha Dodo bio na mojoj strani. A putovnica me, na mnoge načine, odista oslobodila. Dozvolila mi je dolaziti i odlaziti, odlučivati onako kako moj otac ne bi htio. Ali ja također imam užad oko vrata, imam je do današnjega dana, vuče me ovamo i onamo, na Istok i na Zapad, omče se stežu, naređuju, odaberi, odaberi.

Propinjem se, frkćem, njišt看, zabacujem se, ritam se.

Užadi, ne biram između vas. Laso, omčo, nisam odabrao nijedno od vas, i oboje. Čujete li? Odbijam odabrati.

Otprilike godinu dana nakon što smo se iselili bio sam u četvrti i svratio do Waverley Housea da vidim kako je starom udvorniku. Možda bismo, mislio sam, mogli odigrati partiju šaha, pa da me smoždi. Portirnica je bila prazna, pa sam pokucao na vrata njegovog stančića.

Otvorio mi je stranac.

"Gdje je Smiješani?" viknuo sam, iznenađen. Smjesta sam se ispričao, osjećajući se neugodno. "Mislim, g.

Mecir, podvornik."

"Ja sam podvornik, gospodine", rekao je čovjek. "I ne vidim u tome ništa smiješno."

SALMAN & M O R E ŽUČI

KAD POLITIČARI ZBORE, KNJIŽEVNA KRITIKA ŠUTI, ili barem njezin glas biva posve zagušen. Otkako su

Djeca ponoći 1982. priskrbila Salmanu Rushdieju najugledniju britansku književnu nagradu, Booker Prize, svaki njegov roman ovjenčao se nekim uglednim britanskim, francuskim ili njemačkim priznanjem. Rushdie je glasno imenovan jednim od najvećih pisaca današnjice: no za njegovu opću prepoznatljivost gotovo je isključivo zaslužna fativa.

Prošlo je deset godina od Valentinova 1989., kad je ajatolah Homeini odlučio odati Rushdiejevu romanu Sotonski stihovi posve jedinstveno priznanje: proglasiti ga toliko svetogrdnim da svaki pravovjerni Musliman ima učiniti sve što može kako bi ubio njegova autora. Mnogi muslimanski fundamentalisti i danas su spremni doći Rushdieju glave; u jednakoj mjeri, slobodoumna javnost (muslimanska koliko i svaka druga) u njemu je pronašla osobu koja simbolizira otpor umjetnosti prema tiraniji, slobodu ljudskog duha spram dogmatskih stega, snagu stvaralačkog identiteta suprotstavljenu prinudama netolerantne tradicije. Rushdie je tako i ne htijući zauzeo ulogu disidenta u postblokovskome svijetu: u njemu rado vidimo dalekog potomka žrtava raznih inkvizitora naše vlastite sramotne prošlosti, i oca svih mučenika svijeta koji dolazi, ovog ništa manje složenog svijeta izraslog iz stoljeća ekonomskog, kulturnog, ideološkog i teološkog imperijalizma.

Književnik Salman Rushdie u svemu je tome sekundaran.

Poznajemo ga po njegovu pomno čuvanom životu u egzilu; po biranim medijskim nastupima, poput onih na koncertima irskog rock sastava U2; po polemikama o njegovoj vlastitoj krivnji za *fatum*, od kojih je najneugodnija bila ona koju je izazvao njegov kolega po peru John le Carré prije dvije i pol godine. Čak ni u zemljama u kojima se Rushdie redovito objavljuje, ova publicistička spodoba sastavljena od apstrakcija daleko ga nadvisuje, i vrlo često zasjenjuje: u državama poput Hrvatske, gdje do sada nije objavljivao, Rushdie i nije stvaran pisac, bivajući Pojmom.

No Rushdie je i prije *fative*, dakle u vrijeme kad su mu samo kritičari radili o glavi, više bio doživljavan kao pojam nego kao osoba. Tada su u središtu njegova medijskog određivanja stajali problemi takozvane postkolonijalne književnosti - dakle, pitanja spisateljskog stava prema ljudskom iskustvu u državama koje su iznova nastale nakon sloma velikih kolonijalnih imperija, napose britanskog. Rushdie se za takve, prvenstveno nacionalne kritičke težnje činio vrlo relevantan, s obzirom na to da je rođen u Indiji, poslan na školovanje u Englesku, poslije povratka preseljen u Pakistan, i napokon svojevrijem postao student Cambridgea i britanski građanin.

Svi njegovi romani - s izuzetkom prvog, *Grimusa* iz 1975.

- situirani su na razmeđima ovako složenog kulturnog identiteta. I *Djeca ponoći* i *Sram* (1985.) i *Sotonski stihovi* i *Maurov posljednji uzdah* (1995.) i *Tlo pod njezinim nogama* (1999.) u središtu svojih složenih naracija imaju likove koji su već od samog svog fizičkog identiteta određeni osobinama tla i tradicije iz kojih su iznikli.

Rushdie priča o svojim likovima - bliskim alegorijskim karakterizacijama Guntera Grassa - stilom koji često uspoređuju s latinskoameričkim 'magičnim realizmom', najznanije oličenim u djelima Garcije Marquesa; njegova uporaba engleskog afirmirala je specifičnu indijsku lingvističku zaigranost, zasnovanu na višejezičnosti kao konstanti tamošnje svakodnevnice komunikacije, kao uzbudljivu alternativu britanskim jezičnim standardima; ponad svega, raseljeni, iščupani, presađeni i podvojeni, njegovi likovi grčevito teže steći sadašnjost, ma koliko ona bila rastrgana tektonikom zamašne povijesti.

Rushdieju je jasno da uspostave ovakvog transkulturnog identiteta nema bez odbacivanja svih prijašnjih datosti. Njegove razbarušene književne domovine, nanovo izmaštani Indija i Pakistan, u isto su vrijeme i alternative nedavnim sadašnjostima i mjesta neslućenih mogućnosti. Nigdje u povijesti nisu multietničnost i religijska policentričnost bile sanjane gorljivije no ondje, i nigdje se ti snovi nisu tako silovito znali izmetnuti u krvave more.

Romanopisac Rushdie neprestano je ovoga svjestan: sadašnjost se ne može ostvariti i spasiti pozivanjem na neupitne autoritete, ma koliko oni snažni bili, i zato je u njegovim knjigama iznimno teško

razlučiti stvarnu od fiktivne prošlosti, povijesne od metapovijesnih likova.

Ovo nije lekcija koja se lako uči. Osam godina prije no što je Homeini ustao u obranu proroka Muhameda od Salmana Zlog, Indira Gandhi tužila je Rushdieja sudu, smatrajući se oklevetanom zbog načina na koji je u *Djeci ponoći* prikazao njezin lik. Val postkolonijalnog preispitivanja autoriteta i afirmacije individualne, zapamćene povijesti naspram zapisane, službene, već je tada učinio Rushdieja politički opasnim, ma koliko njegove književne težnje natkriljavale okvire država i vjerskih sustava.

Fativa i pripadajući život proveden u skrivanju i bijegu nisu natjerali Salmana Rushdieja na temeljito mijenjanje svog književnog stava. Štoviše, knjige koje je objavio u godinama nakon nje zrače iznimnim optimizmom: novela *Haroun i more priča* (1993.) stoji uz bok Endeovoj *Priči bez kraja* kao jedna od najljepših bajki našega vremena, a zbirka kraće proze *Istok, zapad* pruža cjelovitost dvjema dotad razdvojenim stranama Rushdiejeve spisateljske osobe. I prvi dio, *Istok*, i drugi, *Zapad*, sastavljeni su od priča sročениh prije *fatwe*. Naslijeđa Indije i Europe u njima su još jednakovrijedne, no književno raznorodne teme.

Priča *Dobar savjet od rubina je rjeđi* britko ocrta pitanje indijskog identiteta unutar Commonwealtha, mogućnosti osobnog odvajanja od britanske krune dugo nakon što je to učinila politika, plativši danak shizofrenom teritorijalnom rastrojenošću zemlje na Pakistan, Indiju i Bangladeš. *Besplatni radio* nadalje povlači paralelu u smjeru osobnog sakaćenja za ljubav državne populacijske politike, promatranog kroz prizmu staračke skepse prema melodramatskom shvaćanju dinamike nacionalnog bića, kakvom su mlade države redovito sklone.

Prorokova vlas sjajna je fusnota *Sotonskim stihovima*, izravan primjer Rushdiejeve transpozicije naslijeđa magijskog realizma u vlastitu tradiciju. Premda se njegova uporaba relikvijskog motiva i ovdje može učiniti blasfemičnom, u *njoj* je *puno* lakše nego u pozamašnim, stilski vrlo zahtjevnim *Stihovima* uočiti kako Rushdieji predmet spora nije vjera po sebi - dapače - već oblici familizma koje ona izaziva prelazeći u organiziranu religiju i njezine neupitne datosti.

Zapad se sastoji od ponešto drugačijeg pristupa ikonoklastičnom naslijeđu, jer je ono ovdje promatrano kroz svoje unaprijed uspostavljene kulturne oblike. *Yorick* i *Na dražbi rubinskih cipelica* na dva su kraja ovakve ikonoklastike. *Yorick* kroz proturječna faktična povijesti danskog kraljevstva i njezine fiktivne inačice po Shakespeareu pruža Rushdieju udžbenički slučaj problematike kojoj je posvetio velik dio svoje duže proze, prigodu za oblaganje najpoznatije lubanje u književnoj povijesti fascinantno bogatim mesom. *Cipelice* zatječu rekvizit iz filma *Čarobnjak iz Oza* na putu preobrazbe u religijsku relikviju: stilski štura u usporedbi s prethodnom, priča je izravan nasljednik Rushdiejeve knjižice o tome filmu, objavljene u ediciji Britanskog filmskog instituta posvećenoj filmovima koji su obilježili XX. stoljeće. Označujući čaroliju u svijetu koji je izgubio osjećaj za čudesno i panično ga želi vratiti na sve krive načine, rubinske cipelice male Dorothy odvest će autora k složenom stapanju njegovih dvaju kulturnih krugova kroz priče trećeg dijela zbirke: i, prije toga, kroz novo izmaštavanje povijesti, ovaj put one o zbiljskom rastavljanju i sastavljanju svjetova. *Kristofor Kolumbo i kraljica Izabela Španjolska ispunjavaju svoj odnos* priča o žrtvovanju, o kraju svijeta islamske i židovske Španjolske i sljedstvenom otvaranju njezinog puta k Novome svijetu; povrh toga, o načinima na koje fikcija može iskupiti osobu, i povijest.

Iznova, ovo je sažetak motiva razvijenih u zasebnoj knjizi, romanu *Maurov posljednji uzdah*.

Isticanje političke iznad svih ostalih osoba Salmana Rushdieja izravno je utjecalo na tri priče koje zaključuju knjigu: napisane posebno za ovu zbirku, one su posvećene suvremenim iskustvima Indijaca (i Pakistanaca) u Velikoj Britaniji. Njihov identitet više ne pripada niti jednom od tih svjetova: osobine jednoga doživljavaju se kroz forme drugoga, začudno i traumatično. Rushdiejevim likovima

- za razliku od pisca samog - Istok nije završio zanimanje, no putovi su im svejedno podudarni. Tako *Suglasje sfera* razlaže tragičnu kaotičnost u koju se izrodilo stapanje naslijeđa istočnog i zapadnog okultizma, posrtanje velike humanističke nade devetnaestoga stoljeća: propast ove davno izmaštane budućnosti u Rushdieja poprima posve intimnu notu. Pop budućnost *Zvezdanih staza* neće pružiti odgovore niti u dvadesetom stoljeću: *Chekov i*

Zulu, Indijac i Sikh, još jedan komplementarni par Rushdiejevih protagonista, zatječu se u bitkama koje su u temeljima sukladne Roddenberryjevu izmaštanom televizijskofilmskom futuru koliko i Tolkienovim književnim snoviđenjima perfekta - bitkama koje se više ne mogu izvojevati ni u fikciji. Tek će narator *Podvornika*, predstavnik naraštaja Indijaca rođenih u Britaniji, steći mogućnost stapanja ovih dvaju svjetova u sebi samom: i tek tada uvidjeti koliko su oni i sami podvojeni, shvatiti da izbora između njih u stvari i nema. Očitiji no igdje u zbirci, ovaj transkulturni identitet morat će se uspostaviti na posve novim osnovama.

Ma koliko prislan i topao bio u svom prikazu Indije i Pakistana, ma koliko lucidno razlagao popularnu mitologiju Zapada, Rushdie je i nadalje slavljn koliko i osporavan, bilo zbog svoje dosljedne ikonoklastike, bilo zbog pukog jala prema perverznoj slavi koju mu je *fatwa* donijela. Irske su vlasti nedavno povukle smrtnu osudu sa svjetovne strane - žurno pridodajući kako to ipak ne znači da mogu jamčiti za piščevu sigurnost. Život Salmana Rushdieja i dalje je uobličen u loš roman, pun nesnošljivosti i nesporazuma, te njemu samomu može biti prisposodobiv samo kao poriv za sve temeljitije pretakanje suvremene stvarnosti u vrhunsku književnost.

Slavina iz koje je cijelo jedno desetljeće istjecalo more žuči možda je zatvorena, no Rushdie će se cijeloga života iznad njegove površine moći održati jedino zahvaljujući snazi svoje riječi.

Vladimir Sever, lipanj 1999.

VLADIMIR CVETKOVIĆ SEVER, književnik i novinar, rođen je 1970. godine u Zagrebu. Objavio je knjigu pripovijedaka *Petrino uho* (MEANDAR, 1998.).

Paul Auster

STAKLENI GRAD

Quinna, pisca detektivskih romana, usred noći nazove nepoznati čovjek i zatraži usluge Paula Austera, privatnog istražitelja. Kada se poziv ponovi nekoliko večeri poslije, Quinn prihvaća izazov i, lažno se predstavivši, postaje sudionikom slučaja kakav sam nikada ne bi mogao zamisliti. . .

Tako započinje *Stakleni grad*, prvi od tri romana znamenite Newyorške trilogije kojom je Paul Auster najavio jedan od najintrigantnijih prozних opusa suvremene američke književnosti.

Stakleni grad svojevrsan je *metafizički triler* u kojemu se Paul Auster poslužio matricom 'tvrdokuhanog' detektivskog romana da bi na virtuozan način isprepleo autobiografsko i fikcionalno tvoreći fascinantne stranice koje su njihovu autoru priskrbile laskav opis *jedinog američkog pisca ispod pedesete kojeg se s pravom može nazvati velikim*.

D Ž E P N A

Gabriel García Márquez

L J U B A V U D O B A K O L E R E

Pune je pedeset i tri godine, sedam mjeseci i jedanaest dana i noći Florentino Ariza čekao romantično krstarenje rijekom u društvu Fermine Daze — svoje ljubavi iz mladih dana — ponosite ljepotice bademastih očiju koja je prije pola stoljeća odbila njegova udvaranja da bi postala ženom doktora Juvenala Urbina.

Ovom snažnom, poetičnom i komičnom pričom o ljubavi *na duge staze smještenoj na blještavoj pozornici karipske obale* Gabriel García Márquez dosegao je spisateljsku zrelost i zenit.

Čitatelji koji su ponovno otkrili čudesan svijet kolumbijskog nobelovca u zbirci pripovijedaka

Dvanaest hodočasnika zacijelo neće odoljeti čarima

Ljubavi u doba kolere.

"Ljubitelji Sto godina samoće teško će povjerovati da je Garcia Márquez mogao napisati bolji roman.

Ali on je učinio upravo to." — *N e w s w e e k D Ž E P I N I A*

Table of Contents

[Start](#)